DİRENİŞ, SÜRGÜN VE ÖLÜM GÜNLERİ

Tarık Uygun • Ersin Ergün Keleş • Osman Zeybek • Harun Korkmaz

AYRINTI
Yakın Tarih

ERSİN ERGÜN KELEŞ: 1957'de Adapazarı'nda doğdu. İlk ve ortaöğrenimini bu kentte yaptı. ODTÜ ve SİYO'da öğrenim gördü. 1981'de tutuklandı. Giresun Devrimci Yol davasında yargılandı. Müebbet hapse mahkûm oldu. *Bir Avuç Şiir* ve *Gülyangını Ömrümüz* adlı iki şiir kitabı yayınlandı. Bazı şiirleri bestelenen Ersin Ergün Keleş, 1991 Martında tahliye oldu.

OSMAN ZEYBEK: 1958'de Denizli'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini bu kentte yaptı. 1980'de tutuklandı. Uşak Devrimci Yol davasından yargılandı. 1984'te idam cezası aldı. Bu ceza yargıtayca onaylandı, idam dosyası Meclis'te iken 1991 yılında infaz yasasındaki düzenlemeyle tahliye oldu.

HARUN KORKMAZ: 1956'da Ordu'nun Ünye ilçesinde doğdu. İlkokulu Beylerce köyünde yaptı. Ortaokulu Ünye'de, liseyi Ordu lisesinde okudu. 1984 yılında tutuklandı. Ünye/Fatsa II. Devrimci Yol davasında yargılandı. 20 yıl hapis cezası aldı. 1991 yılındaki infaz yasasındaki düzenleme ile tahliye oldu.

TARIK UYGUN: 1958'de Artvin-Ardanuç'ta doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Ardanuç'ta yaptı. Giresun Eğitim Enstitüsü'nde öğrenim gördü. 1980'de tutuklandı. Giresun Devrimci Yol davasında yargılandı. Müebbet hapse mahkûm oldu. *Güncemde Işıyan* adlı bir şiir kitabı yayınlandı. 1991 yılındaki infaz yasasındaki düzenleme ile tahliye oldu.

Ayrıntı: *889*
Yakın Tarih Dizisi: *14*

Direniş, Sürgün ve Ölüm Günleri
Ersin Ergün K. & Harun Korkmaz
Osman Zeybek & Tarık Uygun

Yayıma Hazırlayan
İlbay Kahraman

Son Okuma
Berfu Ayhan

© Ersin Ergün K. & Harun Korkmaz
Osman Zeybek & Tarık Uygun, 2015

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Sebastien Bergeron / Vetta / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: İstanbul, Mayıs 2015

Baskı Adedi: 1000

ISBN 978-975-539-990-4
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Direniş, Sürgün ve Ölüm Günleri

Ersin Ergün K. & Harun Korkmaz
Osman Zeybek & Tarık Uygun

Mehmet Yalçınkaya ve
Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun anısına

İçindekiler

Önsöz 9

Birinci Bölüm 13
BİR FİRARİ ÖZGÜRLÜK DÜŞÜ 13

İkinci Bölüm 29
AÇLIĞA DOĞRU 29

Üçüncü Bölüm 46
SÜRESİZ AÇLIK 46

Dördüncü Bölüm 67
ÖLÜM SÜRGÜNÜ 67

Beşinci Bölüm 100
KANLI GECE 100

Altıncı Bölüm 121
ÖLÜMÜN KIYISINDA SÜREN AÇLIK 121

Yedinci Bölüm 144
YAŞAMA DÖNÜŞ 144

Sekizinci Bölüm 147
KUCAKLAŞMA 147

Sonuç 154

Ek: 13.11.1989 TARİHLİ DİLEKÇE 157

Dizin 183

Önsöz

Ülkemiz dediğimiz bu topraklarda yaşayan insanların biriktirdiği çok fazla acı var. İnanın, pek çoğundan, büyük bir çoğunluğun hiç haberi olmuyor. Sanki hiç yaşanmamış gibi... Oysa, yaşandılar...

Unutmamak, unutturmamak gerek. Ölenlerimize, kendimize olan saygımız ve geleceğe olan inancımız bunu zorunlu kılıyor.

1989 yılının yaz aylarında yaşanan eziyetli günleri, daha cezaevi koşullarındayken, bir kitap haline getirmeyi başarmıştı arkadaşlarımız. Anlatılanların, belki eksiği vardı, ama fazlası yoktu.

Yaklaşık yirmi beş yıl sonra *Direniş, Sürgün ve Ölüm Günleri*'ni yeniden yayımlama kararı alan Ayrıntı Yayınları'na teşekkür borçluyuz.

Yeniden özgür olabilmek tutkusuyla girişilen tünel kazma çabası yakalanmayla sonuçlanmıştır... Kazılamaz, kaçılamaz denilen Eskişehir E Tipi'nin zemini deliktir... İktidar çok kızmıştır; yanıt "her türlü hakkın yasaklanması" oldu. Bütün girişimlerine karşın bir ilerleme kaydedemeyen devrimci mahkûmlar için "Süresiz Açlık Grevi"nden başka bir seçenek kalmaz... Bir ayı aşkın süre geçmesine karşın, talepler konusunda idareden herhangi bir görüşme adımı gelmez... Onlar başka hesaplar peşindedir... İki yüzün üzerinde insanı sevk etme kararı almışlardır... Bir aydır azıcık tuz, azıcık şeker ve sudan başka bir "gıdası" olmayan, yürümekte zorlanan, kanama geçiren insanları bir günlük yola en kötü koşullarda göndermenin hesapları yapılmaktadır... Cezaevinin iki doktoru sevke onay vermezler; ne gam, onay verecek "vatansever

doktorlar" hemen bulunur... Sevkin yapıldığı cezaevi araçlarına "ring" der mahkûmlar... Hava almanın neredeyse olanaksız olduğu bu araçlara, sıkış tepiş ve susuz "istiflenir" mahkûmlar. Yazın en sıcak günleridir; yol uzundur; insanlar bir aydan fazla zamandır hiçbir şey yememişlerdir, içecek suları yoktur; tuvalet molası verilmez... Kusanlar, bayılanlar, hayaller görmeye başlayanlar; bir yudum hava soluyabilmek için çırpınacaklar... Bu sevkin, gaz odalarında sonuçlanacak toplama kamplarına doğru yola çıkarılanların "ölüm yolculuğundan" inanın hiçbir farkı yoktur...

Ama, bu devrimci mahkûmlarda öyle kolayca ölecek göz yoktur... Dirençlerinin son damlalarını da kullanırlar; yaşama tutunurlar... "Kafile" Aydın Cezaevi'ne vardığında, onları "muhteşem(!)" bir "karşılama töreni(!)" beklemektedir. Biriktirdikleri bütün kini, nefreti kusarlar... Akla gelebilecek bütün dayak, eziyet hünerlerini sergilerler. Ne var ki, parçalama amacına ulaşamazlar... Zulüm bitmez... Tek kişilik müşahede hücrelerine beşer altışar kişi koyarlar ve tek tek her bir hücrenin kapısını sırayla açarak dayak konusundaki bütün maharetlerini sergilerler... Yine sonuç alamazlar; süresiz açlık grevi devam etmektedir...

Yeni taktiklere başvurur Aydın Cezaevi idaresi... Su isteyen mahkûmlara, bozulmuş-acımış suları satarlar... Burunlarının ucuna yemek karavanalarını bırakırlar... Fenalaşıp revire kaldırılan açlık grevcisi asla geri getirilmez... Revirde hastaneye kaldırılanlar da revire geri dönmez... Denenmedik yöntem bırakmazlar, ama, grevi kıramazlar...

Sürdürülen görüşmeler sonucunda, kırklı günlerde açlık grevi sonlandırılır. Taleplerin önemli bir bölümü kabul ettirilmiştir; hedefte zaten "ölüm orucu" yoktur. Hücrelerden alınıp, iki gardiyanın yardımı ile koğuşlara götürülen devrimci mahkûmların beyinlerine kazınmış ve ölünceye dek silinmeyecek sahne yaşa-

nır: Koğuşa önce getirilmiş olanlar, gözleri kapıda, gelenin kim olduğunu anlamaya çalışmaktadırlar... Yeni gelenler ise, kocaman bir kafa ve bir çift gözden ibaret kalmış insanın kimler olduğunu çözmenin telaşındadırlar.

Sonrası güzeldir bu dakikaların. Sarmaş dolaş olmanın ve bilgileri bütünleştirmenin keyfi başlar ardından.

Zor bir yolu başı dik yürüyebilmiş olmanın onuru yeter onlara.

Zaten onlar, her zaman, zor yolların yolcuları olmayı seçmişlerdir...

Bu kitap güzel bir dünyayı birlikte kurabilmek uğruna çıkılan yolda, başta ölen arkadaşlarımız olmak üzere, işkence görenlere, tutsaklık yaşayanlara karşı bir saygı duruşu, bir vefa borcu olarak görülsün isterim.

Recep Hisar

Birinci Bölüm

BİR FİRARİ ÖZGÜRLÜK DÜŞÜ

firari bir düşe akıyor ellerimiz bırak her şey kaçışa dursun
dudaklarımda özgürlük ateşi yanıyor şimdi öpersem tutuşursun

1

Günlerdir uykusuzluklara, yorgunluklara aldırmadan her sabah yeni bir coşkuyla, bütün güç ve yetenek sınırlarını zorlayarak karıncaları kıskandırırcasına bıkmaksızın ve umutla çalışıyorlardı.

Yaklaşık iki aydır, yerin altında özgürlüğe doğru genişleyip daralarak, alçalıp yükselerek, çukurlaşarak, kıvrılarak, duvarların, taşların ve betonun kenarlarını, altlarını yalayıp geçerek, kayaları delerek yavaş ama kararlı ve inatçı adımlarla ilerleyen karanlık, boğucu, ilk girişte insanın içini ürperten, ama içinde umutların, özgürlük düşlerinin soluk alıp verdiği dar ve zorlu yol, yeni doğmuş bir bebeğin bütün aileyi kendi etrafında döndürmesi gibi, onların büyük ailesini kendi etrafında döndürüp durmuş, bütün düşüncelerinin, duygularının, düşlerinin, söyleşilerinin, şakalarının, bütün yaşamlarının odağı haline gelmişti.

Kimisi yerin altında toprakla ve durmadan önlerini kesip duran o büyük kaya bloğuyla boğuşuyor, bir ekip çıkmadan diğeri bu zorlu boğuşmayı kesintisiz sürdürmek üzere tünele iniyordu. Kimisi en uygun anları kollayarak tünelden çıkan toprağı ve kaya parçalarını üst kattaki toprak deposuna taşıyıp yığıyor; kimisi voltalarda, ranza üstlerinde, pencere kenarlarında, gece nöbetlerinde bir eylem gözcüsünün dikkati ve sorumluluğuyla etrafı

durmaksızın dinleyip gözlüyor; kimisi tünel çalışmasının olduğunu gösterebilecek en küçük bir şeyin, ufacık bir kum tanesinin bile kalmamasına dikkat ederek ortalığı temizliyor; kimisi tünel girişindeki kapağın, toprak deposundaki bez duvarın her açılıp kapatılmasında görüntünün düzeltilmesi, körüğün onarılması, yeni hava borularının yapılması, torbaların dikilmesi, maketlerin hazırlanması ve daha birçok şeyle uğraşıyor; kimisi günlük yaşamın alışılmış biçimde sürdüğü görüntüsünü vermek için ortalıkta dolaşıyor, top oynuyor, diğer işlere koşturuyordu.

Günlerdir süren çalışmalar, kimin ne zaman hangi işi yapacağı konusunda onlara tam bir dakiklik kazandırmıştı. Bir saat gibi işliyordu her şey. Belki, bazen aksıyor, bazen takılıyordu, ama bu saatin göstergesi özgürlük anına her geçen gün biraz daha yaklaşıyordu. Yer yer, o durmaksızın koşturmaların, uykusuzlukların, pür dikkat kesilmelerin, yakalanma kaygılarının getirdiği gerginlikler bazı tartışmalara ve kırgınlıklara yol açıyor, ama bunlar o ortaklaşa ve coşkulu çalışmanın, özgürlük ve özgürce mücadele edebilme umudunun sıcak ve dostluk dolu potasında eriyiveriyorlardı.

Yıllardır gövdelerini sıkan zincirleri dayanılmaz bir özgürlük tutkusuyla kendi elleriyle kırıp parçalamaya, olmaz denileni olur kılmaya çalışıyorlardı.

Özgürlüğümüz bizlerden zorla koparılıp alınmıştı. En temel hukuk kurallarına ve insani değerlere aykırı biçimde işkence altında alınmış gerçekdışı suçlamalarla dolu ifadelere dayanılarak, amaçları daha başından kuruluş gerekçeleriyle belli olan askeri mahkemelerde yargılanmış, özgürlüğümüzden yoksun bırakılmıştık. Bu, 12 Eylül adaletsizliğiydi. Ve adaletin gerçekleşmediği yerde, insanların adaleti bizzat kendi elleriyle gerçekleştirmesi, bir hak olmanın da ötesinde, vazgeçilmez bir görevdi. Biz hayatı değiştirmek için ateşin ve ölümün içinden geçen o büyük eylemin çocuklarıydık. Bize zorla ve haksızca dayatılmış tutsaklığa boyun eğip oturmamız söz konusu olamazdı. Bizlerden koparılıp alınmış özgürlüğümüzü, duvarları, betonları, toprağı ve kayaları delerek, dişimizle, tırnağımızla çalışıp didinerek kendi ellerimizle geri almak istememizden daha doğal ve meşru ne olabilirdi?

Yaşam dışarıda akıp giderken, o büyük eylem yeniden ayakları üzerine doğrulmaya çalışırken oturup bekleyemezdik. Bizi özgürlükten ayıran betonu ve demiri ellerimizle koparıp parçalayarak,

birbirine sürtüp işleyerek bizi özgürlüğe ulaştıracak yolu kazmak, kayayı, betonu kırmak, delmek, parçalamak için kullandık. Bizleri duvarların, betonların ve demirlerin içinde çürütmek isteyenler için çözülmesi ne zor bir bilmece bu! Beton ve demir ellerimizde betonun ve demirin celladına dönüşüyordu.

Cezaevi binası, şehrin onyedi kilometre dışında, çıplak bir arazi üzerinde kurulmuş, etrafı yüksek duvarlar, dikenli tel örgüler, nöbetçi kuleleriyle çevrilmiş, uzun, dikdörtgen bir yapıydı. Binanın idareye ait orta bölümünün iki yanında uzanan 1. ve 2. kısımlar, ortalarından geçen ana maltaya dik ve birbirine paralel olarak sıralanmış bloklardan oluşuyordu. Blokların aralarına ise blok duvarları boyunca uzanan havalandırma bahçeleri yerleştirilmişti.

L Blok, ikinci kısımdaydı. Cezaevinin ön cephesi yönünde uzanıyor, dış kenardaki K Blok ile iç taraftaki M Blok arasında yer alıyordu. I ve J bloklar ise ana maltanın karşı tarafındaydı.

Bloklar iki katlıydı. Tekli hücrelerin bulunduğu ya da dış kenarda yer alan blokların dışındakilerde alt ve üst katlarda boydan boya uzanan blok maltalarının iki yanında karşılıklı olarak sıralanmış dörder kişilik hücre-koğuşlar bulunuyordu. Blokların ana maltaya açılan şebeke kapıları giriş-çıkışlar dışında sürekli kilitliydi. Gardiyanlar, ya şebeke kapılarının yan taraflarında ana maltaya yerleştirilmiş masalarda ya da blokların girişinde yer alan gardiyan odalarında oturuyor, sık sık da katlara giriyorlardı. Havalandırma günboyuydu. Parmaklıklı kat kapıları sabah açılıp akşam saatlerinde kapatılıyordu. Hücre-koğuşların, üzerinde sadece küçük bir mazgal deliği olan demir kapıları ise, televizyonun kapanmasıyla birlikte kilitlenip sabahleyin kat kapılarıyla birlikte açılıyordu. Her gün saat sekiz, onbeş ve yirmi üçte nöbet değiştiren gardiyanlar tarafından ayrı ayrı ve ayrıca koğuş kapılarının sabah açılması ve gece kapatılması sırasında birer kez daha sayım yapılıyordu.

Biz, L Blok'ta kırk üç kişi kalıyor/ortak bir yaşamı, ortak amaçları ve umutları paylaşıyorduk.

Tünel, alt katta, K Blok havalandırmasına bakan, girişe göre sağ taraftaki ikinci koğuştan başlatılarak K Blok yönünde, cezaevinin yan tarafına çıkacak doğrultuda kazılmaya başlanmıştı. Beton zemin dikkatli ve düzgün biçimde kırılıp kenarları özenle düzeltilerek bir insanın ancak geçebileceği genişlikte açılmış gi-

riş deliği, tam ölçülerine göre ve kenar çizgilerini tamamen örtüp beton zeminden ayırt edilemeyecek ve ivedi durumlarda hemen yerine yerleştirilebilecek bir beton kapakla istenildiği zaman kapatılabiliyordu. Tünelden çıkan taş, toprak ve kaya parçaları ise, üst katta, kat kapısının dışında, merdivenlerden çıkışta hemen sağ tarafta bulunan, eskiden fotoğrafhane olarak kullanılmış, ama daha sonra cezaevinin kör bir noktası haline gelmiş kapısı kilitli depo-odaya taşınıp yığılıyordu. Bir ek önlem olarak da, odanın içi duvardan ayırdedilemeyecek biçimde renklendirilmiş bezden bir duvarla bölünmüştü. Toprak ve kaya parçaları bu bez duvarın ardına saklanıyordu.

Tünelin yakalanmaması için her türlü önlem alınıyordu. En küçük ayrıntılara dikkat ediliyor, günlük yaşamın bütün olağanlığıyla sürdüğü görüntüsünü vermek için anmalar, saz kursları, top oynamalar, mektup yazmalar, hastaneye gidişler, kısaca hiçbir şeyin aksatılmamasına özen gösteriliyordu. Cezaevinde en küçük bir olağandışılık sezildiğinde her şey yerli yerine koyulup çalışma durduruluyordu.

Tünel girişini açtıktan sonra koğuşun altındaki yumuşak dolgu toprağı geçmek çok kolay olmuştu. Ama tünel K Blok havalandırma bahçesinin altında ilerlemeye başladığı andan itibaren işin hiç de kolay olmadığı somut olarak görüldü. Önümüzde büyük bir kaya bloğu vardı. Kayayı bir sağa, bir sola doğru delip geçmeyi denedik, havalandırmanın altını köstebek yuvasına çevirdik, ama boydan boya ve derinliğine uzanan kaya bloğunu aşmak olanaklı olmuyordu. Sonunda, K Blok havalandırmasını doğrudan geçmek yerine, tüneli bizim bloğun K Blok havalandırmasına bakan duvar kenarından cezaevi ön cephesine doğru yönelttik. Ön cephedeki dış duvara ulaştığımızda tünele bir dik açı yaptırarak havalandırmanın dış duvarının iç kenarından cezaevinin yan cephesi yönünde ilerledik. Bütün bunlar zamanımızı fazlasıyla almış ve dışarıya doğru pek ilerleyememiştik.

Günler, bu şekilde zamanla, toprakla ve kaya bloğuyla boğuşarak geçti. Yerin altında uzanan özgürlük yolu, K Blok altına girerken, kaya, beton ve duvar arasında, bir insanın ancak ciğerlerindeki tüm nefesi boşaltarak süzülüp geçebileceği biçimde sıkıştıktan sonra bu kez de bloğun altındaki yumuşak dolgu-toprağın akıp durmasıyla boğuştu ve nihayet cezaevinin yan cephe duvarı olan K Blok dış duvarının altından çukurlaşıp kıvrılarak

geçti. Artık yerin altından da olsa cezaevi binasının dışına çıkabilmiştik.

İlk bir iki metrede işler yolunda gider gibi oldu, ama ardından yine o büyük kaya bloğu önümüzü kesiverdi. Kayanın içinde, onu kırıp parçalayarak, onunla kıran kırana bir kavgaya tutuşarak ilerlemekten başka seçeneğimiz yoktu. Kaya inatçıydı, sertti ve mağrurdu. Biz ise tutkulu, kararlı ve kayadan daha inatçıydık. Kayanın içinde onunla kıran kırana ve zamana karşı bir kavgaya tutuşarak ilerledik. Cezaevinin dış bahçe duvarına doğru dokuz metre civarında bir yol alabilmiştik. Ama artık, arada K Blok yer aldığından, cezaevi binasının dışına taşmış çalışmayı blok pencerelerimizden denetleme olanağımız kalmamıştı.

Tünel, artık daha zorlu bir yola dönüşmüştü bizim için.

3

Serin bir Haziran gecesiydi. Saatler 22 Haziran'a devrilecekti birazdan. Gece sayımı yapılmış, tünelde çalışacak gece ekibindekiler ranzanın altındaki giriş deliğinden aşağı süzülüp tünelin ağzındaki geniş bölüme inerek burada yığılı olan çalışma eşofmanlarını, çoraplarını, bez ayakkabılarını ve başlıklarını giymiş ve tünelin zifiri karanlığına dalmışlardı.

Uçtaki çalışma yerinde bulunan lambanın daha güçlü aydınlatması için ara lambalar yakılmıyordu. Ama ekiptekiler, yatağına alışmış bir su gibi, tünelin genişleyip daralan, alçalıp yükselen, çukurlaşan, girintiler ve çıkmalar yapan, kıvrılıp dönen zifiri karanlıktan uçtaki çalışma yerine aktılar.

Kazıcı, ucu sivriltilmiş demir çubuğu alıp sert kaya kütlesiyle boğuşmaya başladı. Kayadan kırılıp sökülen parçalar, arkadaki doldurucu tarafından bez torbalara dolduruluyor, dolan torbalar taşıyıcı tarafından tünel boyunca girişe doğru çekiliyordu. Tünelin içi boğucu, nemli ve sıcaktı. Ekiptekiler, daracık ve havasız bir olukta çalışmanın zorluğuyla ter içinde sık sık soluk soluğa kalıyor, ama kısa bir soluklanmanın ardından yine işe koyuluyorlardı. Körükten çıkıp tünel oluğu boyunca uzanan hava borularından gelen derin puflamalar, kayayla demir çubuğun boğuşmasından ve dökülen kaya parçalarından çıkan tok ve tırmalayıcı sesler birbirine karışıyor, dar, girintili çıkıntılı, kavisli oluğun içinde boğuklaşarak titreşip duruyordu.

Kayanın içinde bu zorlu uğraş sürerken, gözcüler, çoktan yerlerini almış etrafı dinliyor ve gözlüyorlardı. Sabaha doğru saat üçe yaklaşırken ana maltanın bulunduğu yerden gardiyanların alışılmış gece gürültülerine pek benzemeyen hızlı ve kalabalık ayak sesleri ve konuşmalar geldi. Tünel koğuşundaki gözcü dikkatini yoğunlaştırdı... "Acaba bloklardan birinde bir hastalanan mı olmuştu?" Kalabalık sesler yaklaştı, ardından I Blok'un şebeke kapısının açıldığını belirten o şakırtılı ses duyuldu. Gözcü daha bir dikkatle baktı mazgal deliğinin kenarından. İkinci müdürlerden biri, iki astsubay, başgardiyan ve gardiyanlar I Blok'tan giriyorlardı. Gece yarısı astsubayların cezaevinin içinde dolaşması alışılmış bir şey değildi. Olağandışı bir şeyler oluyordu. Bu sırada körükçü hâlâ körüğü düzenli biçimde indirip kaldırıyor, tünele kesintisiz olarak hava yolluyordu. Gözcü içeriye dönerek gördüklerini aktardı. Her olasılığa karşı çalışmayı durdurmak gerekiyordu. Hemen, uçtaki çalışma yerinde yanan lambanın fişini üç kez çıkarıp takarak tüneldekilere çıkma işaretini verdiler. Tünelin ucundaki vuruş sesleri durdu. Ekiptekiler dar ve uzun oluğun içinde sürünerek tünelin ağzına geldiler. Kısa bir tartışmadan sonra iş elbiselerini çıkarıp gövdelerini giriş deliğinden dışarıya çektiler. Körük ve diğer malzemeler tünelin ağzındaki geniş bölüme indirildi. Koğuş zeminindeki toprak kırıntıları temizlendi. Tünelin ışıkları kesilip kablo ve fişler naylon bir torbaya konularak aşağı bırakıldı ve tünelin kapağı özenle yerine yerleştirildi. Yataklardaki maketler yerlerini gerçeklerine bırakarak normal eşyalara dönüştüler.

Bu sırada, aynı kalabalık grup, I Blok'tan çıkarak K ve J Blok tarafına yöneldi. Kısa bir süre sünra K Blok havalandırmasının demir kapısı gıcırtıyla açıldı. İkinci müdür, iki astsubay ve gardiyanlardan oluşan grup bahçeye girdi. Sonra havalandırmanın beton zeminini yoklayan sert topuk sesleri gelmeye başladı. Bazen böylesi şeyler olurdu. Zeminin altında boşluk olup olmadığını kontrol etmek için gardiyanlar topuklarıyla zemine vururlardı. Ama bu kez, topuk yoklaması alışılmışın dışında uzun ve sert sürmüş ve ikinci müdürle iki astsubay da gelmişti.

Topuk sesleri bahçede biraz daha dolaştıktan sonra sustu. Bahçenin demir kapısı uzaklaşan ayak seslerinin üzerine kapandı. Sonra ayak sesleri bizim bloğun önünden geçip idare bölümüne doğru uzaklaşıp gitti.

Bu gece, alışılmış gecelerden biraz değişik olmuştu. Tünel koğuşunda şimdi biraz kaygılı bir bekleyiş vardı... "Bir şeyden mi kuşkulandılar yoksa? Astsubayların gece yarısı içeriye girmeleri, topuk yoklamalarına katılmaları da neyin nesiydi?" Oysa daha iki gün önce arama olmuştu. Sorular vardı, ama yanıtları yoktu... "Ama neden I Blok'a girdiler de bizim bloğa girmediler? Yoksa orada kuşku çekecek bir şey mi olmuştu?" I Blok'ta da ayrı bir tünel çalışması vardı.

4

Gece ayakta olup olağandışılığı sezenlerimiz için uykusuzlukla açılan bir sabah başlıyordu. Serin ve yıldızlı gece, yerini bulutlanmaya başlayan bir gökyüzüyle birlikte yeni ve kaygılı bir güne bırakıyordu. Kapılar açılır açılmaz, ayakta olanlar dışarı fırlayıp birbirlerinden ne olup bittiğini öğrenmeye çalıştılar. Ortalığı gözden geçirip etrafı iyice temizlediler. Sonra uyuyanlar uyandırıldı. Şimdi hepimiz ayaktaydık.

Biz hepimiz ayaktaydık, ama ortalıkta çok az gardiyan vardı. Ana maltada alışılmamış bir sessizlik voltalıyordu. Şerif, mutfak ve yemekhane olarak kullandığımız koğuştan çaydanlıkları alıp getirerek gardiyana seslendi. Gardiyan tedirgin ve isteksiz adımlarla şebeke kapısına yaklaştı.

"Çay ocağına gideceğim" dedi Şerif, "Kapıyı aç".

Gardiyan kısa bir ikircik geçirdikten sonra yanıtladı: "Başgardiyana sorayım". Şerif'in söylediklerini dinlemeden hızla uzaklaştı. Birazdan geri geldi.

"Çay yasakmış" dedi ezik bir sesle.

"Çayın yasağı mı olurmuş" diye sesini yükseltti Şerif, "Çay neden yasakmış, birdenbire nereden çıktı bu iş?"

"Bilmiyorum. Ben sabah geldim. Bir şeyden haberim yok. İdareye bile gidemiyoruz. Bütün kapıları üstümüze kilitlediler" diye yakındı gardiyan.

Daha fazla konuşmak yersizdi. Elindeki çaydanlıkları mutfağa bıraktıktan sonra, Şerif, blok maltası boyunca süren voltalardan birine katıldı, bastıramadığı bir tedirginlikle.

Günlerdir geceli gündüzlü kesintisizce emek verip taşlarla, kayalarla boğuşarak kırk metre civarına ulaştırdığımız, tutkuyla bağlandığımız, üzerine titrediğimiz, içine umutlarımızı, düşleri-

mizi, mücadele azmimizi akıttığımız firari özgürlük yolumuzun yakalanabileceği kaygısından kurtulup da başka bir şey düşünmenin olanağı yoktu. Kimimiz koğuş ve volta söyleşilerinde sorular sorup yanıtlar arıyor; kimimiz yatağına kıpırtısızca uzanmış, kaygıların, düşlerin, umutların garip bir telaşla birbirine karıştığı düşüncelere dalıp gidiyordu.

Bu kaygılı ve meraklı bekleyiş, saat dokuza kadar sürdü. Saat dokuzu henüz geçerken ortalıkta dolaşan birkaç gardiyan da aniden kayboluverdi. Arama havası vardı. Tedirgin ama aldığımız önlemlere güvenerek bekliyorduk. Kısa bir zaman aralığının ardından, hızlı ve telaşlı adımlarla bir asker ve gardiyan kalabalığı ana maltaya doldu.

Müdürler, başgardiyanlar, subay ve astsubaylar, hepsi gelmişti ve ayrıca sivil polisler de vardı... "Anlaşıldı, sıkı bir arama yapacaklar."

Sonra bizim ve karşıdaki I Blok'un şebeke kapılarının açılmasıyla birlikte asker, polis ve gardiyan kalabalığı bloklara daldı. Diğer bir kısmı ise J ve K bloklara doğru gitti.

Askerler, gardiyanlar, müdürler, subay ve astsubaylar alabildiği ne telaşlı ve her zamankinden daha ciddi görünüyorlardı. Bizse yüzlerimize sakin ve soğukkanlı çizgiler çekip, biteviye dışa vurmak isteyen tedirginliğimizi dudaklarımıza kondurduğumuz gülümseyişler ardına gizliyorduk.

Temsilcimiz Ali Kemal öne çıkıp sordu: "Ne oluyor? Böyle baskın yapar gibi gelmeniz niye?"

"Arama yapacağız" diye yanıtladı astsubaylardan biri, telaşını gizlemeyi beceremeyen bir sesle.

"Daha iki gün önce arama yapmıştınız ya."

"Önemli bir şey yok Ali Kemal" diye araya girdi müdür, "Arama yapıp gideceğiz. Koğuşlarda birer arkadaş kalsın, diğerleri çıksın".

Koğuşlarda birer arkadaş bırakarak katları terk ettik. Kimimiz havalandırmaya çıktı, kimimiz de katların önündeki boşluklarda toplandı. Üst kattaki toprak odasının önündeki boşlukta ve merdivenlerde hafif bir pipo kokusu duyuluyordu sadece. Askerler ve gardiyanlar katlara dalıp koğuşlara dağıldılar. Toprak depomuz, her zaman olduğu gibi arama dışı kaldı. Rahatladık.

Koğuşlarda aramalar sırasında eşyaların dağıtılması her zaman canımızı sıkardı. Bu kez dağıtmaları pek önemsemiyorduk

ama alışılmış biçimde sesimizi yükseltmekten de geri kalmıyorduk. Aklımız ise tünel koğuşundaki aramadaydı.

Tünel koğuşunda aramayı izlemek için Selahattin kalmıştı. Askerler ve gardiyanlar her yeri ve her şeyi didik didik arıyorlar, zemini dikkatle yokluyorlardı. Koğuşun kapısına dikilen sivil polisin gözleri karşı duvarda asılı olan Fikri Abi'nin resmine takıldı.

"Çok mu seviyorsunuz Fikri Sönmez'i?"

"Evet çok seviyoruz" diye tok bir sesle yanıtladı Selahattin ve gözlerini tekrar içerideki aramaya çevirdi.

Tünel kapağının bulunduğu ranza altına bakmamaya çalışmasına karşın, bakışlarının arada bir oraya kaymasını önleyemiyor; askerler ve gardiyanlar oraya yaklaşınca, kapağı ayırt edemeyeceklerine güvenmesine karşın, yüreğinin telaşla sıkışmasına engel olamıyordu. Ama yüzünden bir şey okumak olanaksızdı. Bir ara kapıdaki sivil polisle yanındaki subayın konuşmaları çarptı kulağına.

"Nasıl olur da bulunmaz? Yoksa dışarıdan mı kazıyorlar?"

Selahattin bu sese duyarsız kalarak, dağıtılan eşyalarla ilgilenmesini sürdürdü.

Bütün koğuşlarda arama aynı şekilde olanca dağıtıcılığı ve hızıyla sürerken, Ali Kemal, Cezaevi Müdürü'nün yanına yaklaşarak yemeklerin az ve kalitesiz çıktığı, çoğaltılmaları ve kalitelerinin iyileştirilmesi ve ayrıca masa gibi eksiklerimizin tamamlanması konularını konuşmaya başladı. Müdür sıkıntılı bir sesle yanıt verdi:

"Ali Kemal, şimdi yemeğin, masanın sırası mı? Bunları sonra konuşuruz".

Bu sırada konuşmayı dinleyen birkaç arkadaş, dudaklarında hınzırca bir gülümsemeyle oradan uzaklaştılar.

Arama koğuşlarda bütün hırçınlığıyla bir süre daha devam ettikten sonra, nihayet saat ona doğru bizim blokta ve I Blok'ta hiçbir şey bulunamadan sona erdi. Aramacılar asık yüzlerle çekip gittiler.

Selahattin, gözlerinde saklayamadığı bir sevinç ve dudaklarında rahatlamış bir gülümsemeyle tünel koğuşundan çıktı. Aramayı, hem de olağandışı bir aramayı bu kez de atlatmıştık. Üstümüzden tonlarca ağırlıkta bir yük kalkmış gibi oldu. Rahatlık ve yürek ferahlığımız, yine başarılı olmanın, yaptığımız işlere olan güvenimizin bir kez daha tazelenmesinin sevinci ve kıvancıyla

birleşerek havayı şenlendirdi. Kalabalık voltalar atmaya başladık. Ama uyarıcı bir ses geldi ardından.

"Böyle kalabalık voltalar dikkat çekebilir. Dağılsak iyi olur."

Bu uyarıdan sonra birçoğumuz koğuşlarına giderek darmadağınık eşyalarını gizli bir sevinçle toplamaya başladı. Bu arada ana maltada gardiyanlar yeniden ortaya çıktı. Çay ocağının açıldığını öğrendik. Yaşam normale dönmeye başlıyor gibiydi.

"Haydi, bir çay söyleyin de içelim!"

5

Arama sonrası gelen neşelenmenin ardından, kaygı uyandırıcı sorular yeniden dayattılar kendilerini... Bu olağandışı arama nereden çıkmıştı?.. Bir şeyden mi kuşkulanmışlardı?

Sorular, kaygıları yavaş yavaş yeniden diriltiyordu.

Blok maltalarının dar pencerelerinden cezaevinin büyük giriş kapısını görebiliyorduk. Sabah bir iki dozer, kepçe ve grayderin geldiğini görmüştük. Hâlâ yerlerinde duruyorlardı. Niçin gelmişti bunlar?.. Kesin yanıtlar bulamıyor, iyimser yorumlarla umutlanmaya, kaygılardan ayrılmaya çalışıyorduk.

Bir süre sonra dışarıdan makine homurtuları gelmeye başladı. Bir kepçe, cezaevi dış bahçesinde, ön cephe duvarına paralel olarak uzanan beton araba yolunda, önündeki kocaman dişleri parlayan çelik kepçesini havaya kaldırmış, çelik paletlerinin üstünde yavaşça kayarak bize doğru geliyordu. Arkasında ise, önündeki çelik bıçağı parlayan bir grayder vardı. Sonra, ağır sarı gövdeleriyle malta pencerelerimizin önünden geçerek K Blok'un köşesine doğru uzaklaştılar. Köşeyi dönüverseler tünelin üzerine basacaklardı... ve köşeyi dönüp gözden kayboldular. Artık sadece homurtularını duyabiliyorduk.

Makine homurtuları K Blok'tan J Blok'a doğru, cezaevi yan cephe duvarı boyunca gidip geliyordu. Grayderin çelik bıçağının yeri kazırken çıkardığı tınlamalı ve tırmalayıcı sesler, kepçenin çelik dişlerinin toprağa ve kayaya saplanmasından doğan hırçın gürültüler, makine homurtuları, zorlanan çelik gövdelerin çıkardığı keskin gıcırtılar birbirine karışıyordu.

Birbirine karışan bu hırıltılı, homurtulu, tırmalayıcı sesler azalıp çoğalarak, K Blok köşesine yakınlaşıp uzaklaşarak kulaklarımızda çınlıyor, yüreklerimizi sıkıştırıyordu... Gerçekten ne

oluyordu? Bu kepçe ve grayder K Blok dışı duvarı boyunca ne yapıyordu? Tünelin yerini mi saptamışlardı yoksa? Yoksa duvarlar boyunca cezaevinin etrafını mı kazıyorlardı?.. Bu son soruya sarılmak istiyoruz. Kepçe ve grayderin gelişiyle suskunlaşan seslerimiz bu soruyla biraz canlanır gibi oldu... Tünel epey derindeydi, yerin üç, üçbuçuk metre altında ve o sert kaya kütlesinin içindeydi. Tünele ulaşmaları o kadar kolay değildi. Belki belli bir yere kadar kazarlar ve hep kayayla karşılaştıkları için "Burada tünel olmaz" deyip vazgeçerlerdi... Bunu şiddetle umut etmek istiyorduk. Yüreğimizdeki umut kuşu kanatlarını çırpıp havalanmaya çalışıyor. Onu şakalarla okşuyoruz. Havalanmayı başarıyor. Gülümsüyoruz. Ama yine de kaygılı bir gülümseyiş bu.

Son iyimser yorumlarla biraz canlanmış gibiydik. Ancak bloğun eski canlılığı yoktu.

Bize oldukça uzun ve bitmeyecekmiş gibi gelen dakikalardan sonra dışarıdaki sesler yavaşlayıp durdu. Ama ardından çelik bir kompresörün takırdayan sesiyle irkildik.. Demek kepçe ve grayder kayayı kazıyıp sökemiyordu. Demek şimdi kayayı kompresörle delip parçalamaya çalışacaklardı...

Günlerdir bizi uğraştırıp duran, hızımızı kesen, dilimizi öfkeli küfürlere alıştıran o lanet olası kayanın direnmesini, kendini koyvermemesini istiyorduk bu kez. Diğer yandan, kepçe ve grayderin bile başedemediği bir kayayı, hareket etmenin çok zor olduğu dar bir olukta ilkel bir demir çubukla dokuz metre kadar oyabilmiş olmanın gururunu duyuyorduk içimizde. Şimdiye dek kayaya karşıydık, şimdi ise kayayla makinenin ve çeliğin kavgasında kayadan yanaydık... Direnmeli diyoruz, içindeki gizi ele vermemeli, onu koruyup saklamalı. Direnebilir diyoruz, direnecek... İçimizdeki umut kuşu kanat çırpıyor...

Kompresörün kulaklarımıza çarpıp duran ardışık takırtıları arasında saat öğlene yaklaşıyordu. Sinir bozucu takırtılar bir süre daha devam ettikten sonra kesildi. Kaya direnmesini sürdürmüştü galiba. Sonra makine homurtuları yükseldi yeniden ve kepçeyle grayder K Blok köşesini bize doğru dönerek yeniden görüş alanımıza girdiler. Pencerenin önünden geçerek cezaevi kapısına doğru uzaklaştılar.

Onlar uzaklaştıkça biz umutlanıyoruz. Yoksa vaz mı geçtiler?.. Yüreğimizdeki umut kuşu cıvıldayarak çırpıyor kanatlarını... Evet, kayayla karşılaşıp onunla bir süre boğuştuktan sonra "Bu-

rada tünel olmaz" deyip vazgeçtiler. Böyle olmalı. Böyle olmasını istiyoruz.

Biri, "Öğlen tatili de olabilir" diyor.

"Kapat şu şom ağzını."

"Eğer öğlen tatili için gittilerse, grayder ve kepçeyi niçin alıp götürsünler? Köşede bırakır öyle giderlerdi" diyor iyimser ama yine de kuşkulu bir ses.

Her şeye karşın, grayder ve kepçenin gidişi bloğumuza sevinç getirmişti. Elvan, havalandırmada neşeli bir türkü söylüyordu, ama uyaran bir ses kesti türküsünü.

"Türkü söylemek için henüz erken. Daha öğleden sonrası var bugünün."

6

Öğleden sonra saat ikiye yaklaşırken, tünel koğuşundaki tartışma sürüyürdu.

"Tünele inip hiç olmazsa kabloları ve hava borularını çekelim."

"Şimdi kapağı açamayız. Henüz hiçbir şey kesinleşmiş değil. Akşamı beklesek daha iyi olur."

Saat ikiyi geçerken üst katın malta penceresindeki arkadaş gördüğü şeyle irkildi.

"Dev bir dozer bu tarafa geliyor" diye içeriye seslendi.

Birçok arkadaş pencereye üşüştü hemen. Yeşil renkli, üzerinde DSİ yazan DC-6 tipi dev bir dozer, önünde alışılmamış büyüklükte çelik kepçesi ve arkasında dev bir hançere benzeyen çelik kazmasıyla paletlerinin üzerinde kayarak, cezaevinin ön cephe duvarı boyunca ağır ağır ilerleyerek bize doğru geliyordu. Yakınlaştıkça daha da ürkütücü bir görünüm aldı. Uzun bacasından havaya siyah dumanlar kusarak pencerenin önünden geçti.

"Bu dağdevireni de nereden bulup getirmişler?"

"Bu, ortalığı kırıp geçirir."

Öğleden önce orta boy çelik kepçeli dozere, çelik bıçaklı graydere ve kompresöre direnmişti kaya. Kaya ile çelik arasındaki boğuşmadan çıkan hırıltılı sesler kulaklarımızı kazımıştı. Hafif sarsıntılar geçirmişti cezaevi duvarları... Kayanın yine direnmesini umut etmek istiyoruz. Ama içimizdeki umut kuşu kanatlarını bir türlü kıpırdatamıyor, soluğunu tutmuş, öylece hüzünlü gözlerle bakıp duruyordu... Ve dozer kocaman yeşil gövdesiyle, arkasında

yırtıcı bir hayvanın öldürücü dişi gibi parlayan kazmasıyla K Blok köşesini ağır ağır dönerek görüş alanımızdan çıktı. Artık makinenin ürkütücü homurtularını duyuyorduk sadece. Ses, yan cephe duvarı boyunca ilerledi... Tünelin bulunduğu yerden uzaklaşıyor mu yoksa?.. Ama birazdan geri döndü.

Üst kattaki koğuşların dar pencerelerinden K Blok çatısının üstünde gezinen siyah dumanı görüp izlemeye başladık. Duman köşeden uzaklaştığında biraz rahatlıyor, ama yine köşeye yönelince her defasında daha büyük bir kaygının yüreklerimize çöreklenmesine engel olamıyorduk. Bir ara siyah duman J Blok'a doğru köşeden iyice uzaklaştı. Yüreklerimizdeki kuş hafifçe havalandı, ama duman yeniden geri dönünce yere düşüverdi.

Kaya ile dev makine arasındaki kavga yeri göğü inleterek sürüyordu. Dağdevirenin kükremeye benzer homurtuları, çeliğin kayayı önüne katıp sürüklemesinden çıkan yırtıcı sesler, kayanın acılı ve korkunç çığlıkları birbirine karışıyordu. Keskin gürültüler, hırıltılar, çeliğin hırslı soluması kulak zarlarımızı yırtacak gibi çınlıyordu ortalıkta. Kayayla makinenin kapışması bütün bir yeri dalgalar halinde sarsıyor; doğa, etleri kazınıyormuşcasına debeleniyor; duvarlar deprem oluyormuşçasına sarsılıyor; bütün bir cezaevi binası sanki yerinden sökülüp itiliyormuşcasına soğuk titreyişler geçiriyordu.

Dalgalar halinde gelen sarsıntılar insanın tüylerini ürperten hırçın ve kulak kazıyıcı seslerle birlikte zamanın gri ve donuk benzine buzlu çizgiler çekerken, çatının üzerinde gezinen duman, gittikçe daha kısa mesafelerde gidip geliyor, hareketi K Blok köşesinde yoğunlaşıyordu.

"Tüm cezaevinin etrafını kazmıyor bunlar. Bizim tünelin üstünde çalışıyorlar" diye söylendi hüzünlü bir ses...

Umut kuşunun kanatları kırılıyor. Artık uçması olanaksız. Ama tünelin yerini nasıl saptadılar? Gerçekten saptadılar mı?.. Kaya dirense, hiç olmazsa akşama kadar dirense. Akşama kadar direnebilirse belki çalışmayı yarıda bırakır giderlerdi. Bir gecelik bir zaman istiyoruz sadece. Akşam işi bırakır giderlerse, tünele inip K Blok duvarının dışına çıkan dokuz metrelik bölümü doldurmayı deneyebiliriz. Burayı doldurabilirsek tünelin açığa çıkmasını belki önleyebiliriz. Ama işte bize bir gece lazım. Şu lanet kaya dağdevirene hiç olmazsa bugünlük dirense... direnebilse... bize sadece bir gece lazım.

Kat maltalarında seyrek isteksiz, ağır ve sessiz voltalar atılıyordu. Umut ile umutsuzluk arasında gidip gelen firari özgürlük düşlerimizin sessiz voltalara düşen çırpınışları, kar üstünde donmak üzere olan bir serçenin umarsız çırpınışlarına benziyordu. Hiçbir şey yapmak gelmiyordu içimizden. Birçoğumuz kendi suskunluğuna gömülmüş halde yataklara uzanmıştı.

Tünele başladığımızda kapıp koyverdiğimiz firari özgürlük düşlerimizi içimize gömmeye çalışıyor, daha derine, daha derine itiyorduk onları acımasızca. Yere düşüyorlar, elleri ayakları kanıyor, ama küçücük de olsa kırık ve gözleri kanayan bir umutla ayağa kalkıp onları uzun bir uykuya yatırmak üzere daha derine doğru sürüklememize direnmeye çalışıyorlardı.

7

Zaman, gri rengiyle akşam beşe yaklaşıyordu. Birden makine homurtuları, kayanın yırtılan sesi, duvarları titretip duran sarsıntılar kesildi. Bizse sessizliğimizi bozup hareketlendik ve kulak kabarttık. Suat, Avni ve Erdal, dışarıya bakmak için malta penceresinin altındaki kalorifer radyatörünün üstüne fırladılar. Önce, K Blok köşesinde yığılı toprak ve kaya parçaları dışında bir şey göremediler. Köşeden birbirine karışan anlaşılmaz insan sesleri geliyordu sadece. Durumu anlamaya çalışan bir merakla dinlediler. Tam bu sırada bir astsubay fırladı köşeden.

"Bulduk, bulduk, tüneli bulduk" çığlıklarıyla pencerenin önünden koşarak geçip idare tarafına doğru uzaklaştı.

Bu sözleri duyan penceredeki arkadaşların damarlarına ateşler yürüdü. "Acaba gerçekten buldular mı?" diye kendilerine ve birbirlerine sorular sorup inanmak istemediler önce. Elleri pencere parmaklıklarında donup kaldı. Hırçın bir öfkenin donuk bir hüzünle birbirine karıştığı gözlerini, pencere parmaklıklarının gölgelediği, başakları gökyüzüne uzamış ekin tarlalarının gökyüzünü sarmış gri bulutlarla ve çıplak tepelerle kucaklaştığı ufukta, sanki son kez bakıyormuşcasına dolaştırdılar, özgürlük, gökyüzünün geniş boşluğunda, ufkun uzayan titrek çizgisinde alışılmış mavi neşesiyle oynaşmıyordu artık; gökyüzünü kaplamış bulutların gölgesinde gri bir hüzünle donup kalmış gibi duruyordu.

"Bulmuşlar, tüneli bulmuşlar" sözleri, penceredeki arkadaşların dudaklarından kırık bir sesle aktı içeriye. Sonra, penceredeki-

ler, kendilerini, üzerinde durdukları radyatörden maltanın beton zeminine birer külçe gibi bıraktılar. Onların ardından Şenel ve Levent çıktı pencereye.

"Tüneli bulmuşlar" sözü beynimizin içinde bir duvar saatinin sarkacı gibi gidip geliyor; keskin ucuyla özgürlük umutlarımızı da alıp sürüklüyordu zamanın bilinmeyen bir yerine.

Dışarıdan koşuşturan sesler geliyordu. Bir sürü resmi ve sivil görevli merak ve heyecanla tüneli görmeye koşuyorlardı. Sonra o tanıdık makine homurtusu yeniden yükselip uzaklaştı. Ve dev dozer bütün ağırlığını üstümüze bırakarak pencerenin önünden geçip idare yönüne doğru uzaklaşıp gitti.

Tünelin bulunduğuna inanmak istemiyor, "acaba"lı yorumlar yaparak küçücük de olsa içimizdeki umudu yaşatmak istiyorduk. Ama artık kesin. Umut kuşu boynundan sızan ince bir kanla yerde ölü yatıyordu... Şimdi koridorlar ve koğuşlarda zifiri bir suskunluk egemendi. Ana maltadaki gardiyanlar da ortadan kayboldular ve suskunluk orada da egemenliğini kurdu.

Bir arkadaş zaman geçirmeden I Blok'a seslenerek birini çağırıp durumu aktardı.

"Bizim tüneli buldular."

"Kesin mi?"

"Evet, kesin. Artık önlemlerinizi alırsınız."

Bu sırada Avni sessiz ve ağır adımlarla havalandırmaya çıkarak bahçede boydan boya voltalamaya başlamıştı. Bahçede boğucu, sıkıntılı ve kasvetli bir hava ve terk edilmiş gibi bomboş bırakılmanın hüznü vardı. Gri ve karanlık bulutlar, toplu iğne ucu kadar bile bir mavi delik bırakmaksızın gökyüzünde boydan boya asılı duruyorlardı.

"Tam tünel yakalanma günü" diye geçirdi içinden Avni, "İçimizdeki kasvet ve hüzün sanki gökyüzüne taşmış. Halbuki şu Mayıs ve Haziran aylarında başımızın üstünde dümdüz ve kıpırtısız bir mavinin durmasına ne kadar alışmıştık. Karanlık bir tünel oluğundan mavi denizlere ve gökyüzünün pürüzsüz mavisine benzeyen bir özgürlüğe akacaktık. Ama yerin altında özgürlüğe doğru akan o gizli yolumuzu çelik dozerlerle parçalayıp kestiler. Lanet olası kaya, ne çok uğraştırdı bizi, ne çok zamanımızı aldı, ama o büyük dozere bir günlük bile direnemedi işte. Önümüze çıkmasaydı, şimdi çoktan özgürlüğümüze ve o büyük eylemin sıcak kollarına ulaşmış olacaktık. Mavi yok artık, şimdi gri var."

Avni, düşüncelere dalmış, parmaklarının arasından kayıp giden sevgili düşleri son bir çabayla yeniden yakalamaya çalışırken, Hasan bitiverdi yanında ve sessizce voltaya katıldı. Çocukluğu deniz kıyısında geçmiş Hasan'ın idamı onaylıydı. Tutkuyla bağlanmıştı firari düşlere. Yüzünde tünelin yakalandığına inanmak istemeyen bir hüznün gölgesi dolaşıyordu şimdi.

"Denizi göremeyeceğiz değil mi?" diye sordu fısıltılı bir sesle.

Bu suskun volta on dakika sürdü ve Hasan'la Avni bloğun artık yavaşça kırılmaya başlayan suskunluğuna döndüler. Fısıldar gibi konuşmaları yüksek sesli konuşmalar izliyor; bezginlik, düş kırıklığı ve hüznün donuk kıpırtısızlığı yerini hareketlenmelere bırakıyordu. Kendimizi sürekli bir suskunluğun ve kıpırtısızlığın kollarına daha fazla bırakamazdık. Artık, bundan sonra olacaklara hazırlanmalıydık.

"Başladığımız andan itibaren yakalanma olasılığını da göze almıştık" dedi bir ses.

"Ya yakalanma riskini ve ondan sonra olacakları göze alarak özgürlüğe kendi ellerimizle ulaşmayı deneyecektik ya da betona, demire, kilide, bu haksız tutsaklığa boyun eğip oturacaktık. Biz birinci yolu, onurlu ve devrimci mücadeleyi her şeyin önünde tutan yolu seçtik" diye ekledi bir başkası.

Bir türküden "Bu bahar olmazsa gelecek yaza" diye bir dize gelip yapıştı dudaklarımıza.

İkinci Bölüm

AÇLIĞA DOĞRU

O firari düş uçup gitti uzun bir açlığa koşuyor zaman
soğuk bir ürperti geçer tenine şimdi dudaklarıma dokunursan

1

26 Haziran pazartesi günü güneşli bir sabahla birlikte uyandık. Son iki gündür düzensiz de olsa yemek ve çay alabilmiştik. Ama 22 Haziran akşamından bu yana bloğun üst katında, dörder kişilik koğuşlarda yedişerli-sekizerli olarak, bazılarımız yerlere serili battaniyeler ve minderler üzerinde yatarak ve havalandırmaya hiç çıkarılmaksızın yaşıyorduk. Alt kattaki arkadaşların tüm eşyaları havalandırmada karmakarışık yığılı olarak kaç gündür açıkta bekletiliyordu. Sazların, radyoların, gözlüklerin, televizyonların bazıları kırılmış, parçalanmış olarak eşyaların arasında duruyorlardı.

22 Haziran akşamı, bizim bloktaki tünelin çıkışının K Blok köşesinde ortaya çıkarılmasının ardından alt katlardaki arkadaşlar üst katlara çıkarılmış ve bloklarda arama yapılmıştı. Bu aramalar sırasında I Blok'taki tünelin girişi bulunmuş, böylece ikinci tünel de ortaya çıkarılmıştı. Aramalar sırasında alt katlardaki eşyalar kırılıp dökülmüş, tünellerin hıncı bir bakıma eşyalarımızdan çıkarılmış, bu arada iki gün boyunca yemek ve çay verilmemişti.

Bu süre içinde K Blok köşesinde tünelin yerinin nasıl saptandığını gardiyanlar ve başgardiyanlardan öğrenmiştik.

22 Hazirana girildiği gece, saat yarıma yaklaşırken bir askerin yerin altından gelen vuruş seslerini duymasıyla başlamış her şey. Tünel, cezaevinin dış bahçesinin altında, kaya kütlesinin içinde

ilerleyip askerlerin nöbetleri sırasında gezdikleri beton yola iyice yaklaştığı ve beton yol alt tarafta kaya bloğuyla bitiştiğinden, kaya kütlesinin içindeki vuruşların titreşimleri, üstte susturucu görevi yapan bir toprak katman tarafından artık kesilmedikleri için beton kütlesine geçmeye ve bu nedenle vuruş sesleri cılız da olsa dışarıdan duyulmaya başlamış. O geceki nöbetçi asker, gelen vuruş seslerini kulağını yere dayayarak önce bir süre dinlemiş ve ardından cezaevi jandarma karakoluna haber vermiş. Bunun üzerine astsubaylar, başgardiyanlar ve o gece cezaevinde görevli ikinci müdür de gelip kulaklarını yere dayayarak vuruş seslerini uzun süre dinlemiş ve iyice emin olmalarından sonra cezaevi müdürü ve savcıya durumu telefonla bildirmişler. Ardından I, J ve K Blok'ları kontrol etmişler. O gece sezdiğimiz olağandışılık bu şekilde başlayıp gelişmiş.

Kaya bloğu, sadece hızımızı kesmekle, bizi günlerce uğraştırmakla kalmamış, kıran kırana bir boğuşmayla açtığımız o gizli özgürlük yolumuzu da ele vermişti.

Yerin altında tutkuyla, inatla, sabırla, bütün mücadele azmimizle ve her şeyimizi ortaya koyarak açtığımız yolun yakalanmış olmasının acısını bir kez daha duymuştuk yüreklerimizde. Ama artık onun için yapabileceğimiz bir şey kalmamıştı. Önümüzde uzanan yeni sürecin getireceklerini ve olası direnişleri düşünmeye başlamıştık. Bütün kararlılığımızı, mücadele azmimizi ve direncimizi sımsıkı kuşanarak akmalıydık önümüzdeki zor günlere.

Şimdi bütün cezaevinde sessiz ve çok şeye gebe bir bekleyiş sürüyordu. Henüz, doğrudan bedenlerimize yönelik bir işkence saldırısıyla karşılaşmamıştık, ama bu olasılık her zaman gündemdeydi. Tünelleri üstlenenler ve bazı arkadaşlar sürgüne gönderilebilir, kısıtlı ve baskıcı bir yaşam programı sürekli olarak uygulanmak istenebilirdi. Durumu durmaksızın tartışıyor ve gerekli hazırlıklarımızı yapmaya çalışıyorduk.

Saat ona yaklaşırken kalabalık bir gardiyan grubu üst kat kapısına geldi. Tüneli üstlenen arkadaşlar ifade vermeleri için çağrılıyorlardı... Yoksa ifade vermeleri bahanesiyle götürülüp sürgüne mi gönderilecekler?.. Cezaevlerinde böylesi şeylerle oldukça sık karşılaşmıştık.

Tüneli üstlenen altı arkadaş, her olasılığa karşı sıkıca giyinerek çıktılar. Arkalarından vedalaşan gözlerle baktık. Son bir kez kucaklaşamadan birbirimizi bir daha görmemek de vardı.

Altı arkadaş, ana maltaya çıktıklarında, yüz kadar askerin sağlı sollu olarak duvar kenarlarına dizilmiş olduğunu gördüler, önceki askeri cezaevleri yıllarının toplu dayakları canlandı belleklerinde. Askerler sağlı sollu dizilir, araya alınan tutuklular kıyasıya dövülür, tekmelenir, coplanırdı. Ama bu kez öyle bir şey olmadan askerlerin arasından geçip idare bölümüne girdiler. Sürgün hazırlığına benzer bir şey de yoktu. Demek gerçekten ifade vermeleri için çağrılmışlardı.

Bu sırada, ana maltada dizili olan askerler hareketlenip gardiyanlarla birlikte bloğumuza girdiler, iki gündür 1. kısımdaki blokların aramasını yapıyorlarmış. Oradakileri de, tünellerle hiç ilgileri olmadıkları halde üst katlara çıkarıp kilitlemiş, tüm eşyalarına el koymuşlar. Şimdi de bizim bloğun üst katındaki eşyalanmıza el koymak için gelmişlerdi.

Üst kattan, alt katın boşaltılmış koğuşlarına indirilip kilitlendik. Üst kattaki arama ve eşyalan boşaltma faaliyetleri birkaç saat sürdü. Bu arada ifade vermeleri için götürülmüş altı arkadaş da getirilip alt kattaki boş koğuşlardan birine kilitlenmişlerdi. Onların, başlarına herhangi bir aksilik gelmeden geri dönmüş olmaları bizi sevindirdi.

Nihayet arama ve el koyma "işlemleri"nin bitmesiyle birlikte bizi üst kata çıkardılar. Üst katta çırılçıplak bırakılmış koğuşlarla karşılaştık. Radyolarımız, teyplerimiz, daktilolarımız, elektrik ocaklarımız alınıp götürülmüş, sazlarımız ve diğer müzik aletlerimiz, oturaklarımız, minderlerimiz, halı, kilim ve hasırlarımız, sivil yatak, nevresim, çarşaf ve battaniyelerimiz, bütün kitap ve defterlerimiz, mahkeme evraklarımız, resim albümlerimiz ve daha birçok eşyamız aynalara, diş fırçalarına varıncaya dek alınıp darmadağınık ve kimileri kırılıp parçalanmış halde bahçeye yığılmıştı. Bütün bunların yerine idare yatakları, kirli ve yırtık çarşaf ve nevresimler ve askeri battaniyeler bırakılmıştı. Duvarlardaki manzara ve çocuk resimleri, ölen arkadaşlarımızın resimleri, takvimler ve ranzalarımızı çevreleyen bezler yırtılmış, ipler koparılmıştı...

Önceden koğuşlarımız sıcak bir ev odası gibi döşenmiş, ranzaların soğukluğu desenli bezlerin ardına gizlenmiş, çıplak duvarlar rengarenk resimlerle sıcaklaştırılmış, içlerinde çalışmanın, düş kurmanın, okumanın, yazmanın ve uyumanın cezaevi koşullarında olabileceği kadarıyla iyi ve çekici olduğu yerlerdi. Şimdi

ise, duvarlar ve demir ranzalar bütün çıplaklıkları, soğuklukları ve iticilikleriyle gözlerimize vuruyorlardı... öfkeliyiz.

O gece, sıcaklıklarını yitirmiş koğuşlarda uyumaya çalıştık. Ama kirli ve yırtık nevresim ve çarşaflar içinde ve alışmadığımız idare yatakları üzerinde uyumanın mümkünü yoktu. Çoğumuz, tünel bahanesiyle tüm cezaevine yönelen saldırı, daha önce canımızı ve sağlığımızı ortaya koyarak yaptığımız direnişler sonucu elde ettiğimiz haklarımızın tümüyle gasp edilmesi konularında tartışarak geçirdi geceyi.

"Yarın bir toplantı yapmak lazım."

2

Yine güneşli bir günün sabahındaydık. Saat ona doğru, televizyon odası olarak kullandığımız boş koğuşta toplandık. Daha önce zeminine serili hasır ve kilimleri, duvar kenarlarındaki desenli minderleriyle sıcak bir köy odası görünümünde olan televizyon odası, bütün eşyaları alınıp götürülmüş olduğundan, şimdi soğuk ve çıplak bir hücre görünümündeydi. Biz sıcak gülüşlerimiz ve şakalarımızla hemen ısıttık havayı. Kantinci arkadaş, toplantı anında içmemiz için fazladan sigara paketleri attı ortaya. Birçoğumuz ellerindeki kâğıt parçalarına bir şeyler çiziktirip duruyordu.

Konu belliydi ve aslında ne yapılacağı da hemen hepimizin kafasında büyük oranda açıktı. Birbirimizin düşüncelerini biliyorduk, ama bu düşünceleri hep birlikte tartışıp netleştirmek ve ortak bir karar haline getirmek gerekiyordu.

Bir arkadaş, yaşadığımız son olayların kısa bir özetini yaparak toplantıyı açtı.

İlk sözü alan arkadaş gülümseyerek başladı konuşmasına:

"Bütün arkadaşlarda, toplantıya gelmeden önce belli bir kararı kafalarında netleştirmiş olmanın rahatlığını görüyorum. Ortak bir karara varmak için sanırım uzun uzadıya tartışmaya gerek olmayacak."

Düşüncelerimizi birbirimizin gözlerinden de okuyabiliyorduk. Yıllardır cezaevlerinde birlikte yaşamış, birlikte direnmiş, yaşamı birlikte yeniden üretmiş, sıcak dostlukların havasını solumuştuk. Birbirimizi öylesine iyi tanıyorduk ki, bazen anlaşmak için sözcüklere bile gerek kalmıyordu.

İlk sözü alan arkadaş konuşmasını sürdürerek "Bir haftadır yaşamın normalleşip eski haline dönmesini bekliyoruz" dedi, "Ancak bütün girişimlerimizin sonuçsuz kalması bir yana, cezaevi genelinde bütün haklarımızı gasp etmeye yöneldiler. Bu durumda bize, uzun açlıklarla canlarımızı ortaya koyup direnerek elde ettiğimiz haklarımızı yine canlarımızı ortaya koyarak savunmaktan başka yol kalmıyor."

Hepimiz bu sözleri gülümseyerek onaylıyoruz.

"Bence de, bildiğim kadarıyla bütün arkadaşlar açlık grevi yapılması konusunda hemfikir" diye arkadan söze girdi başka bir arkadaş.

"Bunun dışında öneriler varsa onlar üzerinde tartışalım."

Kısa bir süre herkes birbirine başka bir öneri var mı diye baktı. Yaptığımız kimi toplantılarda farklı öneriler ortaya çıkabiliyor ve üzerlerinde uzun uzadıya tartışıyorduk, ama bu kez herkesin düşüncesi aynı yöndeydi.

"Galiba başka öneri yok. Böyle tartışmasız toplantılar da hiç gitmiyor" dedi gülen bir ses.

Söz alan ikinci arkadaş yerinde hafifçe doğruldu. Uzun bir konuşma yapacakmış gibi görünüyordu. Elindeki, notlar almış olduğu kâğıda bir göz attıktan sonra konuşmaya başladı:

"Arkadaşlar, hepimizin bildiği gibi, 12 Eylül'den bu yana gerek askeri ve gerekse özel tip cezaevlerinde dönemin en ağır baskıları ve işkenceleriyle karşı karşıya kaldık. Bizleri teslim almaya, düşünemeyen, üretemeyen, sadece itaat eden, bağımsız kişilikleri olmayan insanlar haline getirmeye yönelik sindirme ve ezme politikalarına karşı devrimci kişiliğimizi ve insanlık onurumuzu ayaklar altına aldırmadan direndik. Ve bu değerleri yücelttik. Bu uğurda uzun yılları içeren bir ateş çemberinin içinden büyük acılar çekerek geçip bugünlere geldik. Yıllarca bizimle birlikte bu acıları paylaşan sevdiklerimize karşı da ayrıca sorumluyuz. Çekilen büyük acıların yanında, daha insanca bir yaşam ve daha onurlu sabahlara uyanmak için ölüler de verdik, sakat kalanlarımız da oldu. Ama teslim olmadık. Biz, bizi var eden değerlerle birlikte yaşadık. Onlarla beraber varolduk, onlarla direneceğiz. Yaratmış olduğumuz direnme geleneğini bütün bunların bilinci içinde sürdüreceğiz."

Daha sonra değişik arkadaşlar söz alarak sırasıyla aynı doğrultuda konuştular:

"Önceki süreçlerde, dönem dönem, insanca bir yaşam kurmuşsak, haklar elde etmişsek, bütün bunlar bize birilerinin kendiliklerinden verdikleri bağışlar değildir. Biz her şeyi direnerek elde ettik. Kullandığımız yaşamsal haklarımız insanlık onurumuzun mevzileridir. Bu mevzileri direnerek sonuna kadar savunmak zorundayız."

"Yapılan saldırılar bizim varlığımızın reddine yöneliktir. Cezaevlerinde yaşayanların bizler olduğunu ve uygulamaya sokulmak istenen o sözde 'rehabilitasyon' politikalarının bize rağmen hayata geçirilemeyeceğini bir kez daha kanıtlamamız gerekiyor. Yaşamı dünden geriye götürmek isteyenler, bizi insanca yaşamın asgari koşullarının zerresinden bile söz edilemeyecek bir ortamda yaşamaya zorluyorlar. Bunun ne anlama geldiğini biliyoruz. Bize, hiç kimse, varlığımızı reddeden şeyler dayatamaz. Ve elbetteki hiç kimse böylesi koşulları kabullenmemizi bekleyemez."

"Zaten bakanlık da, savcı ve cezaevi idaresi de bu dayatmaları kabullenmeyeceğimizi biliyor. Bunu bilmelerine karşın gündeme getirilen dayatmalar, bize açlık grevi yapmaktan başka bir seçenek bırakmamaktadır. Kamuoyu bu durumumuzu anlayacaktır."

Söz alan diğer arkadaşlar da kısa tümcelerle Süresiz Açlık Grevinden (SAG) başka yol olmadığını belirttiler ve SAG ortak bir karar olarak kesinleşti. Bunun ardından tartışma konuları bu sürecin getireceği zorluklara, olasılıklara ve SAG'ın nasıl yürütüleceği konularına kaydı.

Söz alan bir arkadaş, "Aklıma gelen bazı endişeleri dile getirmek istiyorum." diyerek konuşmasına başladı.

"Biliyoruz ki, Eskişehir özel tip cezaevi başından beri pek çok direnişe sahne olmuş ve her direnişte üzerinde oynanmak istenen oyunları geri püskürtmüş, bakanlık gözünde 'sorunlu' olarak görülen bir cezaevidir. Bir yıl içinde tam dört kez açlık grevine gidildiğini düşünürsek, birçok cezaevinde yaşanan SAG süreçlerinden farklı bir süreç gündeme gelebilir. Hatırlarsanız, daha önce duyduğumuz söylentiler hiç de olumlu şeyler değildi. 1 Ağustos Genelgesi'nin insan yaşamını kısıtlayan gerici maddelerinin yeniden uygulamaya sokulmak, yaşamımızın yeniden altüst edilmek istendiğini biliyorduk. Şimdi ise ellerinde, kendilerine göre, bizlere yöneltecekleri baskıları haklı çıkaracağını sandıkları bir tünel bahanesi de bulunmaktadır. Bakanlığın ve savcının tüneli bahane ederek, bu yolla kamuoyundan destek sağlamaya çalışarak çok

daha zorlu ve baskıcı bir dönemi başlatabilecekleri ve hepimizin böylesi bir dönemin getireceklerine hazır olmamız gerektiği konularına dikkat çekmek istiyorum. Şimdiden alabileceğimiz önlemler üzerinde düşünmeli, alabileceğimiz önlemler varsa almalıyız."

Bu konuşmanın ardından bir diğer arkadaş söz aldı hemen.

"Gerçekten şimdiye dek görmediğimiz derecede zor bir döneme girebiliriz. Ama bunun için şimdiden alınacak fazla bir önlemimizin olmadığını da görmek gerekir. Kaldı ki SAG içinde olacağımız sürede yapabilecekleri belli. Tünelin ardından doğrudan bir işkence saldırısına girişmediler, ama bu saldırıyı açlık günlerinde pekâlâ gerçekleştirebilirler. Eğer böyle bir saldırıyla karşılaşırsak, buna gücümüz yettiği oranda karşı koyarız. SAG'ın ilerlemiş günlerine vardığımızda ise bir işkence saldırısının olması güç. Ama bir sürgün olasılığı her zaman var. Bazı arkadaşları sürgün edebilirler. Hatırlarsanız, 1988'in Ekim-Kasım direnişinin 17. gününde bazı arkadaşları sürgün etmişlerdi."

Sürgün konusu tartışmayı başka bir noktaya sıçrattı.

"Grubumuzdan bir bölüm arkadaş sürgüne gönderilirse işleyişimizi nasıl düzenleyeceğiz?" diye sordu bir arkadaş, "Bunun üzerinde biraz tartışsak iyi olur."

"Bence bu konuda tartışmaya gerek yok" diye yanıtladı bir başka arkadaş, "Biz hepimiz, böylesi şeylerle karşılaştığımızda, sorunu hemen, en iyi ve en doğru şekilde çözebilecek deneyimlere sahibiz. Ayrıca, bir sürgünün kesin olarak yapılacağını varsaysak bile, bu sürgünün kimleri kapsayacağını bilmeden belirlemelerde bulunmak anlamsız olacaktır."

Sonra başka bir konuya geçildi.

"Şeker-tuz alımı, doktor muayenesi, hastaneye gitme, hastanede zincir vurulması konularında tavrımızın ne olacağı üzerinde de duralım biraz" dedi bir arkadaş.

"Biz SAG programıyla eyleme başlayacağız" diye söze girdi bir başkası, "SAG'da şeker ve tuz alınır. Şeker ve tuz alınmaması ancak 'ölüm orucu' için söz konusudur ki, biz şimdilik programımıza 'ölüm orucu'nu almış değiliz. SAG'a başlamamızla birlikte şeker ve tuz verilmesi için idareye başvururuz ve bu konuda idareyi zorlarız."

"Muayeneyi boykot etmek şeklinde bir tavra da şimdilik gerek yok ama koşullar gerektirirse o zaman boykot edebiliriz." diye

ekledi bir diğer arkadaş, "Durumu.ağırlaşan arkadaşlarımızı ise hastaneye gönderelim. Ekim-Kasım direnişinde hastaneye gidip gelmeler sorunun çözümünde belli oranda etkili olmuştu. Ama eğer hastanede zincir vurma uygulamasına yine girişirlerse hastanede yatmayı kabul etmeyiz."

Toplantıdaki herkesin bu önerilere katılıp onaylamasının ardından, bir arkadaş başka bir konuyu gündeme getirdi.

"Kademe sorununu tartışalım."

"Evet, tartışalım" dedi bir diğeri, "Bazı arkadaşlar bu konuyu bir onur sorunu olarak ele alıyorlar ve kademeye kalmaları gerektiği halde buna şiddetle karşı çıkıyorlar. Halbuki kademe yöntemi açlık grevinin doğası gereği dikkate alınması gereken bir şeydir."

"Hasta olanlar, özellikle de midelerinden, böbreklerinden ve akciğerlerinden rahatsız olan arkadaşlar, zayıf bünyeli veya psikolojik olarak kendini uzun bir açlığa hazır hissetmeyen arkadaşlar SAG'a onbeşinci gününde katılsınlar." diye önerdi bir başkası, "Durumlarının açlık grevine uygun olmadığını, katılırlarsa hemen mide kanamalarıyla karşılaşacaklarını bildiğimiz bir iki arkadaşın ise SAG'a hiç katılmamasından yanayım."

Ama kademe konusu sadece tartışmada kaldı. Hiçbir arkadaş kademeye katılmak istemedi. Hasta olanlara ısrar edilmesine karşın yapılan önerileri tartışmaya bile yanaşmadılar. Sadece bir arkadaş kademeye kalmaya ve yaşlı olduğu için bir diğeri de SAG'a katılmamaya ikna edildi.

Geriye bir tek SAG'a hangi gün başlanacağı konusu kalmıştı. SAG'a başlamadan önce, gasp edilen haklarımızın geri verilmesi için son bir kez daha girişimde bulunmak, ertesi günkü kapalı görüşte durumu ve SAG kararımızı ailelerimize ileterek onların da girişimlerde bulunmasını sağlamak ve hazırlıklarımızı tamamlayabilmek için gerekli kısa bir sürenin ardından SAG'a başlamanın doğru olacağı sonucuna vardık. SAG'a başlama günümüz büyük olasılıkla önümüzdeki 19 Haziran Pazartesi günü olacaktı.

Son olarak, SAG'a başlarken vereceğimiz dilekçe taslağının hazırlanması görevini bir arkadaş üzerine aldıktan sonra toplantı sona erdi. Şakalaşarak, gülerek, ama içten içe sonunun nasıl geleceğini tam kestiremediğimiz yeni bir sürece girecek olmanın kaygılarını da taşıyarak, SAG kararı ve süreci üzerine yeni sohbetlere dalacağımız voltalara başlamak üzere dağıldık.

Gözlerimizde toplantıda bir kez daha ortaya çıkan kararlılığın coşkusu vardı. Zor günler bizi bekliyordu, ama bu zor günleri de direncimizle ve onurumuzla aşacağımıza inanıyorduk.

3

Bütün haklarımızın gasp edilmesine karşın nedense görüş yasaklanmamıştı. Saat onu geçerken Şerif, Ergün, Suat, Baki ve Mehmet görüş için çağırıldılar. Son bir kez bir şey unutup unutmadıklarını kontrol ettikten sonra gittiler.

Görüş yerine vardıklarında, daha önce telefonları kaldırılıp camları doğrudan konuşulabilmesi için ortalarından kesilmiş görüş kabinlerinin yine telefonlu hale getirildiğini ve yeni camlar takıldığını gördüler. Görüş kabinlerindeki telefonların kaldırılarak camların ortalarına delikler açılması isteğimiz karşısında bizi binbir dereden su getirerek aylardır nasıl oyaladıkları geldi akıllarına... "Para yok"muş, "Kabinlerde değişiklik yapmak çok zaman alır"mış, "Bakanlığın projeyi onaylaması gerekir"miş. İş, bize bazı haklar vermeye, lehimize düzenlemeler yapmaya gelince oyalayıcı, bekletici, sürüncemede bırakıcı davrananlar, haklarımızı kısıtlamaya gelince ellerini ne kadar da çabuk tutuyorlardı. Görüş yerlerinin yine telefonsuz, camların ortasına açılmış deliklerden doğrudan konuşabileceğimiz şekle getirilmesi talebini de eklemeliydik hazırlayacağımız dilekçeye...

Görüşe Ayşe, Mirinur, Servet ve Nazende analar ve Fuat abi gelmişti. Daha önceki direnişlerde bizi hiç yalnız bırakmamış, günlerce bizim için koşturmuş, yürümüş, haykırmış, gözaltına alınmış, bakanlık ve meclis kapılarını aşındırmışlardı. Onları şimdi de yoğun bir mücadele ve uğraş bekliyordu. Yine acılar çekecekler, yine yüreklerine kaygıların ve ölüm bekleyişlerinin dikenleri saplanacaktı.

"Başka bir yol yok mu oğlum?" diye sordu Ayşe Ana Şerife, "Sizin yerinize biz uğraşalım, biz açlık grevi yapalım." Yaşlı çizgilerin, çevrelediği gözleri buğulanmıştı.

"Anne inanın ki başka yolumuz yok." diyordu Ergün kendisine acılı gözlerle bakan Mirinur Ana'ya, "Bizi bilirsin; öyle gerçekten zorunlu kalmadıkça kendi canlarımızı ve sağlığımızı niçin tehlikeye atalım? Üzülmeyin, telaşa kapılmayın. Tersine dirençli ve

sakin olmalısınız. Ancak bu şekilde bize daha çok yardım edebilirsiniz."

Baki, Nazende Ana'ya "Üzülmek yerine, açlık grevinin haklarımız geri verilerek daha çabuk sonuçlandırılması için neler yapabileceğinizi düşünmeli, aklınızı ve yüreğinizi bu doğrultuda yormalısınız." diyordu.

Sesler görüş telefonlarının içinde cızırdayıp kesiliyordu bazen. Bu telefonlarla görüş yapmak sinirlendiriyordu insanı.

Fuat Abi'ye "Bütün haklarımızı gasp ettiler. Bizi kısıtlı ve onursuz bir yaşama mahkûm etmek istiyorlar. Tünel işi bahane." diye anlatıyordu Suat, "Bütün ailelere haber verin, kamuoyuna iyice anlatın durumumuzu."

"Merak etmeyin, biz elimizden geleni yapacağız" diye yanıtladı Fuat Abi.

Diğer uçta Mehmet, Servet Ana'yla görüşmesini sürdürüyordu.

"Büyük olasılıkla önümüzdeki pazartesi başlayacağız açlık grevine. Bu arada girişimlerimizi sürdüreceğiz. Sizler de gerekli girişimlerde bulunursunuz. Ne yapacağınızı söylememize gerek yok, siz bizden iyi biliyorsunuz."

Görüş biterken analarımızın, sevdiklerimizin yüzlerinde artık haklılığımızı ve açlık grevinden başka yolumuzun kalmadığını iyice anlamış olmanın hak verici ifadesi ve ne yapacaklarını çok iyi bilen insanların o kararlı çizgileri vardı. Acılarını ve kaygılarını derinlere iterek direnişimizi bir kere daha paylaşacak olmanın o sevgili sıcaklığıyla el sallayıp "Sizi hiç yalnız bırakmayacağız" diye bağırdılar, ama yine de bir hüznün gözlerinden dışa vurmasını önleyemiyorlardı.

Analarımızın, sevdiklerimizin işi ne zor. Yıllardır korkunç çileler çekip durdular cezaevleri önlerinde. Dipçiklendiler. Gözaltına alındılar. Ellerinde kefenlerle beklediler. Yürekleri parçalandı. İçleri kanadı. Kanlı gözyaşları döktüler. Ama bizi bir an olsun bırakmadılar. Sımsıkı yapıştılar cezaevi kapılarına. Onları bizden koparabilmek için her şey yapıldı. Ama onların parmaklıklara sımsıkı yapışan ellerini söküp atamadılar.

4

29 Haziran, önceki günler gibi havalandırmasız ve üst kat kapısı zincirli olarak başladı. Dünkü gazeteler Adalet Bakanı'nın basınla birlikte cezaevine geleceğini yazmışlardı. Bu nedenle olsa gerek, dün akşam, alt katın boş koğuşlarına yığılı eşyalarımızı almamıza izin vermişlerdi. Ocaklar, teypler, volkmenler, radyolar ve kendilerine göre keyfi olarak "zararlı" veya "sakıncalı" diye niteledikleri birtakım eşyalarımız dışında, geri kalan eşyalarımızı, kitaplarımızı, albümlerimizi, defterlerimizi, mahkeme evraklarımızı, yatak, nevresim, çarşaf ve battaniyelerimizi, vs üst kata taşıyıp yerleştirmiştik.

Sabah saat dokuza yaklaşırken, Selahattin ve Ahmet kapıdan çağırıldılar. Bugün mahkemeleri vardı. Hazırlanıp gittiler. Alışılmış aramalar ve kelepçelemeden sonra bir ringe bindirilerek mahkemeye götürüldüler. Cezaevinden Eskişehir'e uzanan onyedi kilometrelik yol boyunca yüzer-ikiyüzer metre aralıklarla askerler yerleştirilmişti.

Selahattin ve Ahmet'in götürülüşünün ardından, analarımız ve bazı yakınlarımız, bakanın cezaevine geleceğini öğrenmiş olacaklar ki, cezaevi kapısına gelerek beklemeye başlamışlardı. Binbaşı Zafer Nakışoğlu, onları görünce, önce subay ve askerlere emir vererek analarımızı ve yakınlarımızı bekleme salonunun arka tarafına sürdürdü, ama sonra bununla da yetinmeyip yanlarına gelerek bağırdı:

"Defolun gidin buradan."

"Niçin gidecekmişiz?" diye sordu analar, "Çocuklarımızı görmek, bakanla konuşmak istiyoruz."

"Ne yapacağız çocuklarınızı, asacak mıyız?" diye bağırdı yine binbaşı.

"Asmadınız mı?"

Binbaşı, bu söz üzerine kızıp anaların üstüne yürüdü. Subaylar binbaşıyı zorlukla tutabildiler.

"Bunları çabuk gönderin buradan" diye bağırdı subaylara.

Ardından askerleri analarımızın ve yakınlarımızın üstlerine yürütüp onları dipçikleterek cezaevinden yaklaşık beşyüz metre ilerideki ana yola sürdürttü ve sonra da bir arabaya bindirterek Eskişehir'e göndertti.

Selahattin ve Ahmet, mahkeme dönüşünde, cezaevinin ana kapısında iki sıra halinde dizilmiş, hepsi lacivert resmi elbise-

leri içinde selam talimi yapan gardiyanları gördüler. Sonra yine alışılmış aramalardan geçirilerek bloğa getirildiler. Saat onbire yaklaşıyordu. Üst katın malta penceresindeki Hikmet, Harun ve Cumhur cezaevinin ana giriş kapısının açıldığını, içeriye dalan polislerin gardiyanları kenara iterek iki yana dizildiklerini ve ardından siyah bir mercedesin içeri girdiğini gördüler. Mercedesi değişik resmi ve sivil arabalar izliyordu. Sonra ellerinde fotoğraf makineleri ve alıcılarıyla basın görevlileri koşarak içeri girdiler.

"Bakan ve basın geldi" diye içeriye seslendi Harun.

Aradan yarım saat kadar bir zaman geçti. Kat kapısının önünde bekleyen arkadaşlar, yanında cezaevi görevlilerinden biri ve başgardiyanlar olmak üzere lacivert takım elbiseli, orta yaşlı birinin merdivenlerden çıktığını gördüler. Bu, Cezaevleri Genel Müdürü'ydü. Önümüzden geçip üst katın gardiyan odasına girdiler. Buradan çıkıp geri dönerlerken Ali Kemal seslendi:

"Sayın Genel Müdür, biraz konuşabilir miyiz? Sorunlarımız var."

"Daha sonra yine geleceğim, o zaman konuşuruz." diye çağrıyı geçiştirdi genel müdür ve yanındaki görevlilere bir şeyler söyleyerek merdivenlerden indi.

Bir süre sonra aşağıdan yine kalabalık sesler geldi. Önce bir gardiyan kalabalığı merdivenleri çıkıp toprak odasının ve kat kapısının önünde iki tarafa dizildi. Gardiyanların ardından, ellerinde fotoğraf makineleri ve alıcılarıyla kalabalık bir basın görevlileri grubu iki gardiyan sırasının arasındaki boşluğa doluştu ve bizimle aralarına çekilmiş olan gardiyan duvarını yararak bize sorular sorup fotoğraflar çekmeye başladılar. Ama toprak odasının önündeki gardiyan duvarını aşıp orayı görme olanağını bulamadılar. Cezaevi görevlileri burayı basından saklamaya kararlı görünüyorlardı.

Bu sırada hepimiz kapının önüne yığılmış durumdaydık. Arkada kalanlarımız olanı biteni görebilmek için ayaklarının ucunda yükselip duruyorlardı. Bu yetmeyince tahta oturakları getirip üzerlerine çıktılar.

Basın görevlileri alıcılarını ve mikrofonlarını konuşmaya başlayan Ali Kemal'e uzatmışlardı. Flaşlar art arda patlayıp duruyor, gözlerimizi kamaştırıyorlardı.

"Tüneli bahane ederek, tünelle hiç ilgileri olmadığı halde, çeşitli direnişlerle canımızı ortaya koyarak elde ettiğimiz haklarımı-

zı gasp ettiler." diyordu Ali Kemal, "Ocaklarımıza, radyolarımıza, teyplerimize, volkmenlerimize, müzik kasetlerimize ve çeşitli eşyalarımıza el koydular. Eşyalarımız talan edildi, gözlerimizin önünde kırılıp parçalandı."

Bazı arkadaşlar kalabalığımızdan sıyrılıp içeri koşarak kırılıp parçalanmış gözlüklerini, sazlarını, televizyonlarını alıp getirdiler. Kırık bir televizyon havaya kaldırılıp gösterildi. Parçalanmış sazlar öne çıkarıldı. Kırılmış gözlükler parmaklıkların arasından geçirilip beton zemine bırakıldı. Fotoğraf makinelerinin flaşları art arda patladı.

Kimi basın görevlileri hızlı hızlı not alırken Ali Kemal konuşmasını sürdürüyordu.

"Bir haftadır doğru dürüst yemek ve çay verilmiyor. Kantin alışverişi yapamıyoruz. Havalandırmaya çıkarılmıyoruz. Üst katlara doldurulup kilitlenmiş durumdayız."

"Tüneli nasıl kazdınız?" diye sordu basın görevlilerinden biri.

"Tüneli tamamen kendi olanaklarımızla, ellerimizle, dişimizle Tırnağımızla kazdık; dışarıdan herhangi bir yardım söz konusu değil. Yetkililer bu konuda doğruyu söylemiyor. Amaçları tüneli bahane ederek hak gasplarını haklı çıkarmaktır."

"Tüneli üstlenen var mı?"

"Biz altı arkadaş, bloğumuzdaki tüneli üstlendik" diye yanıtladı Ali Kemal ve adlarını saydı: Selahattin Şimşek, Şerif Simen, Osman Zeybek, Recep Hisar, Avni Yılmaz ve ben Ali Kemal Bilginer."

Ali Kemal'in ardından Mehmet konuşmaya başladı.

"Biz olağanüstü bir dönemde savunma olanakları kullandırılmadan yargılandık ve kabul etmediğimiz ağır mahkûmiyetlere çarptırıldık. Biz kimseden af dilemiyoruz. Çünkü suçlu değiliz. Asıl suçlu olanlar, 12 Eylül yöneticileri, bizlere işkence yapanlar ve bizleri haksız cezalara maruz bırakanlardır. Bunun için, biz, kendi özgürlüğümüzü kendimiz elde etmeye çalıştık."

Flaşlar patlamalarını sürdürüyordu. Bu sırada arkalarda kalmış, yabancı basından genç bir kadın elindeki mikrofonuyla ön tarafa gelerek bize ulaştı. Recep, bir yıl Amerika'da öğrenim yapmış olmanın getirdiği akıcı bir İngilizceyle genç kadına seslendi. Kadının elindeki mikrofon Recep'e yöneldi... Beri yanda İngilizce bir söyleşi sürerken öte yanda Mehmet konuşmasını sürdürüyordu.

"Tünel tümüyle bahanedir. Asıl amaçları bunu fırsat bilip haklarımızı gasp etmek, şimdiye dek direnişlerimiz sonucu bir türlü gerçekleştirme fırsatı bulamadıkları, 12 Eylül döneminden başlayarak oluşturulmuş baskıcı, insan yaşamına aykırı, kişiliklerimizi ezip yok etmeyi amaçlayan gerici cezaevleri programını uygulamaya sokmaktır. Tünelle hiç ilgileri olmadığı halde, cezaevindeki diğer tüm blokların durumu da bizim gibidir, onların da eşyaları talan ve hakları gasp edilmiştir. Tünelle ilgili arkadaşlar olayı üstlenmişlerdir. Bu durumda yapılacak hukuki işlem bellidir. Tünelle ilgisi olanlar hakkında mahkemede dava açarsınız. Ama tünelin kazılmasından dolayı cezaevindeki tüm tutukluları, hınç çıkarırcasına cezalandırmak amacıyla yaşama ilişkin haklarını ortadan kaldırmak tümüyle hukuk dışıdır."

"Açlık grevine başlayacak mısınız?" diye sordu bu arada bir basın görevlisi.

"Karşı bloktaki arkadaşlar bu sabah açlık grevine başladılar. Biz daha önce aldığımız karar doğrultusunda önümüzdeki pazartesi günü başlayacağız. Sorunların çözülmesi doğrultusundaki girişimlerimizden sonuç alamadık. İdare ve savcıyla diyalog kurulamıyor. Bu durumda açlık grevinden başka seçeneğimiz kalmadı. Haklarımızın gasp edilmesine, bugüne dek direnişlerimizle canlarımızı ortaya koyarak uygulamaya sokulmasını engellediğimiz, baskıcı ve gerici cezaevleri programının uygulanmasına izin vermeyeceğiz. Burada bizleri yok sayarak herhangi bir yaşamın kurulması mümkün değildir."

Saat yarıma yaklaşıyordu. Gardiyanlar basın görevlileriyle aramıza girip "Bu kadar yeter" diyerek onları uzaklaştırdılar... Ve biz onların gidişinin ardından dağılıp kalabalık voltaların söyleşilerine daldık.

"Söyleyeceklerimizi söyledik. Ama bakalım ne kadarı kamuoyuna yansıtılacak?"

"Bazılarını yazmasalar bile, gerçek durumu yansıtsınlar yeter."

"Birçok durumda resmi ağızlardan kendilerine ulaşan uydurma haberleri ön plana çıkardıkları oluyor."

"Pazartesi günkü Güneş, 'Tünelde Fraksiyon Savaşı' diye uydurma ve sansasyonal bir başlık atmış ve her şeyi birbirine karıştırdıkları, gerçekdışı şeylerle dolu bir haber yayınlamıştı."

"Haberi bir yana bırak; cezaevi binası diye cezaevi jandarma karakolunun resmini basmışlardı."

"Ama maketlerin ve kapağın resmi iyi çıkmıştı ha! Ezilmelerine ve parçalanmalarına karşın canlı gibi duruyorlardı."

"Acaba TV gösterecek mi? Bir sürü çekim yaptılar."

"Ne olacak? Önce cezaevi binasını gösterirler, sonra bakanı veya bir yetkiliyi konuştururlar, olur biter; işte sana 'haber!'"

Ertesi gün gazeteleri merakla bekledik. Gazeteler gelir gelmez, çeşitli gruplar halinde, çıkan haberleri okuyup yorumlar yapmaya başladık.

"Bak, bak! Savcı ne demiş: tüneli domates, limon ve idrar suyuyla kayaları eritip kazmışız."

"Sahi o, tünelin ucundaki domatesleri hangi 'terörist' yedi?"

"Domates ve limon suyu ve sidikle tünel mi kazılırmış! Bu, tam bir saçmalık."

En kalabalık grup Cumhuriyet gazetesinin etrafındaydı.

"Bakın, bakan ne diyor: 'Ben orada onlarla konuşurken onlar altta kazıyorlarmış.'"

"En sağlam ve kaçılması olanaksız dedikleri cezaevini delmemiz onlara dokunmuş olmalı."

"Yok ya, adamların derdi başka. Dertleri, bugüne kadar uygulamakta başarısız oldukları gerici cezaevi programını uygulamaya sokabilmek için uygun kamuoyu ortamı sağlamak. Bakan, bunun için böylesi provokatif bir konuşma çizgisi izliyor. Basını buraya niçin getirdi sanıyorsun?"

Okumayı sürdüren arkadaş yine "dinleyin" diyor.

"Sungurlu, gerçekleştirilen direnişler sonucunda koğuşlarda cezaevi yönetimlerinin kontrolünün ortadan kalktığını kaydetti ve bu tür olayların önüne geçebilmek amacıyla hükümlülerin insan ile fiziki ilişkilerinin önleneceği hücre sistemine dayalı cezaevi modelleri üzerinde durduklarını söyledi."

"Cezaevlerinde yönetimlerin kontrolü ortadan kalkmışmış. Günde beş kez sayım yapanlar cezaevi görevlileri değildi sanki. Canları istediğinde müdürü, gardiyanı, askeri içeri giriyordu." diye öfkeyle söylendi biri.

"Ne zaman bir cezaevinde saldırıya girişiyorlarsa, hep 'gardiyanlar koğuşlara giremiyor, cezaevi yönetimi direnişler sonucu koğuşlarda kontrolü yitirdi', demagojilerine başvuruyorlar" dedi bir başkası.

"Bugüne kadar direnişler sonucu elde ettiğimiz insanca yaşama olanaklarımızı içlerine sindiremiyorlar bir türlü." diye söylendi diğeri.

"Bunlar için insan hakları filan hiçbir şey ifade etmiyor. Olaya tam bir siyasi düşmanlıkla yaklaşıyorlar. Hukuk mukuk da umurlarında değil."

"İnsanlarla fiziki ilişkilerimizi önlemeyi düşünüyorlarmış. Oldu olacak bizi bir de hergün yirmi dört saat ranzalarda zincirli olarak tutup her birimizin başına da birer gardiyan koysunlar."

Öfkeli söyleşilerin dinmesinden sonra gazeteyi elinde tutan arkadaş okumasını sürdürdü:

"Sungurlu, tünelde kullanılan malzemelerin nereden gelmiş olabileceğine ilişkin de 'açık görüşlerde gelen yiyeceklerle birlikte içeriye asitten esrara, patlayıcıya kadar birçok madde sokulabilir' dedi."

"Ailelerimizin getirdiği yiyeceklerin tünelle ne ilgisi var?" diye sordu öfkeli bir ses.

"İlgisi olmadığını onlar da biliyor ama amaçları yaptıkları hak gaspını haklı göstermek" diye yanıtladı diğeri.

"Yiyecekler içeriye sıkı aramalardan sonra giriyor" diye ekledi bir başkası, "Şimdiye kadar bir şey mi çıkmış ki burada? Yok içeriye esrar da girebilirmiş, asit de, patlayıcı da. Duyan da tüneli dinamitle filan açtık sanacak. Hem esrarın siyasi tutukluların kaldığı cezaevinde işi ne?"

"Asite de gerek yok, idrarlarımız sağ olsun" diye araya girdi buses ve bir anda kahkahalar yükseldi.

Sonra kahkahalar yerini yine öfkeli söylenişlere bıraktı.

"Ocakları, radyoları, volkmenleri, daktiloları niçin aldılar ki? Herhalde tünel elektrik ocağı, radyo, volkmen veya daktiloyla kazılmıyor. Ailelerimizin getirdiği yiyeceklerle de kazılacak hali yok."

"Dertleri tünel için önlem almak değil ki. Bu önlemleri cezaevindeki insanca yaşama koşullarını bozmadan da almak olanaklı. Bunu onlar da biliyor. Ama amaçları, aslında, bizleri insanlık dışı ve onursuz koşullara mahkûm ederek siyasi kişiliklerimizi ezmek. Bunun için tünelle ilgisinin olmadığını bildikleri halde haklarımızı gasp ediyorlar."

"Havalandırmayı da keyfi biçimde günde iki saatle sınırlandırmak istiyorlar. Halbuki başka cezaevlerinde havalandırma günboyu."

Her gazetenin başında yer yer öfkeli, yer yer kahkahalı söyleşiler sürüp gidiyordu. Resimlere bakılıyor, kimileri resimleri çıkanlara takılıyordu.

İçten içe, pazartesi günü başlayacağımız, bizi ölümlere, sakat kalmalara götürebilecek açlık yolculuğunu düşünüyorduk, önceki uzun açlıklardan biliyorduk: yine "Bunlar siyasi amaçlı eylemlerdir, amaçları ideolojiktir" türünden demagojik demeçler verecekti bakanlık; "Tedavi kabul etmeyen ölür" diyeceklerdi... Ama gerçeğin üstünü örtemezler. Haksızlar. Biz sadece gasp edilen haklarımızı, ocaklarımızı, teyp ve volkmenlerimizi, daktiloları-mızı, radyolarımızı, ailelerimizin getirdiği yiyeceklerin içeri alınmasını, açık görüşlerin eskisi gibi koğuşlarda, günboyu ve akraba sınırlaması olmaksızın yapılmasını, günboyu havalandırmaya çıkabilmeyi ve bunlar gibi şeyleri istiyoruz...

"Haklı olan biziz. Haklılığımızın bilinciyle direneceğiz."

Üçüncü Bölüm

SÜRESİZ AÇLIK

açlığın süresiz çığlığı bu eriyen etimizden yükselen
ellerine ateş ve buz düşer şimdi aç dudaklarımı öpersen

1

3 Temmuz gününe girmiştik. Dün, daha önceki toplantının sonuçlarına uygun olarak hazırlanmış dilekçe taslağını topluca tartışıp gerekli çıkarmaları, eklemeleri, düzeltmeleri yaparak metine son biçimini vermiş ve sonra Adalet Bakanlığı, TBMM Başkanlığı, SHP Grup Başkanvekilliği ve Eskişehir Savcılığı'na gönderilmek üzere temize çekilen dilekçeleri topluca imzalayıp hazır etmiştik.

Gece son hazırlıklarımızı da tamamlamamızın ardından söyleşilere koyulmuş, söyleşilerimiz bütün gece boyunca sürdüğünden uyuyamamıştık. Kuş cıvıltıları ve tavanda dolaşan güvercin kıpırtıları arasında izledik güneşin çatılara ilk dokunuşlarını. Güzel bir yaz sabahı daha başlıyordu. Sabahla birlikte, dörder kişi yerine yedişerli-sekizerli kalmamız nedeniyle kapılarını gece de kapattırmadığımız koğuşlardan yavaş yavaş çıkarak voltalara başladık. Verilen kahvaltıyı almadık. Sekiz sayımında, elimizde kalan son yiyecekleri bloktan dışarı çıkardık ve dilekçelerimizi ilgili yerlere iletilmek üzere Cezaevi Müdürlüğüne gönderdik.

"CEZAEVİ MÜDÜRLÜĞÜ KANALIYLA
ADALET BAKANLIĞINA ANKARA

Eskişehir Özel Tip Cezaevinde, ortaya çıkarılan tünel bahane edilerek 22.6.1989 tarihinden bu yana saldırı, baskı ve kısıtlama altında tutulmaktayız.

Arama bahanesiyle tüm eşyalarımız talan edilmiş, birçoğu yırtılmış, kırılmış, parçalanmıştır. Üst üste blok havalandırmasına yığılan eşyalarımız günlerce ve yağmura rağmen açıkta bekletilmiştir. Daktilo, radyo, teyp ve müzik kasetlerimize el koyulmuştur. Yemek pişirdiğimiz elektrik ocakları ve yiyeceklerimiz alınıp götürülmüştür. 22 Hazirandan bu yana yer yer yemek verilmediği gibi kantin de yasaklanmıştır. Hasta arkadaşlarımıza ilaçları verilmemiş, doktora ve hastaneye götürülmemişlerdir. Kitaplarımız, mahkeme evraklarımız, resimlerimiz yırtılmış veya yerlere atılıp dağıtılmışlardır. Açık görüş, yiyecek alımı, havalandırmaya çıkma, ailelerimize telefon etme ve diğer tüm haklarımız gasp edilmiştir.

Yetkililer ise, tünelin sanki temel haklarımızla ilgisi varmış gibi, demagojik açıklamalar yapmaktadırlar. Eskişehir Cumhuriyet Başsavcısı Uğur İbrahim Hakkıoğlu, önce, yaptığı açıklamada, tünelin "Açık ziyaretlerde ziyaretçilerin getirdiği araç ve gereçlerle kazıldığı" yorumunu yaparken, daha sonra, gazetecilerin bir sorusu üzerine "Henüz daha bilinmediğini, araştırılmakta olduğunu" söylüyordu. Açık görüş, ailelerimizin getirdiği yiyeceklerin alımı gibi haklarımız böylesi hayali suçlamalar bahane edilerek gasp edilmektedir. Adalet Bakanı ise, yaptığı basın toplantısında, "Açık görüşte gelen yiyeceklerle birlikte içeriye esrardan aside, patlayıcıya kadar pek çok madde sokulabilir" diyerek açık görüş ve yiyecek alımı gibi haklarımıza temelsiz biçimde saldırı yöneltmektedir. Ailelerimizin getirdiği yiyecekler, cezaevi görevlileri tarafından defalarca arandıktan sonra içeriye alınmaktadır. Bugüne kadar yapılan aramalarda sözü edilen maddelerden bir teki dahi bulunmamıştır.

Tekrar ifade etmek gerekirse, kazılan tünelin ne açık görüşlerle ne alınan yiyeceklerle ne de diğer haklarımızla bir ilgisi vardır. Tünel tamamen tutuklu ve hükümlülerin kendi olanaklarıyla gerçekleştirilmiştir.

Uzun mücadeleler ve açlık grevleriyle kazandığımız, ama tünel bahane edilerek gasp edilmiş haklarımızın ve yaşam olanaklarımızın tümüyle geri verilmesini istiyoruz.

Haklarımızın neler olduğunun bilinmesi için onları bu dilekçe kapsamında tekrar ifade ediyoruz:

Görüşler:

1-Açık görüşler, akraba sınırlaması getirilmeksizin, Ramazan Bayramı'nda üç gün, Kurban Bayramında dört gün, 29 Ekim, yılbaşı, 23 Nisan, anneler günü, babalar günü, 19 Mayıs, 30 Ağustos gibi özel günlerde iki gün olmak üzere günboyu ve bloklarda yapılmalı; ayrıca ayda bir kez açık görüş verilmelidir.

2-Kapalı görüşler haftada bir gün ve iki saatten az olmamalı; kapalı görüş yerlerine yeniden koyulan telefonlar kaldırılıp yüz yüze görüşebileceğimiz ve doğrudan konuşabileceğimiz biçimde yeniden düzenlenmelidir.

3-Görüşçülere, özellikle de bayan görüşçülere yapılan onur kırıcı arama yöntemlerinden vazgeçilmeli, üst araması insanlık onuruna ve ahlaki değerlere uygun biçimde yapılmalıdır.

4-Anadili Kürtçe olanların görüşlerde kendi dilleriyle konuşmalarına engel olunmamalıdır.

5-Görüşçülerin cezaevine gelip gidebilmeleri için Eskişehir ile Özel Tip Cezaevi arasına düzenli biçimde belediye otobüsü seferleri koyulmalıdır.

Ailelerimizin getirdiği yiyeceklerin alınması:

6-Açık ve kapalı görüşlerde ve koliyle gelen tüm yiyecekler içeri alınmalıdır.

7-Çay, kahve, kakao, ıhlamur, adaçayı gibi içecek maddeleri, tütün ve sigara alınmalı, bunları ailelerimizin getirmesine engel olunmamalı, bize kuru çay verilerek çayocağı aracılığıyla yapılan sömürüye son verilmelidir.

8-Balık, et, sebze gibi çiğ yiyeceklerin dış kantin aracılığıyla alınması sağlanmalıdır.

9-Kantinde satılan yiyecek, içecek ve diğer malzemeler piyasa fiyatlarından pahalı olmamalı, kaliteli ve çeşidi bol olmalı; ayrıca kantinden temin edilemeyen ihtiyaçlarımız dış kantin yoluyla sağlanmalıdır.

Havalandırma

10-Blokta bulunan tutuklu ve hükümlüler havalandırmaya topluca çıkmalı; havalandırma saat 07.00 ile 20.00 arası açık olmalıdır.

Kitap-Dergi-Yayın-Mektup:

11-Mahkeme kararıyla yasaklanmamış olan tüm kitap, dergi ve diğer yayınlar herhangi bir keyfi kısıtlama ve yasaklama uygulanmadan, mahkeme kararıyla yasaklanmış olanlardan ise basın yasasına göre birer adedi verilmelidir.

12-Getirilen kitap, dergi ve kasetler inceleme adı altında günlerce bekletilmeden verilmelidir.

13-Çeviri, şiir, öykü gibi, tutuklu ve hükümlüler tarafından gerçekleştirilen kültür ve sanat etkinliklerine engel olunmamalı ve dışarıya çıkartılmaları güçleştirilmemelidir.

14-Mektuplarımızın geciktirilmeksizin, el koyulmaksızın ve bazı satırları karalanmaksızın geliş ve gidişleri sağlanmalı; ayrıca, yabancı dilde mektup ve yazışmaların bize ve gideceği yere en kısa sürede ulaştırılması gerçekleştirilmelidir.

15-Cezaevleri arası, demokratik kuruluşlarla ve basınla olan yazışmalarımıza engel olunmamalıdır.,

Daktilo-Radyo-Teyp ve Müzik Kasetleri:

16-Daktilo, radyo, teyp, volkmen ve müzik kasetleri hiçbir kısıtlamaya tabi tutulmamalı; yapılan arama ve talanda el koyulan daktilo, radyo, teyp ve müzik kasetlerimiz geri verilmeli, ayrıca kırılanlar ve kaybolanlar tazmin edilmelidir.

17-Radyolar, FM kanalları kesilmeden verilmelidir.

18-Adalet Bakanlığı tarafından blok ve koğuşlara renkli televizyon koyulmalı ve merkezi video sistemi kurulmalıdır.

İaşe ve ocak:

19-Son arama ve talanda el koyulan elektrik ocaklarımız geri verilmeli; ayrıca yiyeceklerin korunması için buzdolabı verilmelidir.

20-Son derece yetersiz olan iaşe bedeli günün koşullarına göre artırılmalıdır.

21-Mutfakta hazırlanan yemekler temiz ve iyi pişirilmeli; yemeklerin pişirilmesi ve mutfağın temizliği doktor ve tutuklularca denetlenmelidir.

Telefon:

22-Ailelerimizle ve yakınlarımızla telefonla görüşme olanağı sağlanmalı, gasp edilen bu hakkımız geri verilmelidir.

Bloklar arası ziyaret:

23-Bloklar arası ziyaret hakkımız hiçbir kısıtlamaya tabi tutulmadan gerçekleştirilmeli; kat kapıları gece TV kapanana kadar açık olmalıdır.

Tek Tip Elbise:

24-Tek tip elbise hükümlüler için de tümüyle kaldırılmalıdır.

Su sorunu:

25-Cezaevinin kullanma suyu sorunu tümüyle çözülmeli, banyo için sıcak su devamlı akıtılmalıdır.

26-İçme suyu yeterli ve düzenli olarak sağlanmalıdır.

Hastaneye sevk ve ilaç sorunu:

27-Hastaneye sevkler zaman geçirilmeksizin yapılmalı, hastanede tedavi için yatmak zorunda kalanlara zincir vurulmamak; ayrıca ilaçlar herkese parasız olmalıdır.

28-Cezaevi revirinde gerekli araçlar ve yeterli sağlıkçı bulunmamaktadır. Revir için yeterli araç ve gereç temin edilmeli, sağlıkçı sayısı artırılmalıdır.

29-Emanetteki paralarımızın faizleri tutuklu temsilciliği tarafından denetlenmeli, bu paralar tutuklu ve hükümlülerin genel ihtiyaçlarına harcanmalıdır.

30-Açlık grevleri ve benzeri direnişlerden dolayı infaz yakma ve disiplin cezası verme yoluna gidilmemelidir.

Yukarıda sıraladığımız taleplerimizin kabul edilip yerine getirilmesi, haklarımızın geri verilmesi için bugünden itibaren SÜRESİZ AÇLIK GREVİ'ne başladığımızı bildiririz.

Bu haklarımızın kalıcı hale gelmesi, esas olarak, bugünkü cezaevleri somutunun çok gerisinde olan tüzük ve yönetmeliklerin köklü biçimde değiştirilmesiyle mümkündür.

Bu konudaki isteğimiz şudur: her türlü baskı ve keyfi uygulamanın kaynağı olan 1 Ağustos Genelgesi derhal kaldırılmalı; Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen TUTUKLULARA VE HÜKÜMLÜLERE KARŞI UYULMASI GEREKEN ASGARİ STANDART KURALLAR'ı içeren bir tüzük değişikliği yapılmalıdır. Bu tüzük değişikliği, başta siyasi tutuklular olmak üzere insan Haklan Derneği gibi kuruluşlar ve ilgili tüm kesimlerin demokratik katılımıyla gerçekleştirilmelidir.

Siyasi iktidar ve bakanlığınızdan insan haklarına saygılı, insani yaşam olanaklarını içeren bir tüzük hazırlamasını beklemek hayal olur. Ancak, tünel bahanesiyle haklarımızın gasp edilmesini hiçbir

biçimde kabul edemeyiz. Canlarımızı ortaya koyarak elde ettiğimiz yaşam olanaklarından ve haklarımızdan asla vazgeçmeyeceğiz.

Ayrıca şu çok iyi bilinmelidir ki, bizler "anarşist-terörist" değiliz. Bizler, düşünen, üreten, yaratan insanlarız. Olağanüstü bir dönemin olağanüstü mahkemelerinde yargılandık. O dönemin baskı ve işkenceleri altında ve savunma olanakları elimizden alınarak ağır ve haksız cezalara çarptırıldık. Yargılanmamızın ve ağır cezalara çarptırılmamızın esas nedeni, siyasi inanç ve düşüncelerimizdir. Bizler siyasi insanlarız; siyasi tutuklularız. Siyasi tutuklu olduğumuz gerçeği kabul edilmeli ve bizlere SİYASİ TUTUKLU STATÜSÜ uygulanmalıdır.

Sayın Adalet Bakanı, biz aşağıda imzası bulunan siyasi tutuklu ve hükümlüler, sizin basına açıkladığınız gibi "liderlerin zorlamasıyla" değil, kendi irademizle gönüllü biçimde, haklarımızı geri almak için SÜRESİZ AÇLIK GREVİ'ne başlıyoruz. Amacımız, sizin belirttiğiniz gibi "ailelerimizi ve toplumu kullanmak" değil, insanca bir yaşama, değerlere ve haklara sahip olmaktır. Ayrıca bizler ailelerimizin ve toplumumuzun vazgeçilmez bir parçası olduğumuzun bilincindeyiz.

Gereği arz olunur. 3.7.1989

L Blok İmzalar

Süresiz açlığın bizim için ilk sabahıydı. I bloktakiler ise açlığın dördüncü günündeydi. Uzun, zor, çetin ve belki de ölümlerle sonuçlanacak bir yolun başındaydık. Bir açlık sürecinin ne demek olduğunu biliyorduk. Açlıkla iradelerimiz arasındaki çatışma her geçen gün biraz daha şiddetlenerek sürecekti.

Saat dokuzda, blok maltamızın penceresi ve iki yandaki, birini TV odası diğerini mutfak olarak kullandığımız boş koğuşların pencerelerine yığılarak sloganlarımızı haykırmaya başladık:

YAŞASIN SÜRESİZ AÇLIK DİRENİŞİMİZ

Seslerimiz pencerelerden ve çatıların üzerinden kayıp giderek, duvarlara çarpıp yankılanarak, tel örgüleri aşarak uzaklardaki ekin tarlalarında ve çıplak tepelerde rüzgâra karışıyor, cezaevinin etrafındaki ıssız düzlükte titreştikten sonra sönüyor ve biz her sönüşünde bir kez daha haykırıyorduk:

KAHROLSUN FAŞİZM YAŞASIN DİRENİŞİMİZ

2

İlk günlerimiz dayanılmaz baş ağrıları ve mide kazınmalarıyla geçiyor, bünyelerimiz kendilerini açlığa uyarlamanın sancılarını çekiyordu. Çoğumuz yataklarda uyumaya çabalayarak geçirmeye çalışıyorduk saatleri. Gazeteler geldiğinde hareketleniyorduk hemen. Gazetelerin başlarında öbekler oluşturuyorduk.

"Ne yazıyor? Haber var mı?"

Haberin hemen hemen tek bir anlamı vardı bizim için: "Açlık grevimizi yazıyorlar mı?" İlk sayfalarda haber bulamazsak iç sayfaları, küçücük köşeleri didik didik ediyorduk. İnsanlar bizi duysun, aç seslerimiz yankılansın istiyorduk. Kamuoyu önemliydi. Açlıktan insanca yaşam koşullarına kavuşarak çıkabileceksek, bu, ancak duyarlı bir kamuoyunun oluşmasıyla olanaklıydı. Ancak bu şekilde ölümler olmadan bitebilirdi açlık. Ölmeden yazsınlar istiyorduk bizi... ölmeden.

Eskişehir'in yerel gazeteleri kocaman puntolarla başlıklar atıyorlardı bizim için. En çok Cumhuriyet'ten bekliyorduk haberleri, ama hepsi, hepsi yazsın istiyorduk.

7 Temmuz'da "AÇLIK GREVİ BÜYÜYOR" diye başlık atmıştı bir yerel gazete. 6 Temmuz günü 1. Kısım'daki arkadaşlar da açlık grevine başlamışlardı. Önce kırk olan, bizim de başlamamızla sekseni geçen açlık direnişçisi sayısı, şimdi iki yüzü geçmişti. İlerleyen günlerde bu sayı daha da artacaktı.

Ölümün üstüne yürüyoruz yavaş adımlarla, insanca yaşamak için. Kendi etlerimizi yiyeceğiz bedenlerimizin açlık sofrasında, onurumuz için. Duyun bizi. Duyun ve ses verin. Bizim çığlıklarımız duvarların ve kilitlerin soğuk cenderesinde ezilip boğulursa eğer, sizin üzerinize ölü toprağı dökülür ve sesinizi kaybedersiniz. Duyun ve anlayın bizi. Bizim için tersine bir kuyu şimdi zaman. Duyun bizi, önce kendi onurunuz için.

İkinci haftaya, bünyelerimiz kendilerini açlığa biraz olsun uyarlamış olarak girdik. İlk günlerin o korkunç baş ağrılarını ve dayanılmaz mide kazınmalarını az çok geride bırakmış durumdaydık. Söyleşilerimiz ve voltalarımız biraz canlanmış gibi. Bize açlığı unutturacak oyalanmalar peşindeydik.

Dışarıda sıcak temmuz günleri ve kıpır kıpır bir yaşam sürüyordu. Sıcak deniz kıyılarındaydı kimi insanlar... "Yaşamak ne güzel şey anasını sattığımın"... Yaşamak güzel şeydi, ama onurlu olunca... insanları seviyoruz. Ama onların günlük yaşamın ayrın-

tılarının sarmaladığı küçücük bir kabuğun içinde boğulup kalmalarını da içimize sindiremiyoruz bir türlü.

İkinci haftanın ortalarına doğru Şerif ve Selahattin'in mide kanamaları başladı. Selahattin'in durumu hiç iyi değildi. Yüzü sapsarıydı ve sık sık baygınlık geçiriyor, ağzından kan geliyordu. Doktor Tamer bir şeyler yapabilmek için çırpınıyordu. Selahattin'i hastaneye gönderdik ama hastanede zincir vurma uygulaması olduğundan geri döndü.

Kilitli kapısının önünde ve içinde askerle gardiyanların beklediği, etrafı tümüyle askerlerle sarılı bir yerdi hastanedeki tutuklu koğuşu. Önceden sadece ayaktan bir zincirle bağlarlardı ranzaya, şimdi, biz tek bir zinciri bile kabul etmezken, ellerden ve ayaklardan tam dört zincirle bağlamak istiyorlardı. Hasta insanların, bir sürü güvenlik önlemi alınmış bir yerde zincire vurulmasını anlamaya olanak yoktu. Bu, ancak, bizlere daha fazla eziyet etme isteğiyle açıklanabilirdi.

Şerif'in ve Selahattin'in durumları korkutuyordu bizi. Onlar için kaygılanıyorduk. Açlığın ilerleyen günlerinde kanamaları artarak sürerse... hayır, düşünmek istemiyoruz.

11 Temmuz günlü Cumhuriyet'te ilanımız çıkmıştı. Merakla gazetenin başında toplandık. Bir arkadaş ilanımızı sesli olarak okumaya başladı:

"ESKİŞEHİR ÖZEL TİP CEZAEVİNDEKİ DEVRİMCİLERDEN KAMUOYUNA

Tünel gerekçesiyle, bugüne dek mücadele ede ede ve kamuoyu desteğiyle kazandığımız tüm haklarımız gasp edildi. Bizler de 3 Temmuz 1989 Pazartesi gününden bu yana, gasp edilen haklarımızı ve eşyalarımızı alıncaya dek süresiz açlık grevine girdik.

Adalet Bakanı yine açıklamalar yapıyor, yine 12 Eylül döneminin insan haklarına saldırı yöntemlerine dört elle sarılıyor; gerçekleri söylemiyor. Bakan, "Cezaevindeki liderler tutukluları açlık grevine zorluyor, aileleri ve toplumu kullanıyorlar" derken yine demagoji yapıyor.

Oysa her şey öyle açık ki; yapılan zulüm ve haklarımızın gaspıyla bizi açlık grevine zorlayan Adalet Bakanlığı'dır, siyasi iktidardır.

Bizler mücadelemizde kararlıyız. Tüm ilerici ve demokratları direnişimizi desteklemeye çağırıyoruz.

Eskişehir Özel Tip Cezaevi'ndeki Devrimci Yol davaları hükümlü ve tutukluları adına

ALİ KEMAL BİLGİNER

Sesimiz yankılanıp geri dönüyordu bize.

Gazeteyi okuyan arkadaş yeni haberler verdi bir süre sonra: "Çanakkale'de de tünel yakalanmış ama orada hak gaspına gitmemişler... Ailelerimiz açık görüş yaptırılsa da yaptırılmasa da cezaevine geleceklerini söylüyorlar."

Ailelerimiz oradan oraya koşuyor, en küçük bir umut kırıntısı gördükleri kapıları çalıyorlardı.

12 Temmuz günlü Güneş gazetesinde Bakan'ın ilanımıza karşı verdiği demeç vardı. Okuyup üzerinde tartışmaya başladık:

"Söz konusu ilan Türkiye'de demokrasinin boyutlarını gösteriyor..."

"Ne demokrasisi" diye araya girdi bir ses, "İşkence yapma demokrasisi, eziyet etme demokrasisi, zam demokrasisi, insanları insanca koşullarda yaşatmama demokrasisi; bu kadar 'demokrasi(?)'den sonra ilan verme demokrasisi de olsun artık."

"Açık rejim iyi" diye okumasını sürdürdü gazeteyi elinde tutan arkadaş, *"Ancak işin iç yüzünü ortaya koyacak bir açık rejimden yanayım... Eskişehir'deki tutuklu ve hükümlüler basın mensuplarını oraya götürdüğümde, gazetecileri görünce açlık grevine karar verdiler."*

"Bu kadar da olmaz" diye söylendi yine biri, "*I Blok daha basın gelmeden o sabah başlamıştı; biz ise pazartesi günü başlamak kararındaydık ve basının geldiği gün değil üç gün sonra, pazartesi günü başladık."*

Bir başkası ekledi: "*Bakanın anladığı açık rejimin ne menem bir rejim olduğu açığa çıkıyor: yalan ve demagoji rejimi."*

Sonra yine bakanın demecine dönüldü.

"Gazete ilanında 'mücadelemiz sürecek' diyorlar. Bunların yaptığı ideolojik bir savaştır..."

Birisi dayanamayıp demecin okunmasını yine kesti.

"Yine alışılmış demagojilerine sarıldılar. Biz insanca yaşam koşullarının geri getirilmesi, gasp edilen hakların geri verilmesi için açlıktayız. Bakan bilmiyor mu? Biliyor. Dilekçemiz elindedir. Göz göre göre demagoji yapılıyor. 'Mücadelemiz sürecek' demişiz. Elbette, haklarımızın gasp edilmesine, sizler gibi baskı ve zulüm-

den yana olanlara ve üstümüze yıkılmak istenen karanlığa karşı mücadele edeceğiz. Ve elbetteki bizler devrimciyiz, siyasi insanlarız, siyasi bir mücadelenin insanlarıyız, ama bu açlık grevinde biz sadece daha önce kullandığımız hakların geri verilmesini istiyoruz, hepsi bu. Demagoji yaparak gerçekleri çarpıtamazsınız."

Bu öfkeli yorumun ardından gazetenin okunması sürdürüldü.

"Bu hareketler hükümetimizi, bakanlığımızı... üzüyor... Ama en çok ailelerini üzüyor, perişan ediyor... İdeolojik savaşlarında ailelerini kullanıyorlar."

"Yine olmadı sayın bakan. Böylesi sözlerle kimseyi kandıramazsınız. Aynca, eğer ailelerimizi gerçekten düşünüyorsanız, 22 Haziran'dan önce kullandığımız hakları geri verin, açlık bitsin. Ne siz üzülün ne ailelerimiz ne de biz."

13 Temmuz, Kurban Bayramı'nın ilk günüydü. İdare, açlık grevinde olmayanlara idareye ait koridorlarda iki saatlik bir açık görüş yaptırmak istedi; ama onlar bunu reddetti.

Daha önce koğuşlarda ve günboyu açık görüş yapardık. Bu hakkı direnişlerimizle elde etmiştik. Hakkımızı gasp etmelerine izin veremeyiz.

Ailelerimiz dışarıda toplanmaya başlamışlardı. Pencereden izliyorduk onları. Cezaevine yaklaşmaları engelleniyordu. Ana yoldan cezaevine sapan yol askerlerce kesilmişti. Her şeye karşın cezaevine gelmek isteyen ailelerimiz dipçiklenerek ana yolun kıyısına sürülüyorlardı. Bunları gördükçe ellerimiz pencere demirlerinde öfkeyle kasılıyordu. Daha fazla dayanamadık ve aç seslerimizin sınırını zorlayarak haykırdık:

"İNSANLIK ONURU İŞKENCEYİ YENECEK"

Seslerimiz ailelerimizin bulunduğu ana yolun kıyısına ulaşamıyordu. Bunu, onların seslerinin de bize ulaşamamasından anlıyorduk. Kazaklarımızı, eşofmanlarımızı salladık pencereden. Selamlarımızı ve sevgilerimizi böyle ilettik. Haykırışlarımız sürüyordu.

"AÇIK GÖRÜŞ HAKKIMIZ ENGELLENEMEZ"

Geçen yılki Ekim-Kasım direnişinde 29 Ekim açık görüşünü yapamamıştık. Ama ailelerimiz Ekim'in o yağmurlu gününde

cezaevinin önüne kadar gelebilmiş ve çamurlar içinde saatlerce bekleyerek sloganlarımıza ince kadın sesleriyle yanıt vermişlerdi.

"KAHROLSUN FAŞİZM, YAŞASIN DİRENİŞÇİLER"

Biliyorduk; şimdi biz duyamasak da onlar yine böyle bağırıyorlardı. Yüreklerimizden damarlarımıza sımsıcak bir sevgi akıyordu. Yıllardır özlemişlerdi bizi ve yıllardır biz onları özlemiştik. Sevgimiz ve sevgileri bir an olsun soğumamıştı; tersine, özlemin uzun yıllarında daha bir koyulaşıp, cezaevlerinin soğuk kapıları önlerinde bilinçlenip derinleşmişti. Bizimle birlikte geçmişlerdi zor yılları. Zulmü, haksızlığı, baskıyı ve işkenceyi görüp tanımışlar, direnmeyi öğrenmişlerdi.

Şimdi ana yolun kıyısında halay çekmeye başlamışlardı. Halayları coşku veriyordu bize... Biliyorlardı bize bir şey olursa ateşli acıların içinde kavrulup yanacaklardı. Ama üstlerine doğrultulmuş namlulara aldırmadan halay çekiyorlardı işte. Evet, direnmeyi öğrenmişlerdi.

Bayramın dört günü boyunca, cezaevine yaklaşamasalar da gelip ana yolun kıyısında beklediler, açıkta. Halaylar çektiler. Kazaklarını, eşarplarını rüzgârda sallayarak en güzel selamlarını gönderdiler bize... Onları çok seviyoruz. Bir gelseler, doya doya bir kucaklaşabilsek şimdi, öpseler yanaklarımızdan... Bekleyin kucaklaşacağız, direnişin ateş çemberinden geçmiş gövdelerimiz ve kollarımızla. Bekleyin birlikte kazanacağız. Belki daha çok gün geçecek ölüme doğru yavaş adımlarla yürüyen açlığın kollarında, ama kazanıp öyle kucaklaşacağız.

4

Açlığın üçüncü haftasına yoğunlaşıp artan sürgün söylentileri ve çoğalan mide kanamalarıyla girdik. Bir yerel gazete "KAN KUSUYORLAR" diye başlık atmıştı. Bir diğerinde "ÖZEL TİP SANCILI" başlığı vardı. Başlığın üstünde SHP Eskişehir Milletvekili Cevdet Selvi'yle görüşen, altında Cumhurbaşkanı ve Adalet Bakanlığı'na tel çeken ailelerin resmi yer alıyordu. Yan tarafta ise fenalaşıp hastaneye kaldırılmış Ayşe Ana ile başında bekleyen Mirinur Ana'nın resmi duruyordu...

Analarımız, sevgili analarımız, suskunlukları ve duyarsızlıkları, acıları, haykırışları, anaç elleriyle kırıp parçalamak için didiniyorlardı.

Bize duyarlı olanlara teşekkür vardı içimizde ama aynı duyguları SHP yönetimi için duyamıyorduk. Onlar sorunun bir insan hakları ve demokrasi sorunu olduğunu görmezden gelerek, "Bu iş tutuklular ile Adalet Bakanlığı arasında" diyerek aslında insan hakları ve demokrasi savunuculuğundan vazgeçiyorlardı. Zaten bunları yürekten ve gerçekten ne zaman savunmuşlardı ki!

Cezaevlerinde baskı ve işkencenin uygulandığı bir ülkede demokrasi ve insan haklarından söz edilemeyeceğini bilmiyorlar mı? insan hakları ve demokrasi sorunu bir bütündür, içeride ve dışarıda. Biri aksıyorsa, diğeri de aksıyor demektir. Bunu ayırt edebiliyorlar mı?

Bulgaristan'ı insan haklarını çiğnediği için kınama yağmuruna tutuyordu iktidarın ve muhalefetin sözcüleri. Her gün TV'de Bulgaristan'daki soydaşlarımıza nasıl zulmedildiği üzerine filmler gösteriliyordu. Öylesine bayağı bir ikiyüzlülük akıyordu ki her yerden, tiksiniyorduk... Avrupa kapılarında destek dileniyorlardı. Dünyanın iki balinanın hayatıyla ilgilendiği kadar Bulgaristan'daki soydaşlarımızla ilgilenmediğinden yakınıp duruyorlardı. Ama çok önemli bir şeyi unutuyorlardı: kendi yaptıklan zulmü, baskıyı, işkenceyi.

Ve bizim söyleyecek çok sözümüz vardı: "Zulme karşıysanız eğer, siz neden zulüm yapıyorsunuz? insan haklarından yanaysanız eğer, bizlere cezaevlerinde yaptıklarınızı ya da yapılanları nasıl içinize sindiriyorsunuz? Siz, kendi ülkenizdeki insanlara, Kürt halkına zulmü, baskıyı, işkenceyi reva görüyor, cezaevlerinde tuttuğunuz insanlara her türlü eziyeti yaparak onlara kendi canlarını açlık direnişleriyle ortaya koymaktan başka yol bırakmıyorsanız, insan haklarını savunamaz ve zulmü kınayamazsınız. Kimseyi inandıramazsınız. Belki televizyon ekranlarından durmadan konuşur, bağırıp çağırırsınız, ama bu sizi bayağı bir ikiyüzlülüğün uçurumuna yuvarlar sadece... Bilin ki, biz sizin bu ikiyüzlülüğünüzden ülkemiz adına utanç duyuyoruz. Çünkü biz insan olmanın onurunu gerçekten taşıyoruz."

Tartışıyor, yorumlar yapıyorduk. Hareketlerimiz ise yavaşlamaya başlamıştı artık. Voltalanmızı çok kısa süre, yavaş ve sürüklenen adımlarla atıyorduk. Gözlerimiz daha çabuk yoruluyor ve

dikkatimizi uzun süre aynı noktada yoğunlaştıramıyorduk. Selahattin ve Şerif'in yanısıra Harun, Suat ve Ergün'de de mide kanamaları başlamıştı. Yataklarda artık daha uzun sürelerle kalıyor; midelerimizde açlığın keskin darbelerini duyuyorduk. Kulaklanmız sık sık uğuldamaya başlamıştı.

Doktor Tamer'le Murat bizler için bir şeyler yapabilmeye uğraşıyor ama sorunların çözümlenmesi ellerinde olmadığından çaresiz kalıyorlardı.

Sevk söylentileri artık "yüz" rakamının etrafında dolaşmaya başlamıştı. Demek ki alt katları hep boş tutmayı düşünüyorlar diye yorumlar yapıyorduk. Söylentilerin yoğunluk kazanması üzerine Doktor Tamer'le sevk sorunuyla ilgili olarak konuştuk:

"Açlığın yirminci günlerine girmek üzereyiz, bu halimizle bizi nasıl sevk ederler? Önceki açlık grevinde onyedinci günde bazı arkadaşları sürgüne yollamışlardı. O zamanki doktor 'sevk yapılabilir' raporu vermiş. Siz de böyle yapmayı düşünmüyorsunuzdur umarız. Sizden sadece ve sadece bir doktor olarak görevinizi yapmayı bekliyoruz."

"Kuşkunuz olmasın! Doktor olarak görevimi yapacağım. Bana kimse doktor olarak inanmadığım ve zararlı bulduğum bir şeyi yaptıramaz. Sevki sakıncalı buluyorsam 'sevk edilebilir' raporu vermem."

"Bakın, doktor bey! Belki siz, normal arabalarla sevk ederler diye 'sevk edilebilir' raporu verirsiniz. Siz yenisiniz. Nasıl arabalarla sevk edildiğimizi bilemezsiniz. Şu cezaevinin önünde her gün gördüğünüz kapalı ringlerden bile daha kötü olan özel ringlerle sevk yapabiliyorlar. Bizi Erzincan'dan buraya, yirmidört saat süren bir yolculukla, içi 80x120x165 cm. boyutlarda küçücük hücrelere bölünmüş bir ringle, her hücreye ikişerli kelepçeli dörder kişi doldurup öyle getirdiler. Ve biz sağlıklı bindiğimiz ringten, havasız ve daracık hücrelerde iki büklüm yaptığımız yolculuğun sonunda hasta olarak indik. Bunları bilmeli ve raporunuzu ona göre vermelisiniz."

"Sizi anlıyorum. Merak etmeyin. Ben yolculuk koşullarınızı da dikkate alacağım. Şu an genel olarak söyleyebilirim ki, bırakın ringlerde yolculuk yapmayı, normal arabalarla yolculuk yapmanızı bile tehlikeli buluyorum. Bir doktor olarak gerektiği gibi davranacağımdan emin olabilirsiniz, çünkü mesleğime saygım var."

Cezaevi doktorları uzun süredir bize şeker verilmesi için uğraşıyorlardı. Cezaevi idaresi açlığın başında şekerlerimize el koymadığından az da olsa şekerli su alabiliyorduk. Nihayet bu üçüncü haftanın ortalarında idare bize şeker vermeye başladı. Hangi dağda kurt ölmüştü? Şimdiye dek açlıklarda böyle şey olmamıştı. Verdikleri şeker çok azdı, ama bu yine de alışılmış uygulamanın dışında bir şeydi. Şeker vermeleri neyin nesiydi? Yorumlamakta güçlük çekiyorduk. Bu bir yumuşama işareti miydi yoksa? Ama bizimle görüşmeye ne gelen ne de açlığın sona erdirilmesine uğraşan bir yetkili vardı. Yoksa Tabipler Birliği'nin etkisiyle mi olmuştu?

20 Temmuz günü, gazetelerde yine ailelerimizin çabaları ve gösterileriyle ilgili haberleri okuyup, resimlere daldık.

Resimlerde donup kalan anları ve eylemleri düşgücümüzle canlandırıp resimlerin içine akmaya çalışıyorduk. Bir resimde "EVLATLARIMIZI ÖLÜME TERK ETMEYECEĞIZ" yazılı bir pankart açıp Kızılay'da oturma eylemi yaparak yolu kesmişlerdi. Servet Ana'yla Mirinur Ana'yı seçebiliyoruz. Beri yandaki galiba Baki'nin annesi. Bir polis, otobüs şoförüne "üstlerine sür" diye bağırmış, ama şoför sürmemiş. Polisin bağırmalarına sloganlarla yanıt vermiş analarımız. Sonra SHP milletvekilleri Rıza Ilıman ve Tevfik Koçak gelip, polislerin analarımızı tartaklamasını önlemeye çalışmışlar. Ama kendileri de kurtulamamışlar tartaklanmaktan. Daha sonra ailelerimiz kalkıp kol kola girerek İnsan Hakları Derneği'ne kadar yürümüşler. Hasan'ın kardeşini seçiyoruz bir resimde, yürüyüşün ön sırasında.

Analarımız, kardeşlerimiz, sevdiklerimiz yürüyorlar. Sımsıkı yapışıp sarsıyorlar parmaklıkları. Sesleri ve gövdeleriyle Ankara'nın ortasına düşüyorlar. Onları duy DİDAR ABLA. Bak, işte senin gibi yürüyorlar, suskuların, duyarsızlıkların, karanlık yüreklilerin üstüne. Görüyor musun onları? Ölebilirler senin gibi. Bir otobüs şoförü emre uyup ezebilir onları. Ama direniyorlar Didar Abla. Senin tertemiz ölümünle açtığın yoldan yürüyorlar. Çığlıklarımızı sımsıkı kuşanıp kendileri de açlığa yatıyorlar Ankara'da.

Açlık artık dördüncü haftasındaydı. Şerif'in idrarından kan gelmeye başlamış, Selahattin'in kan kusmaları sürüyordu. Kanamalıların ve yataktan kalkamayanların sayısı giderek artıyordu: Hareketlerimiz iyice yavaşlıyor, saatler daha uzun geliyordu bize.

İyice zayıflamıştık. Televizyonda bir filmi baştan sona izlemekte güçlük çekmeye başlamıştık. Kitap okumaları bırakmıştık. Gazeteleri önceden, baştan sona okurduk, şimdi hemen hemen sadece açlıkla ilgili haberleri ve köşe yazılarını okuyup geçiyorduk. Yer yer gövdelerimizin çeşitli bölgelerinde uyuşmalar baş gösteriyordu. Ağzımızda berbat bir tat ve açlığın o çekilmez kokusu vardı. Üstümüzde ölüm kokulu bir esinti dolaşıyordu. Gerçekten, açlıkların ilerleyen günlerinde cezaevi koşulları ve maltalarında ölüm kokar. Bizler o kokuyla hep iç içe olduğumuzdan bunu pek ayırt edemiyoruz, ama gardiyanlar, dışarıdan gelen çeşitli görevliler bunu ayırt ederler. Ekim-Kasım açlık direnişinde gelen doktorlardan biri "Biliyor musunuz, maltada ölüm kokusu var" demişti bize... Karınlarımız iyice arkaya yapışmıştı. Birer iskelete dönmek üzereydik. Ortalıkta ince birer siluet halinde geziniyorduk. Midelerimizde ekşi ve acı bir kazıntı sürüp duruyordu. Açlığın midelerimizde gezinip duran çekiç darbeleri şimdi daha bir güçlü vuruyordu beyinlerimize. Temmuz sıcağında üşüyordu tenimiz. İdare kantinden şeker alabileceğimizi söyledi. Geçen hafta kendileri az da olsa şeker vermeye başlamışlardı... Yoksa açlık daha günlerce uzayacağı, daha uzun bir süre çözüme yanaşmayacakları için, ölümlere bir önlem olsun diye mi veriyorlardı şekeri?.. Şeker verişlerini bir hayra yoramıyorduk.

24 Temmuz öğleden sonra diğer bloklardan mahkemeye götürülen dört arkadaş, Binbaşı Zafer Nakışoğlu'nun "Dipçikleyin, kırın kafalarını" emriyle askerlerce dövüldüler.

24 Temmuz akşamı, bizim bloktan Selahattin, Şerif, Harun, Ergün ve Suat ve diğer bloklardan yirmibeş arkadaş olmak üzere durumları cezaevi doktorlarınca ağır bulunan otuz açlık direnişçisi ringlerle hastaneye götürüldüler. Burada ringlerde bekletilerek ikişer ikişer doktora çıkarıldılar. O geceki nöbetçi doktor "tedavi kabul edip etmedikleri"ni sorup "Kabul etmiyoruz" yanıtını alması üzerine arkadaşları ringlerle geri gönderdi. Arkadaşlar cezaevine geri getirildiler.

Bunun üzerine ertesi günden itibaren muayene olmayı boykot etmeye başladık ve hazırladığımız dilekçeyi Hastane Başhekimliği ve Eskişehir Savcılığı'na gönderdik:

"DEVLET HASTANESİ BAŞHEKİMLİĞİNE/CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

ESKİŞEHİR

Bir aya yaklaşan açlık grevimizin bugünkü aşamasında, hepimizin sağlık durumunda hızlı bir kötüleşme görülmektedir. Pek çok arkadaşımızın sağlık durumu ise, yapılan doktor kontrolleri sonucunda saptandığı gibi, "hayati tehlike" arzeder hale gelmiştir. Bu nedenle, durumu ağır olan arkadaşlarımız hastaneye sevk edilmektedir. Ne var ki, gerek hastaneye götürülüşümüz gerekse de hastanede karşılaştığımız tutum, bizler açısından tam bir eziyet haline gelmiştir. Bu konudaki isteklerimizi Başhekimliğinize/Savcılığınıza iletmeyi gerekli gördük.

1- Hastaneye gidiş-gelişlerde kullanılan "ring" araçları, hasta arkadaşlarımızın durumunu daha da ağırlaştırmaktan başka bir işe yaramamakta, arkadaşlarımız, durumları fazlasıyla kötüleşmiş olarak geriye dönmektedirler. Bu nedenle, hastaneye sevki zorunlu görülen arkadaşlarımızın ambulans ile ve insana yaraşır koşullarda götürülüp getirilmelerini, "ring" araçlarının kullanılmamasını istiyoruz.

2- Hastaneye götürülen arkadaşlarımız, el ve ayaklarından zincirlenerek yatırılmaya çalışılmaktadır. Bunu kabul etmeyen arkadaşlarımıza fiili zor uygulandığı da bir gerçektir. Son günlerde ise, hastaneye kaldırılan arkadaşlarımız, hastane kapısında, araçlardan dahi indirilmemekte ve "tedavi kabul edip etmeyecekleri" sorulduktan sonra geriye gönderilmektedirler. Bizlere, insan hayatını kurtarmanın asli görevleri olduğu öğretilen hekimlerin bu tutumunu anlamakta güçlük çekiyoruz. Durumu ağırlaştığı için hastaneye kaldırılan arkadaşlarımızın tedavi kabul etmiyor olmaları, onların, hastanede müşahade altında tutulmalarına engel değildir. Zincire vurulmamak ve insan onuruna yaraşır muamele görmek koşuluyla hastaneye yatmamızın önünde bir engel yoktur.

Süresiz açlık grevimizin ulaştığı boyut, hepimiz açısından, hayati tehlikenin belirdiği ve telafisi mümkün olmayan sonuçların ortaya çıkabileceği noktaya gelmiştir. Bu nedenle, insan onuruna yaraşmayan tutum ve uygulamalara son verilmesini, Başhekimliğinizin/Başsavcılığınızın üzerine düşen görevi ivedilikle yerine getirmesini istiyoruz. Aksine bir tutum, doğacak ölümlerin, sakat kalmaların

sorumluluğundan hiç kimsenin, hiçbir ilgili kurumun kurtulmasına olanak bırakmayacaktır.

Saygılarımızla. 25.7.1989

Özel Tip Cezaevi-L Blok *İmzalar*

Siyasi tutukluların bulunduğu diğer cezaevlerinde destek açlık grevleri başlamıştı. Gazetelerden okuyorduk... Destekleri bize güç veriyor. Destek açlık grevlerindeki arkadaşları sevgi ve dostlukla kucaklıyoruz... Cumhuriyet'teki destek İlanları giderek artıyordu, ilanların altlarındaki isimleri gözden geçiriyor, tanıdıklara rastlayınca ayrı bir sevinç akıyordu içimize. Açlık grevimizi konu alan köşe yazılarında da bir artış vardı. SHP yönetimi ise aynı suskunluğunu sürdürüyordu.

Cumhuriyet gazetesindeki bir başyazı bazı noktalarda önemli vurgulamalar yapıyordu:

"...Hapishanedekiler hava, beslenme, okuma, haberleşmede 'asgari koşullar'ın sağlanmasını istiyorlar. Ancak bu koşullar sağlanmak şöyle dursun, ağır baskılar ve insanlık dışı uygulamalarla karşılaştıklarını belirterek açlık grevine gidiyorlar. Kendilerine ölümü göze aldıracak bir protesto yolunu seçtiklerine göre söyledikleri azımsanamaz; dikkate alınmalı ve irdelenmelidir.

Ne var ki yönetimin olaya yaklaşımı olumsuzdur. Adalet Bakanı Oltan Sungurlu bu olumsuzluğu şöyle özetliyor: 'Tutuklu ve hükümlülerin talepleri cezaevi koşullarıyla ilgili değildir; onlar "devrimci eylem" yapıyorlar.'

Bu bakış açısı önemlidir. Çünkü bir süreden beri açık ya da kapalı biçimde devletin çeşitli odak noktalarından kaynaklanan bir telkini özetliyor. Bu yaklaşıma göre, önemli noktalarda bulunan kişiler yönlendiriliyor ve deniyor ki: 'Cezaevlerindeki koşullar normaldir. Elbette anarşist ve teröristler kuş sütü ile beslenmeyeceklerdir. Ancak bunlar cezaevlerinde örgütsel eyleme girişiyorlar; otoriteyi yıkmak istiyorlar, bir siyasi hareket geliştirmeye çalışıyorlar.'

Bu telkinler etkili olmaktadır. Nitekim 'anarşist ve teröristlere yakın görünmenin seçim sandığında yararsız, hatta zararlı olduğunu' düşünen SHP yönetimi, cezaevlerine mesafe koymuş, açlık grevleriyle ilgisini kesmiştir. Parti yönetimi 'hapishanedeki eylemlerin peşinden sürüklenmek' duygusunun tedirginliği içinde olaya siyasal

açıdan bakmakta, insan hakları ölçülerini bırakmış görünmektedir. Basın, benzeri eğilimlerle konuyu değerlendirmektedir. Bu sonucu alan yönetim de baskılarını rahatça sürdürecek ortamı oluşturmaktadır... (28 Temmuz 1989 tarihli Cumhuriyet, 'Olayların Ardındaki Gerçek' başlıklı yazı)"

Kuşkusuz bu yazı, biçem ve eleştirel yönden kendini bir gazete yazısı olmakla sınırlandırmış bir yazıydı, ama gerçeğe ilişkin noktaları da veriyordu. Gerçekte, cezaevlerine yönelen baskı ve saldırıların çıkış noktası devletin 12 Eylül dönemiyle pekiştirilmiş siyasal yapısıydı. Bu yapı doğrudan baskı, zor, işkence yöntemlerine dayanan bir biçimlenişti. İktidarın cezaevlerine yönelik politikaları bu biçimlenişin uzantılarından başka bir şey değildi. Ve bu açıdan cezaevlerindeki direnişler ülkemizdeki demokratik mücadelenin ayrılmaz bir parçasını oluşturuyorlardı. Bu nedenle, SHP yönetiminin açlık direnişlerine sırtını dönmesi, gerçekte demokrasiye ve insan haklarına sırt dönmekten başka bir anlama gelmiyordu.

Beşinci haftaya durumlarımız iyice kötüleşmiş olarak girdik. Yer yer unutkanlıklar ve konuşma güçlükleri baş göstermekteydi. Artık iyice incelmiş ve iskeletlere dönmüştük. Her geçen gün iradelerimizle açlık arasındaki çatışma daha da keskinleşiyor ve her defasında iradelerimizin yengisiyle sonuçlanıyordu.

Sürgün söylentileri ise bir türlü kesilmemişti. Ama artık açlığın bu iyice ilerlemiş günlerinde bir sevk yapmaları pek olanaklı gelmiyordu bize... Ama bu sürgün söylentilerinin uzayıp sürmesi neden? Ortada başka şeyler mi dönüyor yoksa?.. Söylentilerin sürmesine bir anlam vermekte güçlük çekiyorduk.

Gece sayımına gelen ikinci müdürlerden biriyle konuştuk:

"Bu sürgün söylentileri neyin nesi?"

"Tam bilemiyorum. Ama bu halinizle sürgün yapmaları zor olur sanıyorum. Yalnız bu açlık grevinde durum daha öncekilerden çok farklı. Önceden açlık grevini sona erdirmek için bizi girişimlerde bulunmaya gönderirler veya kendileri girişimlerde bulunurlardı. Şimdi olayı çözme konusunda hiç oralı görünmüyorlar. Ben de bir anlam veremiyorum. Yalnızca farklı bir durum yaşandığını söyleyebilirim."

Müdürün gidişinin ardından söyledikleri üzerinde tartışıp yorumlar yaptık. Gerçekten, açlık otuzlu günlerine geldiği halde sorunları çözümleyici hiçbir girişimde bulunmamışlardı. Neyi

bekliyorlar? Amaçları ne? Tam bir yanıt bulamıyorduk... Ama her ne olursa olsun direnişimizi haklarımızı elde etmeden bırakmayacağız.

"Bunlar siyasi mücadele yapıyorlar" diyordu yine bakan. Bir gazeteden okuyorduk; *"Amaçları açlık grevi falan değil, ölmek istiyorlar. İçlerinden bazılarını da siz öleceksiniz diye seçmişler. Benim yapabileceğim bir şey yok."*

İncelmiş dudaklarımıza öfkeler yığıldı yine. Karşımızda olsa yüzüne haykırabilirdik:

"Sayın bakan, hâlâ bıkmadınız mi kimseyi inandıramayacak bu demagojiyi yineleyip durmaktan? Gerçekdışı şeyler söylüyorsunuz, hem de insanların gözlerinin içine baka baka. Bizler, yaşama sizin hayal bile edemeyeceğiniz kadar büyük bir tutkuyla bağlıyız ve size inat bir gün daha fazla yaşamak için elimizden geleni yaparız. Ama biz yaşarsak ancak onurumuzla yaşarız. Ya siz sayın bakan?

Ve biz, açlık yolunu tümüyle kendi özgür iradelerimizle seçtik. Bunu kaçıncı kez söyleyeceğiz size? Ama kasıtlı olarak anlamak istemediğinizi biliyoruz. Eğer açlık grevine başvuruyorsak, bize onurumuzu ve insanca yaşama haklarımızı korumak için başka bir yol bırakmadığınız içindir. Sonra, bizim içimizde, sayın bakan, sizin içinizde yaşadığınız dünyada olduğu gibi 'emir kulları' da yok ki, onlara 'Siz öleceksiniz' diyebilelim... Ama bütün bunları size niye anlatıyoruz ki? Siz, size verilmiş düşünme kalıplarının dışına çıkamazsınız."

Haykırmak istiyorduk, ama seslerimiz kendi üzerlerine kapanıp kalıyordu.

Eskişehir'e gelen aileler kendilerini valilik önünde zincirlerle birbirine bağlayıp yolu trafiğe kapatmışlar. Gazetelerdeki resimlerinden izliyorduk onları. Hanım Sönmez Ana'yla gazetelerdeki resimlerinden tanışıyorduk. Ekim-Kasım direnişinde İstanbul kaldırımlarında üzerine benzin dökup kendini yakarak iktidarı, bakanlığı ve duyarsız muhalefeti protesto etmek istemiş ve alevler çevredekilerce güçlükle söndürülerek ölümden kurtarılmıştı. Onu, o zamandan beri biliyorduk. İşte şimdi de kendini zincirlerle yanındaki diğer analara bağlamış ve yolu kesmeye çalışmışlardı... Gazetedeki resmin içine dalıp onu ve yanındaki anaları kucaklamak istiyoruz.

"MAHKÛMLAR ÖLÜM SINIRINDA", "ÖLÜM CEZAEVİ KAPISINDA diye başlıklar atmaya başlamıştı gazeteler. Adalet Bakanıyla görüşen SHP Çorum Milletvekili Rıza Ilıman, sorunun bir an önce çözümlenmesini istiyor, ancak bakanın "Yapabilceğim bir şey yok" sözleriyle karşılaşıyordu. Sosyalist Parti Eskişehir il merkezinde SHP yöneticileri üç günlük destek açlık grevine başlamışlardı. Köşe yazarları açlık grevini giderek daha fazla yazıyordu.

"Açlık grevini sürdürenlerin çoğu ölümün eşiğine geldi... Ama yöneticiler neredeyse 'kasıtlı' olarak tutukluları ölümün karşısında bırakıyorlar... Neredeyse bir 'infaz'politikası izliyorlar..."

"Neredeyse" sözcüğü fazlaydı burada.

31 Temmuz günlü Cumhuriyet'teki bir resimde, dokuz yaşındaki Gülizar, annesinin yanında küçük parmaklarıyla "V" yaparak gülümsüyordu. İnsan Haklan Derneği Adana Şubesi'nde annesiyle birlikte açlık grevine başlamıştı.

"Sen neden açlık grevine katılıyorsun" diye sormuştu gazeteci.

"Babam ve arkadaşları için" diye yanıtlamıştı. Babası 1. Kısım'da açlık grevindeydi.

Cezaevlerindeki ve dışarıdaki destek açlık grevleri giderek daha da yaygınlaşıyordu. Ceyhan, Gaziantep, Bursa, Diyarbakır, Çanakkale, Malatya, Sağmalcılar, Nazilli, Erzincan, Ergani, Kahramanmaraş açlıktaydı, istanbul ve Ankara'da üniversiteliler yolları ateşlerle kesip yürüyüşler yapıyorlardı. Dernekler, sanatçılar, yazarlar, sendikacılar, öğretmenler, yüreği insandan yana çarpanlar topluca açıklamalarda, protestolarda bulunuyor, gazetelere ilanlar veriyorlardı. Gülizar'ın küçük parmakları gibi havada "V"ler yaparak, açlığın etimize batan dikenlerine ve eriyen etlerimizden yükselen ölüm kokularına aldırmadan birbirine gülümsüyordu incelmiş parmaklarımız.

7

Kurtuluş, TKEP, Halkın Kurtuluşu... davalarından 40 civarında arkadaşın kaldığı I Blok açlığın 35.; biz Devrimci Yol davalarından 40'tan fazla arkadaşın kaldığı L Blok 31.; çoğunluğu PKK davalarından, Devrimci Sol, TİKB, TIKKO, Rızgari, Kawa, TDY, DK... davalarından olanların da içinde yer aldığı 170 civarındaki arkadaşın bulunduğu 1. Kısım 28. gününe girecekti.

Analarımızın ellerinde beyaz kefenlerle yaptıkları basın toplantısının resimlerine dalıp gidiyordu gözlerimiz... Ellerinde beyaz kefenlerle, yürekleri parçalanarak, ama tertemiz alınlarında direnmenin onurunu taşıyarak ölümlerimize hazırlanıyordu sevdiklerimiz. Yaşlı ve genç ellerinde insanlığın ve ülkenin onurunu taşıyordu onlar. Ellerindeki kefenlerin beyazlığında direnişimizin tertemiz onuru işiyordu.

Ama hayır! Daha erken. Öyle kolay ölmeyeceğiz, ölüme inatla direnecek aç gövdelerimiz... Bekleyin kazanacağız. Belki daha çok uzayacak açlık ve belki de ölüler vereceğiz içimizden, belki sakat kalanlarımız olacak, ama birlikte kazanacağız; bekleyin ve sakın yitirmeyin umudunuzu.

Dördüncü Bölüm

ÖLÜM SÜRGÜNÜ

çelik tabutlarla yanıyor gün bu aç ve susuz bir sürgün
dudaklarım kuru bir çöl kuyusu şimdi öpersem ölürsün

1

1 Ağustos'u 2 Ağustos'a bağlayan gece saat 24.00'e yaklaşırken dışarıdan yoğun araba sesleri gelmeye başladı. Motor gürültüleri giderek yaklaşıp cezaevinin önüne yığıldı. Bir arkadaş ne olduğunu anlamak için güçlükle de olsa radyatörün üstüne tırmanarak malta penceresinden dışarıya baktı. Cezaevinin dış duvarının üstünde, karanlığın içinde araba farlarının ışıkları dolaşıyordu. Sonra birbiri ardı sıra dizilmiş otobüsleri fark etti.

"Bir sürü otobüs gelmiş" dedi içeriye dönerek.

Ayakta olanlarımız merakla pencerenin önüne yığıldılar. Merakını yenemeyenler radyatörün üstüne çıkarak pencereden baktılar. Dışarıda bir araba ve ışık yığını vardı.

"Hazırlanın, galiba sevk var." diye içeriye seslendi penceredekilerden biri.

"Hazırlanın sevk var." Ne demekti şimdi bu? Açlığın otuzlu günlerindeydik. Açlığın böylesine ilerlemiş günlerinde nasıl olur da sevk yapabilirlerdi?.. İnanmak güçtü, anlamak da. Ama dışarıdaki araba ve ışık yığınının sevkten başka bir anlamı da olamazdı.

Günlerce sevk söylentileri dolaşmıştı ortalıkta. Açlığın ilk haftalarında, bir bölüm arkadaşın sevk edilmesi olasılığı etrafında birçok yorum yapmıştık. Ama açlık yirminci günlerinin ortalarına vardıktan sonra artık sevk yapmalarının güç olduğunu

düşünmeye başlamıştık. Birçoğumuz, "Eğer sevk olacaksa bile bunu büyük olasılıkla açlığın bitiminden sonra yaparlar" diye düşünüyordu. Gerçekten açlığın bir ayı geçen günlerinde insanları sevk yolculuğuna çıkarmak, insani ölçüler içinde aklın alabileceği bir şey değildi. Karşımızdakilerin, insanlıktan tamamen kopmuş olsalar bile, kamuoyu önünde böyle bir şeyi göze alamayacakları inancını taşıyordu birçoğumuz.

Ama, işte, onca işkenceyi ve zulmü yaşamış, en olmaz denilen şeylerle karşılaşmış olan bizlerin bile olmasına pek olasılık vermediği sürgün, şimdi bir gerçekti. Karşımızdakiler insanlığa ilişkin hiçbir ölçüt taşımıyordu. Onlar için zulmün ve düşmanlığın bir sınırı yoktu.

"Çok sayıda otobüs geldiğine göre" dedi biri, "Demek bizi otobüslerle götürecekler."

"Herhalde bizi bu halimizle o lanet ringlerle götürecek halleri yok." diye ekledi bir başkası.

"Bekleyin, bekleyin" diye itiraz etti bir ses, "O otobüsleri askerleri için getirmişlerdir. Bu halimize bakmadan bizi yine ringlere doldurur onlar."

Biraz sonra, penceredeki arkadaşlar art arda gelen ringleri gördüler. Kısa sürmüştü otobüslerle sevk olma hayali.

Çok sayıda otobüs ve kalabalık bir ring topluluğu, toplu veya oldukça kalabalık bir sürgün anlamına geliyordu. Bir süre sonra, gardiyanlar herkesin sevk için hazırlanması haberini getirdiler. Cezaevini tümden boşaltıyorlarmış... Ama nereye gidiyorduk?.. Gardiyanlar bilmediklerini söylediler.

Şimdi zaman yitirmeden eşyalarımızı toplamalıydık. Yavaş, ağır hareketlerle, birbirimize yardım ederek sevk torbalarımızı doldurmaya başladık. Eşyaların düzenli olmalarına önem verecek durumda değildik. Kendi bedenlerimizi bile zaten güçlükle taşıyorduk.

Eşyalarımızı toplarken bir yandan da söyleşiyorduk.

"Şimdi durup dururken neden şeker verdikleri belli oldu."

"Açlık grevini sona erdirmek için hiçbir girişimde bulunmamalarının nedeni de."

"Çok önceden beri toplu bir sürgün planlıyorlarmış."

"Buraya basını getirmelerinin nedeni de yapacakları böylesi insanlık dışı bir sürgün için gerekli kamuoyunu oluşturmakmış."

"Ama basını getirmeleri aleyhlerine oldu."

"Neyse, şu eşyalarımızı toplama işini bitirip, gideceğimiz yerde tavrımızın ne olacağını bir an önce tartışsak iyi olur."

Eşyaların toplanıp sevk torbalarına yerleştirilmesi işi bizi nefes nefese bırakıyordu... Neyi unuttuk? Unuttuğumuz bir şey kalmasın. Kalırsa kalsın, ne yapalım? Şimdi eşyaları düşünecek halimiz mi var? Yataktan kalkamayacak durumda olan arkadaşların eşyaları toplandı mı? Eşyalarını toplama işini bitirenler hasta arkadaşların eşyalarını toplamalarına yardım etsinler... Soluk soluğa ve ter içindeydik. Gücümüzü zorlayıp işimizi tamamlamaya çalışıyorduk.

Toplama işini bitirir bitirmez kendimizi dinlenmek için yerlerde ve ranzalarda kalmış idare yatakları üzerine attık. Ama yataklarda uzunca dinlenemedik; bir arkadaşın sesini duyduk:

"Toplanıp durumu bir konuşalım arkadaşlar."

Koridora çıkarak, burada yığılı torbaların, yüzleri sökülmüş minderlerin üzerine oturup toplantıya başladık.

"Arkadaşlar, hepimiz sevke gidiyoruz." diye söze başladı Ali Kemal, "Belki topluca bir başka cezaevine götürülürüz, belki de çeşitli cezaevlerine dağıtılırız. Gideceğimiz yerde bizi nelerin beklediğini bütünüyle kestirmek olanaksız. Şu anda, düşünebildiğimiz ölçüde, olası gelişmeleri, nelerle karşılaşabileceğimizi ve neler yapmamız gerektiğini tartışmaya çalışalım."

Ali Kemal'in ardından değişik arkadaşlar söz alıp konuştular.

"Bizi bu halimizle sürgüne göndermek ölüme göndermek gibi bir şey."

"Bunlar, ölümleri bile göze alarak açlık direnişimizi kırmak amacındalar."

"Bakan 'cezaevlerinde korktuğumuz iki şey var' diyordu, 'biri tünel, diğeri açlık grevi.' Burada hem tünel çıktı, hem de açlık grevi var. Ne pahasına olursa olsun direnişimizi kırmak istiyorlar. Böylece açlık grevlerini cezaevlerindeki yaşamı düzeltici bir direniş yolu olmaktan çıkartacaklarını düşünüyorlar."

"Direnişimizin kırılması diğer tüm cezaevlerini de etkiler. Onlara, diğer cezaevlerinde de saldırıya geçmeleri için cesaret verir. Her ne pahasına olursa olsun, direnişimizi, haklarımız geri verilmedikçe sürdürmeliyiz."

Tartışma kısa sürdü. Çünkü değişik düşüncede arkadaş yoktu. Sonuçta, eğer aynı cezaevine gidersek, ister birbirimizle ilişki kurabilelim ister kuramayalım, direnişimizi haklarımız geri verilene

kadar sürdürme ve temsilci arkadaşımızdan haber gelmedikçe açlığı bırakmama kararı alarak toplantıyı bitirdik.

Toplantı dağılırken bir arkadaşın sesi duyuldu:

"Durumu ağır olan arkadaşların hiç olmazsa otobüslerle götürülmeleri için idareyi zorlayalım. Bu arkadaşlar ringlerle götürülürlerse yolculuğu kesinlikle sağ olarak tamamlayamazlar."

Ali Kemal müdürlerden birini çağırmak için kapıya giderken, birkaç arkadaş da, elimizde var olan parayı herkese eşit olarak paylaştırmaya başladı. Biraz sonra, Ali Kemal'in gönderdiği gardiyanlar yanlarında bir başgardiyanla birlikte geri geldiler.

"Müdürler yok mu?" diye sordu Ali Kemal.

"Ortalıkta gelip ilgilenecek müdür yok." diye yanıtladı başgardiyan.

"Durumu ağır arkadaşların ringlerde yolculuk yapması olanaksız. Hiç olmazsa onlara otobüslerde yer ayarlansın."

"Diğer bloklardan da söylediler. Her bloktan 5-6 kişiyi geçmemek üzere, durumu ağır olan arkadaşlar için otobüslerde yer ayarlamaya çalışıyoruz."

"5-6 kişi çok az. Biraz daha fazla olsun."

"Hiç mümkün değil. Bunu bile zorlukla ayarlayabileceğiz."

"Nereye gideceğimiz belli mi?"

"Biz de kesin olarak bilmiyoruz. Nazilli veya Aydın olabilir."

Demek Nazilli ya da Aydın'a götürülecektik. Aydın E tipi cezaevi boştu. Bütün cezaevini boşalttıklarına göre bizi ancak Aydın'a götürüyor olabilirlerdi. Belki bazılarımızı da Nazilli'ye... Gideceğimiz yerde bizi neler bekliyordu acaba? Bizimle birlikte gardiyanlan ve cezaevi yöneticilerini de götüreceklermiş. Tanıdığımız gardiyanlar ve müdürlerin bizimle birlikte götürülmeleri iyi olur diye düşünüyoruz. Bilinmeyenin içinde bilinen bir şeyin bulunması az da olsa bir belirlilik demektir. Tümden bir belirsizlik ve bilinmezlik kaygı vericidir. Ama her neyle karşılaşırsak karşılaşalım haklarımız geri verilmedikçe direnişimizi sürdürmekte kararlıydık.

Bazı arkadaşlar malta penceresinden sürekli dışarıyı izliyorlardı.

Cezaevinin etrafı askerlerce sarılmıştı. Askerler siper alıp silahlarını cezaevine doğrultmuş bekliyorlardı. Eskişehir Belediyesine ait iki de itfaiye arabası vardı.

Saat 02.00'ye doğru ringlere doldurma işlemi başladı. Dolan ringler bizim bloğun yönünde ilerliyorlardı, içi dolu bir ring malta penceremizin önünde gelip durdu. Ringin penceresinden bizi çağıran bir ses duyduk. Bu, açlık grevine katmadığımız tek arkadaşımız, yaşlı maden işçisi İsmet Abi'nin sesiydi. Demek, ringlere, önce, açlık grevine yaşlılıkları ve sağlıkları nedeniyle katılmayan arkadaşları ve bağımsızları aldılar.

"Nasılsınız?" diye seslendi bize.

Daha birkaç gün önce bloğa gelip sularımızı taşımış, çamaşırlarımızı toplayıp yıkamaya götürmüştü.

"İyiyiz" diye yanıtladı penceredeki arkadaşlar, "Sizde ne yar ne yok?"

"Bizde bir şey yok, hepimiz sevke gidiyoruz"

"Ringte kaç kişisiniz?"

"Yirmiyedi. Yanımıza hiçbir şey vermediler. Sigara, çakmak, kalem, kemer, cüzdan, her şeyi alıyorlar."

"Niye?"

"Almalarına itiraz ettik, ama 'emir böyle' dediler."

"Başka bir şey var mı?"

"Yok. Gerisi bilinen şeyler."

"iyi. Hoşça kal. Ayrılırsak kendine iyi bak."

"Siz de iyi bakın."

Biraz sonra, pencerenin önündeki ring yerini bir başkasına bırakarak ilerledi. Başka ringler geldi pencerenin önüne. Hepsi tıklım tıklımdı, 1. Kısım'daki arkadaşlar vardı ringlerde.

"Bakalım bize ne zaman sıra gelecek?" dedi penceredeki arkadaşlardan biri yanındakine.

"1. Kısım'daki arkadaşların işi zor. Saatlerce ringlerin içinde bekleyecekler" diye ekledi yanındaki.

Gün, bütün gece boyunca eşyaları toplamaktan yorgun düşmüş bedenlerimiz ve uykusuz gözlerimiz üstüne doğdu. Çoğumuz, bakışları tavanda, yanıtları verilemeyen sorular karmaşasının bilinmez kaygılarıyla boş yataklara kıvrılmış, hareketsiz bekliyorduk. Dışarıda ringlerin doldurulması sürüyordu. Tıkabasa doldurulan ringler, saat 02'den beri bekletilen ringlerin bulunduğu diziye ekleniyordu.

Saat 06.30'a yaklaşırken, üst kat kapısına gelen kalabalık bir gardiyan topluluğu, sıranın bizim bloğa geldiğini söyleyerek kapıyı açtı. Hazır olan ilk grup, her türlü olasılığa karşı, geride ka-

lanlarla gözleriyle vedalaşarak gardiyanların arasından ağır ağır geçip merdivenlerin trabzanlarına tutuna tutuna inerek gözden kayboldu.

İlk çıkan grupta Mahir, Hüseyin Koçbulut, Ahmet Özcan, Recep, Resto (Ahmet Akgün), Durak, Mehmet Gül, Mustafa, Celal, Haydar, Baki, Muharrem, Elvan ve Cumhur vardı. Daha kötü durumda olanlar, biraz daha iyi olanlara tutunarak, artık iyice incelmiş bedenlerini taşımakta güçlük çeken bacakları üstünde durmaya çalışarak, alışılmış demir ara kapılarından geçerek cezaevi binasının arama yapılıp zincir kelepçelerin takıldığı giriş salonuna vardılar. Bloktan giriş salonuna kadar olan yol her zamankinden daha uzun gelmişti onlara. Yorulmuşlardı. Arama için bekletildikleri yerde hemen beton zemine çöktüler. Ayakta durmak ayrıca bir güç gerektiriyordu.

Arama salonunda subaylar, astsubaylar, sivil polisler, askerler ve gardiyanlardan oluşmuş bir kalabalık vardı. Arkadaşlar, ikişer ikişer alınıp isimleri listede işaretlendikten sonra askerlerce aranıyorlardı. Üzerlerindeki sigaralar, çakmaklar, kalemler, not ve adres defterleri, fotoğraflar, cüzdanlar, kemerler ve diğer birkaç parça eşyaya el koyulup naylon poşetlere dolduruluyordu. itiraz ettiler.

"Ne yani, yanımıza bir şey almayacak mıyız?"

"Hayır, emir böyle."

"Biz daha önce de sevk yaşadık. Hiç böyle olmuyordu. Böyle emir mi olurmuş?"

"Yapabileceğimiz bir şey yok."

Tartışma bir işe yaramıyordu. Bu özel bir sürgündü. Araması tamamlanan arkadaşlar ikişerli olarak birer kollarından birbirine zincirleniyorlardı.

"Çok sıktın kardeşim. Şunu biraz gevşet."

Zincir kelepçelerin vurulması sırasında en çok duyulan söz buydu. Bir gevşetme-gevşetmeme tartışması sürüp gidiyordu. Yolda bilekler şiştiği için, zincirlerin ete nasıl geçtiğini anlatmaya çalışıyordu kimisi.

Zincirlenmenin ardından, ikişer ikişer, kapının önünde bekleyen BMC marka gri ringlerden birine götürüldüler. Ringin merdivenlerinden çıkarken zincir kelepçeler çoğu kez bir taraftan diğer tarafa doğru sıkışıyor ve boş kalan elleriyle sıkışan zinciri gevşetmeye çalışıyorlardı. Ringin askerlerin oturacağı arka bölü-

münü geçip içeri girdiler, içeride, daha önce ringe bindirilmiş K Blok'tan dört arkadaş vardı.

Resto, dışarıda, ringten sorumlu astsubayla tartışıyordu.

"Suyumuz yok. Bize su getirmeniz gerekir."

"İyi de, ben ne yapayım? Yasak diyorlar."

"Bu halimizle bizi yolculuğa susuz mu çıkaracaksınız? Suyun yasağı mı olurmuş?"

Astsubay "Bir bakayım" diyerek gitti. Biraz sonra yansına kadar doldurulmuş ufak boy bir bidonla geri geldi...

Ringin içinde, diğer BMC ringlerin iki yana art arda yerleştirilmiş tahta sıralarından farklı olarak, iki yanda ve ön uçta kenarlar boyunca yerleştirilmiş üç uzun tahta oturak vardı. Oturaklara ancak sıkışarak sığabiliyorlardı. Bu tahta oturaklarda sağlıklı insanların bile uzun süre oturup yolculuk yapması çok güçtü. Otuz günden fazladır açlığın içinde olup etleri erimiş, kemikleri çıkmış insanların bu oturaklarda uzun bir yolculuğa dayanması nasıl mümkün olacaktı? Yol boyunca ringin her sarsılışında bu tahta oturaklar mızrak uçları gibi batacaktı kemiklerine.

Gözleriyle ringin içini incelemeye başladılar. Tavanda 15x15 cm. boyutlarında, üstlerindeki kapaklan paslanıp bozulmuş iki havalandırma deliği vardı. Havalandırma deliklerinin alt bölümleri demir ızgaralarla örtülmüştü. Bunlardan pek hayır gelmeyecekti. Ringin iki yanında, dışlarına tel örgü çekilmiş, 15x40 cm. boyutlarında, camların kenarları lastikle çerçevelenmiş üçer pencere vardı, ama bunlardan üçünün camları yoktu. Bu bir şans. Bunlardan biraz hava gelebilecekti. Dışarıyı tel örgüler olmaksızın seyretmek olanaklı olmayacaktı, ama neyseki bu tel örgüler havanın gelmesini pek önlemezlerdi.

Ringin içi, kapalı bir çelik kutuya benziyordu. ...Açlık olmasaydı ya da açlığın ilk günlerinde olsaydık, belki dayanırdık ama ya şimdi? Nasıl bir yolculuk olacaktı bu? Baki'nin gözleri arkadaşlarının üzerinde dolaşıyordu. Her şeye karşın hâlâ neşeyle şakalaşabiliyorlardı... Ölümle şakalaşıyorlardı düpedüz.

İkinci grupta Tarık, Ergün, İsmail, Suat, Hasan, Şenel, Fehmi, Yusuf, Hikmet, Hacı Bekir vardı. Onlar da sonu belirsiz bir yolculuğa çıkacak olmanın karışık duyguları içinde geride bıraktıklarıyla vedalaşıp bloktan ayrıldılar. Yine birbirlerine destek olarak giriş salonuna varıp yere çöktüler. Aynı şekilde aranıp üzerlerindekiler alındı. Yine tartışmalar çıktı. Yanıt aynıydı: "Emir böyle".

Yıllardır her türlü mantıksız uygulamaya yapılan itirazlara verilen alışılmış yanıttı bu.

Zincir kelepçelerin bileklerini sıkıp canlarını yakmasına karşı seslerini yükselttiler yine. Arama ve kelepçelemelerden çıkan tartışmalar bir subayın canını sıkmış olacak ki;

"Şunlara bak! Ayakta duracak halleri yok. Ölüyorlar. Ama hâlâ sesleri çıkıyor." diye söyleniyordu yanındaki diğer subaya.

Kelepçeleri vurulanlar, arama salonunda çevrelerini saran haki ve lacivert çemberden sıyrılıp dışarı çıktıklarında tepelerinde bütün güzelliği ve sınırsız özgürlüğüyle uzanan masmavi gökyüzüne bakıyorlardı. Bütün bu olanları yaşayan bir tutsağa, bulutsuz bir gökyüzü anlık da olsa özgür olduğu duygusunu verir hep. Ama kapının önünde, onları, birazdan içine tıkılacakları, BMC ringlerden daha küçük bir ring bekliyordu.

Bütün renkleri geride bırakıp küçük, kapalı ringin karanlığına girdiler.

Küçük ring, et dağıtımı yapan mezbaha kamyonetlerine benziyordu. İçi çok dar ve basıktı. Hiç penceresi yoktu. Sadece tavanında 15x15 cm. boyutlarında, alt kısmında demir ızgara bulunan ve içeriye hava girişini sağlayacak üst kapağı olmayan bir havalandırma deliği vardı. İçerde iki yanda ve ön uçta kenarlar boyunca oturma yerleri yapılmıştı. Sağ yandaki oturağın uç bölümünün suntası kırık olduğundan ringe son giren Suat ve Şenel askerlerden minder getirmelerini istediler. Yoksa demir çubuklar üzerinde yolculuk yapmak zorunda kalacaklardı. Oturakların geri kalan bölümlerinde sekiz arkadaş ancak çok sıkışık olarak oturabilmişlerdi. Suat ve Şenel, astsubaylar ve gardiyanlarla yapakları tartışmalardan sonra nihayet iki battaniye getirtebildiler.

Ringin içi on kişi için gerçekten çok dardı. Daha sonra Levent de bu ringe getirilecekti. Biraz uzattıklarında ayakları ve bacakları birbirine karışıyordu. Bu sıkışıklık yetmezmiş gibi içeride bir de yedek araba lastiği bulunuyordu.

Bu çelik bir tabuta benzeyen kapalı kutu içinde uzun bir yolculuk nasıl yapılacak?.. Birbirlerine bakıyorlardı. Bu çelik kutudan sağ çıkmak kolay olmayacak... Bunun farkındaydılar. Üstelik yanlarında suları da yoktu. Arama sırasında, yanlarında getirdikleri ufak bir bidon suyu

"Daha sonra vereceğiz" diyerek alıkoymuşlar, defalarca hatırlatmalarına karşın hâlâ getirmemişlerdi.

Bloktan üçüncü grup olarak Osman, Ferit, Avni, Erdal, Hüseyin Özbudak, Nurettin, Ali Kemal, Rasim, İbrahim Hakkı, İbrahim Ceyran Levent, Ali Ceyran ve açlık grevi sırasında bizim blokta kalan J Blok'tan Yavuz çıktılar. Geride sadece durumları çok ağır olan arkadaşlar kaldı.

Bu grup da aynı işlemlerden geçirilmek üzere giriş salonuna getirildi. Osman'ın gözleri asker ve gardiyan kalabalığı içinde doktor aradı, ama göremedi.

"Doktor muayenesi olmayacak mı" diye sordu subaylardan birine.

"Bu bizim sorunumuz değil" diye yanıtladı teğmen.

"Bize bir şey olursa sen sorumluluğu alır mısın?"

"Bana ne kardeşim. Niçin ben sorumlu olacak mışım ki?"

"Anlaşıldı" dedi Ferit, "Doktorsuz, muayenesiz götürüyor bunlar bizi."

"Ama 'sevk edilebilirler' raporu veren doktorlar mutlaka olmalı." diye söze karıştı Erdal.

"Biz bu haldeyken, üstelik muayeneden bile geçirmeden sevk raporu verenler doktor filan olamaz." diye ekledi Avni.

"Bizim için 'sevk edilebilirler' raporu veren doktorların, işkence izlerini gösterdiğimiz halde 'darp izi yoktur' diye rapor veren doktorlardan ne farkı var ki!" dedi Levent.

İkişerli olarak zincirleyip dışarı çıkarma işlemleri sürüyordu bu arada. Dışarıda bir yüzbaşıyla Binbaşı Zafer Nakışoğlu konuşuyorlardı:

"Arabalar tamamen dolu komutanım. Kalanları ne yapacağız?"

"Sıkıştırın işte arabalara."

Ve arkadaşlar ikişer ikişer tıkabasa doldurulmuş ringlere dağıtıldılar. Ringlerin kapılarında tartışmalar çıktı.

"Bu arkadaşları nereye sıkıştıracaksınız kardeşim, yer mi var?"

"Ne yapayım" diye yanıtladı bir astsubay, "Durumunuzu biliyorum. Ama emir verdiler. Bunları yanınıza sıkıştıracağız."

"Otobüslerde boş yer var ya" diye bağırdı ringtekilerden biri.

"Onlara askerler binecek."

"Ne biçim iş" diye sesini yükseltti bir başkası, "Bizi bu halimizle ringlere istif ediyorsunuz. Sapasağlam askerleri ise otobüslerle götürüyorsunuz."

"Bu yaptığınız işkenceden başka bir şey değildir" diye bağırıyordu kimileri.

Ama tartışmalar sonuç vermedi.ve arkadaşlar tıkabasa dolu ringlere bindirildiler. Oturaklarda yer olmadığından ringlerin çelik zeminine çöktüler.

Şimdi, birkaç gün arayla ve ayrı programlarla açlığa başlamış insanlar aynı sonu belirsiz yolculuğa birlikte çıkmak üzereydiler.

Blokta son kalan, durumları ağır ve kanamalı arkadaşlar gardiyanlarla konuşuyorlardı. Harun'un aklı ise, üzerinde onca titrediği çiçeklere takılıp kalmıştı.

"Birkaç saksı çiçeği yanımıza alıp götürsek hiç olmazsa."

"Nasıl götüreceğiz? Kendimizi bile taşıyamıyoruz" diye yanıtladı Selahattin.

"Yanımıza almamıza izin vermezler ki zaten." diye ekledi Şerif.

Gardiyanlara sıkı sıkı tembihlediler.

"Eşyalarla birlikte, kırılmayacakları, ezilmeyecekleri biçimde özenle yerleştirerek gönderin çiçekleri."

Ama çiçeklere özen göstererek arkalarından yollayacaklarını hiç umut etmiyorlardı.

"Bunlar burada kapanın elinde kalır" dedi Mehmet, "Bari çiçeğin değerini ve anlamını bilen birileri alıp götürse."

Gitme sıraları geldi nihayet. Selahattin'in durumu çok ağırdı. Sedye getirttiler ve Selahattin dışarıya sedye ile taşındı. Diğerleri gardiyanların kollarında götürüldü. Çıkarken, üst kat maltasına yığılı sevk torbalarından başka hiçbir şeyin kalmadığı boş bloğa son bir kez dönüp baktılar.

Blok bütün canlılığını yitirmiş, ıssızlaşmıştı. Sanki bir hüzün tek başına voltalıyordu maltada. Burada ne çok şey yaşanmıştı... Cezaevinin bütün soğukluğuna karşın sıcak ve güzel şeyler. Bazen geçici kırgınlıklarımız, sert tartışmalanmız da olmuştu burada. Ama belleklerimizde ortak bir yaşamın ve yürek yüreğe direnişlerin güzel ve onurlu anıları vardı sadece. Sonra, o lanet kaya kütlesi önümüze çıkmasaydı, buradan özgürlüğe kaçmış olacaktık. ...Duvarlarına en güzel düşlerimiz sinmişti buranın. Her köşesinde bizden bir şeyler vardı. Koğuşları ev odaları gibi döşeyip sıcak söyleşiler yapmıştık burada. Görüşçülerimizle kucaklaşmış, günboyu nasıl başlayıp bittiğini anlayamadığımız sevgili söyleşilere akıp gitmiştik. Burada toplantılar yapmış, direniş kararları almış, açlıklara yatmıştık. Açlık bitimlerinde yine buralarda sımsıcak ve onurla kucaklaşmış, birbirimizi kutlamıştık. Ama şimdi ne volta sesleri vardı ne dost söyleşiler ne de dolu dolu kahkahalar. Blok,

öylece, hüzünlü, bomboş, ıpıssız, yapayalnız kalakalmıştı arkamızdan...

Hiçbir cezaevini, bizi özgürlükten yoksun bırakan hiçbir şeyi sevmek mümkün değil. Ancak, bloğu bomboş bırakıp ayrılırken yine de bir hüzün çökmüştü Harun'un içine.

Selahattin sedyede, Mehmet Kök, Şerif, Hıdır, Ahmet Akdoğan, Harun ve açlık sırasında bizim blokta kalan J Blok'tan Sedat Karaağaç gardiyanların kollarında arama salonuna vardılar. Ancak, bu sırada I Blok'tan gelen arkadaşlar aramaya alındığından, kapalı görüş kabinlerinin olduğu yere götürülüp orada bekletildiler. Gardiyanlara kantinden su ve kolonya aldırmak istediler. Başgardiyan "Alamayız" diye yanıtladı. Kolonya, özellikle, sık sık kalp çarpıntısı ve sıkışması geçiren Mehmet'e gerekliydi. Ama uzunca tartışmalarına karşın kolonya ve en önemlisi su aldıramadılar.

Bir süre sonra tekrar arama salonuna getirildiler. Aynı arama ve zincirleme işlemlerinden sonra, cezaevi dış duvarının dışında bekleyen otobüslerden birine bindirilmek üzere ana giriş kapısından dışarı çıkarıldılar. Asker ve gardiyanlar otobüslerden birinde yer ayarlamaya giderken, onlar bütün yorgunluklarıyla yere çöktüler. Selahattin sedyedeydi.

"Ne güzel bir yaz sabahı. Ama şu gri ringlerden oluşmuş konvoy ne kadar çirkin."

Boydan boya çırılçıplak ve özgür bir gökyüzü uzanıyordu başlarının üstünde. Önlerinden gri ringler geçip duruyor, cezaevinden ana yola uzanan toprak yola diziliyorlardı. Kulaklarına sloganlar geldi ringlerden.

"KAHROLSUN İŞKENCE"

Birden mavi ringi farkettiler.

"Şu mavi ring, Erzincan'dan Eskişehir'e gelirken sizin bindirildiğiniz ring değil mi?" diye sordu Harun.

"Evet" dedi Mehmet, "O ring."

Ringin dışındaki mavi renk yanıltıcıydı. İçi saç ve çelikten 80 cm. en, 120 cm. boy ve 165 cm. yükseklikte hücrelere bölünmüştü. Erzincan'dan getirilirlerken bu daracık ve hiçbir yerden hava alamayan hücrelere ikişerli kelepçeli dörder kişi sıkıştırılmışlardı. Ortadaki dar koridorun iki yanına karşılıklı olarak sıralanmış hücreleriyle ringin içi tam bir tabutluk gibiydi. Sağlıklı olarak bindikleri bu ringten Eskişehir'de hastalanmış olarak inmişlerdi. Bütün gövdeleri altüst olmuş, yüzleri sararmış, gözleri bulanık gör-

meye başlamıştı. Şimdi, açlığın otuzlu günlerinde olan insanları böyle bir ringin hücrelerine tıkıştırarak uzun bir yola çıkarmak onları ölüme göndermekten başka bir anlama gelemezdi.

Ringler geçip gitmeyi sürdürüyordu önlerinden. Sloganlar da.

"KAHROLSUN İŞKENCE YAŞASIN DİRENİŞİMİZ"

"Siz kahrolun" diye bağırıyordu ötelerde Binbaşı, "Sizin yüzünüzden bütün gece uykusuz kaldım. Daha sabah kahvaltısı bile yapmadım. Sizsiniz işkenceci." Ağzına gelen küfürleri sayıp duruyordu.

Sanki sürgün emrini biz vermiştik. Bir gece uykusuz kalıp kahvaltı yapamadı diye, "Sizsiniz işkenceci" diyordu bize. Ya otuz günden fazladır açlıkta olan bizlerin doktor kontrolünden bile geçirilmeksizin kapalı ve havasız ringlere doldurulup uzun bir sürgün yolculuğuna çıkarılması neydi? Asıl bu, işkence değil miydi?

Bu sırada yeni bir slogan duyuldu ringlerden.

"İNSANLIK ONURU İŞKENCEYİ YENECEK"

"S...mi yenecek. Allah hepinizin belasını versin." diye bağırıp gitti binbaşı.

Durumu ağır arkadaşlar, I Blok'tan da bir arkadaşın getirilmesiyle birlikte, orta koltuklarında onlar için yer ayarlanmış bir otobüse bindirildiler. Ön ve arkalarında askerler oturuyordu. Biraz sonra otobüsten sorumlu teğmen de bindi.

"Hani bunların sevk zinciri?" diye bağırdı çavuşa.

Çavuş, koşarak gidip, bir sevk zinciriyle geri döndü.

"Bizim neyimize sevk zinciri vuracaksınız? Görmüyor musunuz; ayakta bile duracak durumda değiliz" dedi Mehmet.

"Vurmak zorundayım. Kurallar böyle." diye yanıtladı teğmen.

"Hep 'kurallar böyle'dir, hep 'emir böyle'dir" diye söylendi Selahattin.

Bir süre sonra teğmenin elindeki telsizden cızırtılı bir ses duyuldu. Konvoyun önüne geçmeleri emrediliyordu. Otobüs, toprak yolda hızla ilerleyerek konvoyun ön tarafına geçti.

En önde bir trafik polisi arabası, arkasında siyah bir renault ve askeri bir cip vardı. Uzun konvoy yolculuğa başlamaya hazırdı artık.

3

Saat sekiz olmuştu. Yirmisekiz araçlık uzun konvoy hareket geçti. Cezaevinden yola uzanan yol çok bozuktu. Ringler her çukurda, her kasiste sarsıntılar geçiriyordu. Her sarsıntıda, etleri erimiş kemikler sert tahta oturaklara çarpıp acıyor, ringlere tıka basa doldurulmuş tutukluların mideleri bulanıyordu. Bir an önce asfalt anayola çıkmayı istiyorlardı. Anayolda bu berbat sarsmalardan biraz olsun kurtulacaklardı. Ringlerin pencerelerinden uzun konvoyu algılamaya çalışıyor, son kez arkada bıraktıkları cezaevine bakıyorlardı... Kaç direniş yaşanmıştı şimdiye dek bu ıssız düzlüğe yerleştirilmiş soğuk ve çıplak cezaevi binasında?.. Yaşadığımız güzel şeyleri dostlukların sıcak çemberinde yaratmış, iyi günlerimizi direnerek kurmuştuk burada. Ama onlar, o iyi günleri ezip çiğnemek istemişler ve biz o iyi günleri yeniden kazanmak için açlığa girmiştik bir kez daha. Onurumuzla yaşamıştık hep burada. Şimdi onurumuzu korumak için direniyorduk. Onurlu anılar bırakıp gidiyoruz işte geride, bizi nelerin beklediğini bilmediğimiz bir yere... Bu uzun sürgünden ölüler vermeden çıkabilecek miydik?..

Ringler, sonunda toprak yoldan çıkarak anayolun asfaltına art arda dizildiler. Ön tarafında siyah renkli otolar olan uzun gri bir yılana benziyordu konvoy.

"bu uzun konvoy nereye kaptan
kaçıncı açlık ve ölüm yolculuğu bu böyle
kaç kitaba sığar yaşayıp gördüklerin söyle
bu yolculuk nereye, boşalttıkça artıyor yüklerin"

Gökyüzünde çırılçıplak bir güneş giderek yükseliyordu. Sıcak ve zor bir gün olacaktı. Güneşin altında pişecekti çelik tabutlara benzeyen ringler. Havasızlık ve susuzluk, sıcağın ölümcül ilmiğiyle yavaş yavaş sıkmaya başlayacaktı boğazlarını.

"Su var mı?"

"Küçük bir bidonu, zar zor, tartışarak ancak yanımıza alabildik." diye yanıtladı ringe ilk binen 1. Kısım'daki arkadaşlardan biri.

Bidonun küçük kapağıyla sırasıyla su içtiler. Ardından sigara içmek istedi kimileri. Aramadan her nasılsa geçirilen tane sigaralar koltukaltlarından, omuz başlarından, giysilerin kıvrımlarından çıkarılıp yakıldı, içeriyi sigara dumanı kapladı bir anda. Böyle

hep birden sigara içmek olmayacaktı. Sırasıyla ve az içmek gerekiyordu. Sigara açlıkta daha bir zararlıydı ve şimdi üstelik kapalı ringlerdeydiler. Ama nikotin tadı ve kokusu, ağızdaki açlık tadı ve kokusunu bastırmaya yarıyordu.

Ringin iki yandaki üçer penceresinden sadece birinin camı yoktu. Oradan gelen hava içeridekilere yetmiyordu. Uçtaki bir pencerenin camı ise çatlaktı. Onu kırmak olanaklıydı.

Ferit ve Osman çatlamış camın etrafını saran lastiği sökmeye çalıştılar, ama olmadı. Sonra kelepçeli bileklerini yukarı kaldırarak kelepçenin demir kilidiyle çatlak cama vurmaya başladılar. Cam çatlak olduğu halde kırılmıyordu. Arka bölümdeki askerler cama vuran demirin çıkardığı keskin sesi duyarak müdahale etmek istediler. içeridekiler hemen yanıtladı:

"Komutanınız sorarsa 'Biz kırmayın dedik, ama dinlemediler' dersiniz, korkmayın."

Askerler seslerini daha fazla çıkarmadılar. Cam ise küçük demir kilidin vuruşlarına hâlâ direniyordu. Böyle olmayacaktı. Osman, tahta sıranın üstüne sırtüstü uzanıp ayaklarını yukarı kaldırdı. Yanındakiler onu tutup destek oldular. Osman bütün gücünü bacaklarına vererek ayakkabılarının topuklarıyla camı tekmelemeye başladı. Bir süre sonra camdaki çatlak genişleyip yayıldı ve nihayet cam kırıldı. Ferit, kenar lastiklerinin tuttuğu cam parçalarını temizledi.

Camı kırılan pencereden içeriye taze hava akmaya başlamıştı hemen. Şimdi daha iyiydi.

Bir süre sonra, ring, ani bir frenle durdu. Hepsi boş bulunup önlerindeki tahta sıralara çarptılar.

"Lanet olsun. Böyle fren mi yapılır?"

"Niye durduk?"

Pencerelerden dışarı bakarak durumu anlamaya çalıştılar. Dışarıdan gelen seslere kulak kabarttılar. Sesler birikip anlaşılacak hale geldiler. ...Demek ringlerden birinde bir arkadaş bayılmıştı. Halbuki yola çıkalı daha yarım saat bile olmamıştı.

Öndeki otobüsün orta koltuklarına yerleştirilmiş durumları ağır arkadaşlar pencerelerden dışarıyı seyrediyorlardı. Yolun iki yanında uzanan ekin tarlalarına, sebze bahçelerine, çıplak tepelere, yerleşim birimlerinden geçerken iki yanda meraklı gözlerle konvoyun geçişini izleyen insanlara dalıp gidiyorlardı. Çığlık çığlığa haykırıp, insanlara yaşadıklarını anlatmak isteğiyle yanıyordu yürekleri.

Ey insanlar duyun: bu konvoy ölüme götürüyor adım adım bizi. Çelik tabutların içinde ölecek arkadaşlarımız. Öyle meraklı gözlerle izleyip durmayın geçişimizi. Bağırın, haykırın, önünü kesin bizi ölüme götüren bu uzun yolun...

Yolların kıyısında çocuklar oyunlarını bırakıp, bir yılan gibi kıvrılıp giden konvoyu şaşkın gözlerle izliyorlardı... Sahi hangi zamandaydı bizim çocukluğumuz?.. Selahattin'in ağzından kan gelmeye başlamıştı yine. ...Bu yolculuk ölümsüz biter mi acaba?.. Biter mi?

Ön sıralardaki küçük ringin penceresi yoktu ve içindekiler, yolun iki yanında akıp giden doğayı izleyemeden, ringin sadece tepedeki havalandırma deliğinden gelen ışık huzmelerinin aydınlattığı loşlukta havasızlıkla boğuşuyorlardı.

Giderek yükselen güneş ringin içini yavaş yavaş ısıtmaya başlamıştı. Üstelik havalandırma deliğinin eğilip hava girişini sağlayacak kapağı olmadığından, daha yolculuğun başında iyice bunalmışlar, sıkışıklıkta iki büklüm olmaktan ağrıyan bacaklarını birbirlerinin kucaklarına uzatmışlardı.

"Havasızlıktan boğulacağız burada. Bir şeyler yapmalıyız. Böyle olmayacak."

Üstteki delikten ufacık bir rüzgâr kırıntısı bile gelmiyor, hareketin yarattığı serin rüzgâr ringin üstünden akıp gidiyordu. Levent, bir ara, elini oturakların altına uzatarak alttan hava gelip gelmediğini yokladı. Eline hafif bir serinlik çarpmıştı. Eğilip baktı. Yan tarafta, çelik döşemede bir parmağın ancak girebileceği kadar küçük bir delik vardı. Deliğin önüne gelen ayaklar ve bacaklar hemen çekilerek deliğin önü açıldı. Ama hiçbir esinti yoktu. Alttaki serinlik oraya güneş vurmamasındandı. Şenel, onları askerlerin oturduğu bölümden ayıran süzgeçli kapıya elini tutup duruyordu. Ringin iki kanatlı dış kapısının camlarından biri kırıktı. Ama oradan gelen hava sadece askerlere yarıyor, arada süzgeçli, dar bir demir kapı olduğundan içeriye ulaşmıyordu.

Yolculuk neredeyse bir saate yaklaşıyordu. Bir saat içinde, konvoy, iki kez durmuş, on-onbeş dakika oyalandıktan sonra yeniden harekete koyulmuştu. Konvoy durduğunda, çeşitli aralıklardan farkedilmeyecek şekilde de olsa sızabilen hava da kesiliyor, içerisi iyice çekilmezleşiyordu. ...Bu kadar çok niye duruluyordu ne oluyordu?.. Küçük ringtekiler dışarıyı göremediklerinden ne olup

bittiğini bir türlü anlayamıyorlar, sorular yönelttikleri arkadaki askerler yanıt vermekten kaçınıyorlardı.

Hasan'la kelepçeli olan İsmail'in durumu gittikçe kötüleşiyordu. Yüzü sapsarı olmuş, terden sırılsıklam hale gelmişti. Şişman gövdeliydi ve nefes darlığı vardı. Gittikçe boğulur gibi oluyor, soluk soluğa kalıyor, mendiliyle durmadan yüzündeki teri siliyor, kelepçesiz elini sallayarak serinlemeye çalışıyordu. Sonra cılız bir ses çıktı ağzından:

"Arkadaşlar, bana bir şeyler oluyor. Sizleri bulanık görmeye başladım."

Gözleri devrilmeye başlamıştı. Göğsü körük gibi inip kalkıyor, midesinden öğürtüler geliyordu. Ayılabilmek için, son bir çabayla, elini yüzüne vurmaya başladı. Sonra gözleri kapanıverdi ve Hasan'ın üstüne yığıldı. Levent kaygıyla dürttü onu. ismail ses vermedi. Hemen nabzına baktı. Atıyordu... Arkadaki askerlere bağırdılar. Askerler "Biz ne yapalım"dan başka bir şey diyemiyorlardı. Ringin çeperlerini yumruklayıp dövdüler. Haykırdılar. Sesleri kapalı kutunun içinde boğulup kalıyordu.

Bağırıp çeperleri yumruklamaktan soluk soluğa kalmışlardı. Hızlı hızlı alınıp verilen soluklar içerideki havayı hepten tüketmişti. Levent, ismail'in nabzını tutmayı sürdürüyordu. Beride, Suat'ın yüzü de iyice sararmış, ter içinde kalmıştı.

"Kendimi iyi hissetmiyorum" dedi güçlükle.

"Bir şeyler yapmalıyız" diye bağırdı Ergün, "Şu üstten akıp giden havayı içeri akıtmanın bir yolunu bulmalıyız."

Gözleri, tavandaki küçük lambanın dikdörtgen prizma biçimli koruyucu camına takıldı. Hemen uzanıp yan saydam mikadan yapılmış koruyucuyu söküp çıkardı ve havalandırma deliğinin alt yüzündeki demir ızgaranın eğilip genişlemiş aralığından oluğu öne gelecek biçimde dışarıya doğru uzattı. Üstten akıp giden hava bir anda koruyucu camın oluğundan içeriye akmaya başladı. Biraz olsun serinleyip soluklanabileceklerdi artık, İsmail'i dar oluktan akan rüzgârın tam karşısına getirdiler, İsmail, yüzüne çarpan serin ve taze havanın etkisiyle yavaş yavaş kendine gelmeye başladı. Gözleri aralandı, başını doğrulttu, taze havayı fark etti ve yüzünü içeri akan rüzgâra biraz daha yaklaştırdı.

"Ne oldu bana?" diye sordu.

"Hiç" dedi Ergün, "Sen yüzünü hava akımına tutmaya devam et!"

Ama, camı böyle eliyle sürekli olarak tutması olanaksızdı. Ayakta durup camı tutmaktan çabucak yorulmuştu.

"Üzerinde ip gibi bir şey olan var mı?" diye sordu.

Hikmet, belinden bir lastik çıkarıp uzattı hemen. Ergün bel lastiğini alıp mika prizmayı hava deliğinin demir ızgarasına bağladı.

İsmail, bir süre daha yüzünü rüzgâr huzmesine tutarak iyice kendine geldi. Ardından Suat'ı geçirdiler hava akımının karşısına.

Tarık'ın durumu da gittikçe kötüleşiyordu. Yolculuğa dayanıksızdı. Şimdi üstelik otuz iki gündür açlıktaydı. Daha fazla dayanamadı ve üzerinden çıkan giysileri ve Ergün'ünkileri alıp köşeye yığarak üzerlerine uzanıp gözlerini kapattı.

Ergün, gözlerini tek tek arkadaşlarının üzerinde dolaştırıyordu. Çoğunun yüzleri sararmış, terlemiştiler. Kimileri bulanık bakıyordu. On bir kişi içinde birazcık diri denilebilecek üç kişi kalmışlardı: Şenel, Levent ve kendisi.

Bu ölüm yolculuğu nasıl bitecekti?.. Gözleri sık sık ismail'in üstüne çakılıp kalıyordu... Ölüler vermeden bitse şu yol, bitse... Uzun yollardan gelmiştik, işkencelerden, ölümlerden. Ateş çemberlerinden geçmiştik, ölümüne direnişlerden, açlıklardan... Ama bu yol ölüler vermeden bitse... bitse. Kim vermişti bu sürgün emrini? Nasıl verebilmişti?.. Daha çok yol var Aydın'a... çok... Hiçbir güzel düşe dalmanın mümkünü yok. Bu bulantılar, kemiğin ve eriyen etlerin sızısı, bu ağzı kupkuru bırakan susuzluk, bu midenin çeperlerini kazıyan açlık, bu ağızdaki safra tadı ve kokusundan kurtulup da güzel bir düşe dalmanın mümkünü yok. Pencere de yok ki dışarıda yolun kıyısında akıp giden yeşilliklere, ekin tarlalarına, insanlara, çocuklara dalıp gidebilelim. Yaşam, bu lanet çelik tabuttan ürküp bütün uzantılarıyla çekip gitmişti sanki. Haydi bir şeyler söyleyin. Gülün. Şakalaşın. Öyle sapsarı yüzlerle uyur gibi durmayın ne olur. Ne olur kopmayın yaşamdan. Dışarıda biz görmesek de kıpır kıpır bir hayat var. Ne olur susmayın. Türkü söyleyin. Ama şu cızırtılı radyo gibi çığıran, türkü söylediğini sanan asker sussun. Cızırdayan sesi dikenler batırıyor kulaklarımıza. Güzel türküler istiyoruz biz. Bizim türkülerimizi istiyoruz, yaşamaya dair...

Küçük ring havasızlık sorununu birazcık da olsa çözümlemiş, yolda sallantılar geçirerek akarken, mavi ringin hücrelerine hemen hemen hiç rüzgâr sızmıyordu. Hücrelerin hiç havalandırma

deliği yoktu. Pencerelerdeki camların iç tarafına ince demir parmaklıklar çekilmiş, etrafları lastik koruyucularla sımsıkı çerçevelenmişti. Hücrelerdekiler saatlerdir havasız ve susuzdular. Su aldırabilmek için kapıları yumruklamışlar, bağırmışlar ama duyup aldıran olmamıştı.

Güneş gökyüzünde yükselirken, daracık hücrelerin saç ve çelikten çeperleri kızmaya başlamıştı. Ter ve kupkuru ağızlardan çıkan açlık kokuları ve giderek daha kısa aralıklarla alınıp verilen soluklar hücrelerdeki bir avuç havayı iyice ağırlaştırmış, sıcağın ve terin içinde havasızlığa dayanmak daha da güçleşmişti.

Camları kırmayı denemişler, son güç kırıntılarını kollarına yığarak bileklerine vurulan zincirlerin küçük demir kilitlerini camların önündeki ince demir parmaklıkların aralarından camlara vurup durmuşlar, ama camları bir türlü kıramamışlardı.

Hiç olmazsa suları olsaydı. Hiç olmazsa... Ama aldırıp gelen yoktu.

4

Vakit öğlene yaklaşıyordu. O, umutlarımızı ve kavgamızı simgeleyen güneş, şimdi bir alev makinesi gibi, ringlerin üstüne kusuyordu bütün sıcağını. Çelik kutuya benzeyen ringlerin içleri kavurucu birer fırına dönüyordu. Sıcağın cenderesine sıkışıp kalıyordu aç gövdelerimiz. Ringlerin titreyip duran çelik kaportalarının ve kapılarının kulaklarımızda uğuldayan gürültülerine, içlerindeki sıkışıklık ve havasızlığa şimdi iyice azan bunaltıcı bir sıcak ve üstümüzden boşanan ter nedeniyle aşırı bir su ve tuz kaybı da eklenmişti... Aydın'a daha kaç saat var acaba? Dayanamayıp ölenlerimiz olur mu? Dayanmalıyız, dayanmalıyız, dayanmalı... Ama uzun açlığın içinde eriyip gücünü yitirmiş gövdelerimiz bu sıcağa, bu su ve tuz kaybına daha ne kadar dayanabilir, ne kadar?.. Şakaklarımızdan akıp duran ter, ölüme doğru bir şeyler daha eksiltiyordu aç bedenlerimizden.

Egenin o korkunç Ağustos sıcağının içine akıyordu ringler, içlerindeki aç ve susuz tutsaklarıyla birlikte... Daha hızlı gitse şu ringler, içeriye daha güçlü rüzgârlar aksa. Hücrelerine rüzgâr sızmayan mavi ringtekiler şimdi ne yapıyorlardı acaba?..

Ringler hızlanacaklarına yavaşlayıp durdular yeniden... Bu kaçıncı molaydı böyle? Yarım saatte bir onbeş-yirmi dakika durup

neden bekletiyorlardı bizi?.. Ringler durduklarında içlerine akan rüzgârlar kesiliyordu. Her duruşta ringlerin arka bölümlerindeki askerler dışarıya fırlatıyorlardı kendilerini. İhtiyaç gideriyor, su içiyor, serin gölgelere sığınıyorlardı. Bizse, kapalı çelik kutuların bunaltıcı sıcağında öylece bekletiliyorduk.

Su istiyorduk, getirmiyorlardı... Bunların niyeti bizi öldürmek mi?

Konvoy, Afyon'u ardında bırakarak ilerliyordu. Otobüste, uyuklamaya başlayan askerler, teğmenin tokatlarıyla uyandılar. Orta koltuklarda zincirli arkadaşların canı sıkıldı bu tokatlamaya, insanların asker de olsalar tokatlanıp aşağılanmasını içlerine sindiremiyorlardı.

Açlıkta da olsalar, durumları ağır da olsa, önce insan onurunu düşünüyorlardı, kendilerini tutsak edenler için bile.

Bir süre sonra astsubay teğmenin yanına giderek "Komutanım acıktık. Yemek molası versek?" dedi.

"Valla komutanım" diye söze karıştı otobüsün şoförü, "Daha sabah kahvaltısı bile yapmadım."

Teğmen telsizle durumu konvoy komutanına aktardı.

Bu konvoyda ringlere tıka basa doldurarak götürdükleri insanların otuz günden fazladır ağızlarına tek lokma koymadan nasıl durdukları, böyle bir yolculuğa nasıl çıkartıldıkları akıllarına geliyor muydu acaba? Kendileri bir öğün açlığa bile dayanamazken.

Hüseyin'in yolculuğun başından beri kaçıncı kusmasıydı bu? Yemyeşil safra kusup duruyor, sürekli öğürtülerle çalkalanıyordu midesi.

Yolculuğa başlarken, ringten sorumlu astsubaya güçlükle getirtebildikleri yarım bidon su, idareli kullanmalarına karşın iyice azalmış ve ısınarak içilmez hale gelmişti. Artık, mendillerini içine sokup ıslatmak için kullanıyorlardı suyu.

Ringe ilk bindirilmiş olan K Blok'tan bir arkadaş, sıcaktan iyice bunalıp yarı bilinç yitimine uğramış halde, susuzluğa daha fazla dayanamayıp, içine terli yüzlerin silindiği mendillerin dalıp çıktığı suyu içmek için atıldı. Ama Recep önledi içmesini. Bunun üzerine bidondaki suyu başına dökerek susuzluğunu hafifletmeye çalıştı.

Küçük ringin içi sırılsıklam ter kokuyordu. Hava yanıyordu sanki içeride. Havalandırma deliğinden dışarıya çıkarılmış mika prizmadan içeriye akan hava artık iyice yetmez olmuştu. İsmail'in

yüzü yine sapsarı kesilmiş, gözleri devrilmeye başlamıştı. Yüzünü hava akımına yaklaştırarak açılmaya çalışıyordu. Suat'ın durumu ise gittikçe kötüleşmişti. Tarık, başının altında bir elbise yığını saatlerdir kıpırtısızca yatmaktaydı. Ergün, dizleri bükülmüş, bacaklarını birbirine iyice yapıştırmış oturuyordu. Karşı oturaktaki Hikmet, Hacı Bekir, Fehmi ve Yusuf'un yüzleri sararmış, gözleri kapalıydı. Herkes iyice bunalmıştı.

Hasan, kendisine kelepçeli olan İsmail'i gözlüyordu sürekli. Şenel, arkadaki süzgeç demirli kapının aralığından yol kıyılarındaki tabelaları görmeye çalışarak nereye geldiklerini anlama uğraşındaydı. Ancak çoğu kez tabelalar ince kapı aralığında bir görünüp kayboluyor, hiçbir şey okunamıyordu.

Suat'ın biraz daha fenalaşması üzerine, karşı oturaktakiler yere kayıp daracık orta bölüme yığıştılar ve Suat'ı boşalan oturağa uzattılar.

Dostluklar yaşatıyordu bizi. Bunca şeye dayanmak nasıl mümkün olurdu yoksa?

Mavi ringin bir hücresinde Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu, birbirlerine zincirli olarak yan yana oturuyorlardı. Yanlarında iki arkadaşları daha vardı. Hücrenin çeperleri yanıyordu artık. Susuzluk, havasızlık ve kör bir sıcak, hepsi birleşmiş, üstüne çökmüştü aç gövdelerinin. Gözlerini kırpıştırıyorlardı durmadan. Bakışları bir bulanıklaşıp bir duruluyordu. Yapış yapış olmuş dillerini dudaklarında gezdirerek biraz olsun ıslatmaya çalışıyorlardı. Ama dudaklarına bulaşan bir parça ıslaklık, hücrenin sıcağında hemen buharlaşıp uçuveriyordu. Aç midelerinden öğürtüler yükseliyordu durmaksızın.

Şimdi, istenen bir parça hava ve bir parça suydu sadece, yaşamak için.

Ey insanlık, söyle; nereye bu havasız ve susuz ve aç yolculuk?.. Susma.

5

Öğlen güneşi bütün yakınlığıyla tepede parlarken, konvoy, Denizli il sınırına yakın bir benzinlikte, asker ve gardiyanların yemek molası için durdu. Askerler ve gardiyanlar yolluk olarak önceden hazırlanmış köfte, ekmek ve domatesleri alarak yemeye başladılar.

Otobüste, Selahattin'in yanında oturan gardiyan verilen azığı yemek istemeyince, Selahattin "Ye merak etme, ben etkilenmem" diyor, ama yanında açlık grevinde ve hasta olan biri varken eli ekmeğe gidemiyordu işte.

"Hayır, yemeyeceğim" dedi duygulu gözlerini Selahattin'e çevirerek.

Her ringin kapısında, "Kapıları açık tutun. Su getirin" tartışmaları sürüp duruyordu. Askerlerin yanıtı ise hep aynıydı: "Biz ne yapalım?"

Ringlerdekiler, su alabilmek için yetkili birilerini çağırtıyor, ama sonuç alamıyorlardı. Yetkililer, insanca bir yaklaşım için değil, gayri insani bir yaklaşım için yetkiliydiler sadece.

Küçük ringtekiler, birçok bağırma ve ringin çeperlerini yumruklamadan sonra, arkadaki süzgeç delikli demir kapıyı ve iki kanatlı dış kapıyı güçlükle açtırabilmişlerdi... Bu iki kapı ölümle yaşam arasına çekilmiş kalın bir sınır çizgisiydi sanki. İçeride boğucu bir sıcak, susuzluk, havasızlık, zincir kelepçeler, ter, açlık ve ölüm kokusu; dışarıda püfür püfür esen bir rüzgâr, yemyeşil tarlalar, meyve ve sebze bahçeleri, buz gibi ve bol su ve özgürlük, bütün bir yaşam vardı... Akıp gitseler şu kapıdan şimdi, dışarıda püfür püfür bir özgürlükle esen rüzgârın içine; yeşilliğin, bahçelerin, yaşamın içine karışsalar... Ama koşamazlar ki. Bir aydan fazladır aç ve şimdi de saatlerdir bir ölüm yolculuğunun içindeydiler. Koşamazlar ki. Yığılıp kalırlar koşmaya kalksalar. Koşsalar bile, çok gidemeden vurulup düşerler orada. Ölüme direnmek zorunluluğu olmasa, dayanmak zorunluluğu olmasa, uzanıverirlerdi dışarıda efil efil esen rüzgârın dalgalandırdığı yeşilliklerin tam orta yerine. Bir daha uyanmamacasına. Bu insanlık dışı sürgüne katlanmak yerine, insanlığın bu derece aşağılanmasını görmek yerine, uzanmak isterlerdi bir daha ayağa kalkmamacasına ılık rüzgârların yeşilliğine.

Ama şimdi su lazımdı, biraz su. Saatlerdir susuzdular. Kuruyan ağızlarından, damaklarına yapışan dillerinden bir yudum şu geçirmek için önüne geçilmez bir istek duyuyorlardı. Askerleri su aldırabilmek için zorlamaya devam ettiler. Küçük ringten sorumlu gardiyanı çağırttılar. Gelen gardiyana durumlarını anlatmalarına ve tüm ısrarlarına karşılık "Benim yapabileceğim bir şey yok, ne yapayım?" yanıtını alabildiler sadece. Gardiyanın elleri çaresizlikle iki yana açılmış, yüzünde yapmak isteyip de yapama-

manın ezikliği ve utancı vardı. Tam su getirtmekten umutlarını kesmişlerdi ki, tanıdıkları bir astsubayı görüp çağırdılar.

"Hiç suyumuz yok. Saatlerdir susuyuz."

"Ben ne yapayım?"

"Ama durumumuzu görüyorsunuz. Kimi arkadaşlar iyice fenalaştı. Eğer su verilmezse kesinlikle ölürler."

Astsubay uzanıp içeriye baktı. İçerdekilerin birçoğu yarı baygın yatıyordu.

"Peki, bir şeyler yapmaya çalışırım." deyip gitti.

Biraz sonra, gardiyan, elinde beş pet şişe suyuyla geldi. Su şişelerini hemen aldılar. Artık az da olsa suları vardı.

Ve açılan ilk şişeyi hemen İsmail'e uzattılar. İsmail, gözleri kapalı olarak, kana kana yudumladı soğuk suyu. Sonra sırasıyla içtiler. Su, ferahlatıcı bir serinlikle akıp gitti iyice küçülüp kaybolmuş midelerine. Suyun getirdiği canlanmayla birbirlerine bakıp gülüştüler. Sanki yeniden hayat bulmuşlardı. Bir sevinç gelmişti susuzluktan kavrulan dudaklarına. Yıllardır dört duvar arasında küçücük şeylerden mutlu olmasını bilmişlerdi. Küçük şeylerden büyük sevinçler yaratmanın ustası olmuşlardı. Ama bu ölüm yolculuğunun içinde dudaklarının gülümseyebilmesine kendileri bile şaşırıyordu.

Zar zor ve şans eseri aldırabildikleri beş şişe su, belki de hayatlarını kurtarmıştı. Ya biraz önce dışarı bakarken gördükleri mavi ringin içindekiler su alabilmişler miydi acaba?.. Alabilmişler miydi?.. Dudaklarındaki gülümsemeler buruldu bu soruyla, sonra donup kaldı... Yumruklayıp tekmelemişlerdir hücrelerin çeperlerini, kapılarını. Haykırmışlardır, bağırmışlardır, su istemişlerdir mutlaka. Ama su alabilmişler miydi?.. Ya diğer ringler?.. Arkadaşlar nasıldılar acaba?

6

Sürgün konvoyunun asker ve sivil görevlileri yemeklerini yiyip, çaylarını içtikten, susuzluklarını ve diğer ihtiyaçlarını giderdikten sonra konvoy tekrar yola çıktı. Durdukları yerde iyice pişmiş ringlerin içine, hareketle birlikte, camları olmayan pencerelerden, havalandırma deliklerinden, ince aralıklardan tekrar akmaya başlayan rüzgâr biraz olsun serinlik yarattı. Ama mavi ringin hücrelerinde pek değişiklik olmadı. Rüzgâr ince delikler

aradı içlerine sızmak için ama bulamadı. Şans eseri beş şişe su alabilen küçük ringin dışında hiçbir ring mola yerinde su aldıramamış, öyle susuz olarak ve hiçbir ihtiyaçları giderilmeksizin yola devam ediyorlardı. Güneş gökyüzünde, daha da hırçınlaşmış, ringlerin çelik duvarlarına daha bir yakıcılaşmış alevlerini kusmayı sürdürüyordu.

Küçük ringin çeperleri el yakar hale gelmişti. Havalandırma ızgarasının genişlemiş aralığından dışarı çıkarılmış mika oluktan gelen hava, artık ringin içindeki sıcağa bir şey yapamıyor, havasızlık giderek boğucu olmaya başlıyordu. Mola yerinde şans eseri aldınlabilen suyu ilk yudumlayışların getirdiği canlılığın yerini yeniden gözleri kapanan, yüzleri sararmış insanların devinimsizliği almıştı. Ter boşalıyordu İsmail'in yüzünden. Bakışları yeniden bulanıklaşmaya başlamıştı, içeriye giren havayı artırmanın bir yolunu bulmalıydılar. Ergün boşalan plastik şişeyi aldı, kesecek bir şeyler aradı, bulamadı.

"Üzerinde şunu kesmeye yarayacak bir şey olan var mı?"

Yusuf cebinden bir çengelli iğne çıkardı.

"Bu olur mu?"

Ergün çengelli iğneyi alıp, plastik şişenin üzerinde art arda delikler açarak şişeyi kesmeye çalıştı. Oluyordu. Bir süre sonra, elinde kare biçiminde, hafif kıvrılmış bir plastik parçasıyla ayağa kalkıp, bunu havalandırmanın demir ızgarasından geçirerek yukarı çıkardı. İçeriye ikinci bir hava akımı esmeye başladı. Ama plastik yeterince sert olmadığından rüzgârın etkisiyle geriye kıvrılıyor, bu nedenle içeriye yeterince hava iletemiyordu. Yine de hiç yoktan iyiydi.

Ringler ani frenlerle durdular. Ortalardaki BMC ringin içindekiler öne savruldular. Zincir kelepçeler sıkışıp bileklerini acıttı. Durunca ringin içi dayanılmaz hale geldiğinden, kızgın ve bunalmış bir sesle "Bu sefer niçin durduk?" diye bağırdı Cumhur.

Ringin iç kenarları boyunca yerleştirilmiş tahta oturaklara dizlerini koyup meraklı gözlerle pencerelerden baktılar. Dışarıdan gelen seslere kulak kabarttılar. Ön taraftan bağırışlar ve sloganlar geliyordu.

"KAHROLSUN KATİLLER"

Bir anda irkildiler. Demek ölüm bir olasılık olmaktan çıkmıştı.

"Ama ne olursa olsun kıramayacaklar direnişimizi. Kıramayacaklar."

Dalga dalga gelen sloganlara onlar da katıldılar.

Recep'in düşünceleri Selahattin'e kaydı. Yoksa ona bir şey mi olmuştu? Yola çıkmadan önce yine kan kusmuştu. Düşüncelerini uzaklaştırmak istedi bu olasılıktan... "Belki de ölen yoktur, sadece ağırlaşmıştır bir arkadaşın durumu."... Yüreğine yığılan ağırlığı dağıtmaya çalıştı.

Hüseyin, yolun başından beri kusup durmaktan sararmış yüzünü bütün gücünü toplayıp camsız pencereye dayamış, kendi durumuna aldırmadan slogan atıyordu.

Dışarıda görevliler telaşla koşturuyorlardı. Yakına gelen gardiyanlardan birini çağırıp ne olup bittiğini öğrenmeye çalıştılar.

"Ölen kim?"

"Ölen yok" diye yanıtladı gardiyan ve ürkek bir sesle devam etti: "Ringlerden birinde bir arkadaşınız bayılmış, ambulansa alacaklar."

"Kesin biliyor musun? Yoksa ölen biri var da onumu saklıyorsun?"

"Hayır, kesinlikle ölen yok. Emin olun!"

Tam emin olamadılar, ama içleri rahatladı yine de.

BMC ringlerden birinde, kalp hastası olan Demo Demir Ay, bu yola daha fazla dayanamamış, fenalaşıp bayılmıştı. Yanındakiler onu hemen tahta sıraya yatırmış ve nabzına bakmışlardı. Nabzı çok hafif ve seyrek atıyordu. Bir yandan ıslattıkları mendille yüzünü silip onu kendine getirmeye çalışırlarken diğer yandan ringi durdurtup doktor getirtmek için arka bölümdeki askerlere durumu söylemişlerdi. Ama askerlerin bir şey yapabileceği yoktu. Bunun üzerine ringin çeperlerini, özellikle şoför mahalline bitişik çeperi yumruklayıp dövmüşler ve "Kahrolsun Katiller" diye slogan atmaya başlamışlardı. Ve ancak yirmi dakika böyle bağırıp çeperleri yumrukladıktan sonra ringi durdurtabilmişlerdi. Ringler durunca "Kahrolsun Katiller" sloganı öne ve arkaya doğru dalga dalga yayılmıştı.

Ring durduktan biraz sonra doktor Tamer hızlı adımlarla gelip ringin içine baktı.

"Bir arkadaşımız ölmek üzere doktor. Bir şeyler yapmalısınız."

Doktor, ter içinde, sıkıntılı, çaresiz ve bunalmış bir sesle yanıtladı:

"Ben hangi birine koşayım? Diğer ringlerde de durumu çok kötü arkadaşlarınız var. Hiçbiri için bir şey yapamıyorum. Ara-

baları durdurtup hastalananlara bakmak için uğraşıyorum, ama sözümü dinletemiyorum ki."

"Ama arkadaşımızın durumu çok kötü. Onu bu halde burada bırakamazsınız."

"Tamam. Onu ambulansa aldırmaya çalışacağım." diyerek gitti doktor.

Bir süre sonra yanında bir astsubayla geri gelerek baygın haldeki Demo'yu ringden çıkarttı. Gardiyanlar Demo'nun kollarından ve ayaklarından tutarak onu ambulansa götürdüler.

Şerif, otobüsün koltuğunda hafifçe doğrularak kanlı idrarını akıttığı, naylon torbayı pencereden dışarı attı. Selahattin yarı baygın halde iki koltuğa uzanmış yatıyordu. Kalp çarpıntıları giderek artan Mehmet soluk almakta güçlük çekiyordu.

Biraz sonra Selahattin yeniden kan kusmaya başladı ve ardından kendini tamamen yitirdi. Ağzından ve burnundan sürekli kan geliyordu. Diğerleri, sevk zinciriyle otobüsün koltuklarına bağlı olduklarından kalkıp yanına gidemiyorlardı. Hemen teğmene seslendiler. Teğmen yerinden yavaşça kalkıp gelerek Selahattin'e baktı. Sonra yerine dönerek durumu telsizle binbaşıya iletti. Cızırtılı bir emir geldi telsizden:

"Tamam. Uygun yerde dururuz."

Bunun üzerine arkadaşlar bağırdılar: "Arkadaşımız ölüyor. Uygun yerde dururuz ne demek? Ne biçim insanlarsınız siz?"

Ama tepkilerinin bir yararı olmadı. Arkadaki gardiyanlardan biri geldi ve Selahattin'in dudaklarından sızıp yanaklarına bulaşan kanı silerek yüzüne su serpti. Nihayet, aradan on beş dakika kadar geçtikten sonra konvoy durdu. Doktor Tamer gelip Selahattin'e baktı. Alkolle onu ayıltmaya çalıştı. Bir süre sonra Selahattin yavaşça kendine geldi.

"Arkadaşı ambulansa alayım" dedi doktor.

"Ambulans buradan daha kötü ve havasız. Burada kalsın." diye itiraz ettiler.

"O zaman biraz daha alkol getireyim de, bayılırsa ağzına tutarsınız. Eğer iyice kötüleşirse bana haber göndermeye çalışın."

Doktor gidip biraz daha alkol ve pamuk getirdi.

"Bu sevk için siz mi rapor verdiniz doktor bey?" diye sordu Mehmet.

"Hayır. İnanın ki ben ve arkadaşım Murat 'sevk edilebilirler' raporu vermedik."

"Kim verdi o zaman?"

"Bir şey diyemeyeceğim." diye yanıtladı bu kez Doktor Tamer Altay. Ve Selahattin'i bir kez daha kontrol ederek gitti.

Yolun iki yanında giderek daha da güzelleşip çoğalan bir yeşil denizin ortasında, güneşin kızgın alevleri altında eriyen asfaltta gri bir yılan gibi kıvrılarak giden uzun konvoy, sanki bütün o güzelliği ve içindeki aç ve susuz insanları zehirleyip öldürmek isteğiyle tutuşuyordu.

Mavi ringin içindekilerin birçoğu sık sık bilinç yitimine uğruyor, bulanık gözlerle bakıyorlardı birbirlerine. Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun yüzlerindeki bütün kan çekilip gitmişti sanki. Konvoy görevlileri için verilen yemek molası sırasında su getirtmek için defalarca uğraşmışlar, bağırıp kapıları yumruklamışlardı. Ama bu mavi ringin hücre kapıları bir kez kilitlendiler mi bir daha açtırmak kolay olmazdı. Duyarlar gelmezlerdi. Gelseler "Biz ne yapalım? Emir almadan kapıları açıp su veremeyiz." derlerdi. Ve nedense emirler hep kısıtlamak, yasaklamak, işkence yapmak, öldürmek için verilirdi. Mavi ringte şans eseri bile olsa, rastlantıyla bile olsa, "yaşatmak için" emir vermemişlerdi bir türlü.

Güneşin yakıcı alevleri altında birer ateş kuyusuna dönen kapalı ve havasız hücrelerde üzerlerinden ter boşalıyordu. Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun şakaklarından ter damlaları akıyordu ölümün çanağına. Onları bir parça daha susuz ve tuzsuz bırakarak.

Ey insanlar haykırın; yoksa ölüme varacak bu yolculuk.

7

Konvoy Denizli'ye yaklaşırken Avni ve Erdal, oturaklarda yer olmadığı için yolun başından beri oturdukları yedek araba lastiğinden kalkıp, çevreyi ve özellikle merak edilen Pamukkale'nin olduğu yeri diğerlerine göstermek için pencereye çıktılar. Buralar onların bildiği yerlerdi. Avni Uşak'tan, Erdal Denizliliydi.

Elvan takıldı Erdal'a:

"Göster bakalım, şu memleketinin ne numaraları var?"

Bu sırada Avni'nin birden başı döndü ve pencereden inip oturağa çöktü.

Dışarıda, yolun iki yanında geniş yeşillikler uzanıyordu. Çok zamandır böylesine güzel bir yeşil deniz görmemişlerdi. Meyve ve sebze bahçeleri, bostanlıklar... Bitkinliğine aldırmadan gözleriyle bu yeşil denizi içmeye çalışan Recep, Erdal'a döndü:

"Çok güzelmiş memleketin." dedi iç geçirerek. "Ama bu güzellikleri böyle açlıktan ve havasız, susuz yolculuktan bulanıklaşmış gözlerimizle görmemeliydik. Neşeyle, zevkle kana kana içebilmeliydik."

"Evet" dedi Erdal, "Güzeldir memleketim. Bir gün bu güzelliği özgürce ve doya doya seyretmekle kalmayıp içinde yaşayacağız da... yaşayacağız, inanıyorum."

Beriki pencereden dışarıyı seyreden Elvan yine takıldı Erdal'a:

"'Hani, şu ünlü Pamukkale'nizi göremedik. Nerede?"

"Bak, şu karşıda, çok uzakta görünen beyazlık var ya işte orası."

Uzaklarda gölgesiz, çizgisiz, griye dönük bir beyazlık farkedilebiliyordu sadece. Elvan, Erdal'a tekrar takıldı:

"Sizin Pamukkale'de de hiçbir numara yokmuş."

İçeride Avni uzandığı oturaktan doğrulup öğürtülerle yeşil safra kusmaya başladı birden. Penceredekiler gözlerini içeriye çevirdiler. Erdal pencereden inip Mahir'le birlikte Avni'yi tuttu. Biraz sonra kusması durdu Avni'nin.

"Bir şey yok. İyiyim." dedi, "Biraz başım döndü midem bulandı."

Avni'yi oturağa yatırdılar. Haydar bidonun dibine inmiş ve iyice ısınmış suya daldırıp ıslattığı bir mendille Avni'nin yüzünü silmeye başladı. Penceredekiler gözlerini tekrar dışarıya çevirdiler.

Konvoy, bir gecekondu mahallesinin içinden geçerek girdi Denizli'ye. Ringlerden sloganlar duyuluyordu.

"Kahrolsun işkence yaşasın açlık direnişimiz"

Yolun kıyısında merakla toplanıp bu uzun sürgün konvoyunu şaşkın gözlerle izleyen gecekondu insanları arasında kimileri, bu sloganlara kollarını kaldırıp parmaklarıyla "V" yaparak yanıt veriyorlardı. Burası geçmişte devrimcilerin en yoğun çalışma yaptıkları mahallelerden biriydi.

"Bir şeyler kalmış işte geride. Uçup gitmemiş her şey."

Sloganlarına bu gecekondu insanlarından aldıkları "V" yanıtı, açlıklarını, susuzluklarını, havasızlıklarını, mide bulantılarını, ağrılarını, eriyen etlerine batan sızıları, gövdelerindeki uyuşmaları, bu ölüm sürgününü bir an için unutturmuştu ringin içindekilere.

Susuzluktan kurumuş dudaklarına geniş gülümseyişler yayılmıştı. Gözlerindeki bulanıklık yitip gitmiş, yaşama sevinci ve geçmiş mücadelenin onuru parıldamaya başlamıştı içlerinde.

Ve daha bir güçle ve inatla haykırdılar sloganlarını.

"İNSANLIK ONURU İŞKENCEYİ YENECEK"

8

Konvoy, yol kıyılarındaki insanların meraklı bakışlarını, apartman balkonlarındaki kadınların ringlerin içindekilere el sallayışlarını geride bırakarak Denizli'yi geçip gitti.

Slogan atmaktan yorulmuştu ringlerin içindekiler. Aç gövdelerini birer külçe gibi oturaklara ve yerlere bıraktılar. Yüzlerindeki terleri mendilleriyle silerken hızlı hızlı soluk alıp veriyorlardı. Ringlerin çelik kutularına hapsolmuş hava yetmiyordu. Sık sık bilinç yitimine uğrayanların sayısı giderek artıyor; öğürtü sesleri çelik saç ve kaportaların gıcırtılı gürültülerine karışıyordu. Kimileri beyaz köpükler, kimileri, yemyeşil safra kusuyordu. Sıcağın boğazlarını saran ipi daha da sıkışmıştı.

Konvoy bir kez daha yavaşlayıp durmuştu. Yine durumu çok kötüleşen bir arkadaş olmalıydı. Ama hayır! Bu kez bunun için durulmamıştı. Konvoyun durmasıyla birlikte, askerlerin ve konvoy görevlilerinin birçoğu, yolun iki yanındaki incir, elma bahçelerine, bostanlıklara dalmışlardı... Ringlerin içinde sıcaktan bunalıp sersemlemiş, kimileri baygınlık geçiren tutsakları hareketin içeriye akıttığı esintilerden yoksun bırakarak.

Meyve bahçelerinde ve bostanlıklarda bir talan yaşanıyordu. Bazen hayatın o büyük çelişkisi gelip kısa bir zaman diliminde iki üç görüntüye sıkışıp kalırdı. Şimdi de, bir yanda, talan ettikleri meyve bahçelerinde ve bostanlıklarda kopardıkları meyvelerden ve bostanlardan biraz tadıp gerisini atan resmi ve sivil giysili insanlar; diğer yanda, bu resmi ve sivil giysili insanların ringlerin kapalı, havasız kutularına yığıp susuz bıraktığı, uzun bir açlıkta etleri eriyip kemikleri çıkmış insanlar. Bütün bu iki uç görüntü, öyle çok şey anlatıyordu ki insana; değişmesi gerektiğini hayatın, o büyük çelişkinin çözülüp aşılması gerektiğini mutlaka. Ringlerin içindeki insanlar, şimdi kendilerinin iki uç görüntüden birinin özneleri haline gelip bir yanını simgeledikleri o büyük çelişkiyi çözmek için, elleriyle büyük yangınları tutmuş, gövdelerini ateş

vadilerinin dar çemberlerinden geçirmiş, çekincesizce ölümün üstüne yürüyebilmiş insanlardı. O büyük çelişkiyi çözmek için, belki de fütursuzca kavgalara atılmış olmanın o güzel ve insana en yakışır onurunu taşımışlardı hep. Şimdi bu onuru ezdirmemek için, insanca bir yaşam içinde bu onuru taşımayı sürdürebilmek için belki de ölüler vereceklerdi bir kez daha.

Dışarıda meyve bahçelerindeki talan sürerken, bir taksi, konvoyun yanından hızla geçip ileride durdu. Taksiden çıkan beyaz gömlekli biri, elindeki fotoğraf makinesiyle konvoyun resimlerini çekmeye başladı. Bir gazeteciydi galiba... Bir gazeteci. Bu iyi işte. Kamuoyunun sürgünden haberi olacaktı. Acaba ailelerin haberi olmuş muydu sürgünden? Olmasa bile bugün yarın mutlaka öğrenirlerdi. Öğrenir öğrenmez götürüldüğümüz yere akın ederlerdi. Sımsıkı yapışırlardı cezaevinin kapısına. Terk etmezlerdi asla bizi... Terk etmezler... Kamuoyunun haberi olacak sürgünden. Bu iyi... Bu gerçek, ringlerin pencerelerinden dışarıyı seyredenlerin yüreklerine su serpti biraz.

Gazeteci fotoğraf çekmeyi uzunca sürdüremedi. Bir anda etrafı askerler ve polislerce sarıldı. Fotoğraf makinesini zorla aldılar elinden. Bir süre sonra geri verdiler. Herhalde içindeki filmi almışlardı. Sonra gazeteciyi ite kaka taksiye bindirip, bir polis otosunun eşliğinde gerisin geri Denizli'ye gönderdiler... Basın özgürlüğü kısa sürmüştü. Basın zaten ne zaman tam özgür olabilmişti ki ülkemizde. Dövülen, coplanan, tartaklanan, kurşunlanan, öldürülen, hapislere atılan gazeteciler öyle çoktu ki. Basın özgürlüğü kısa sürerdi hep bizim ülkemizde... Generaller gelir, yasaklar koyarlar, yasakların birazcık dışına çıkan gazeteleri hemen kapatırlardı. Generaller giderdi sonra, ama 1 Mayıs gösterilerinde fotoğraf çeken, haber toplayan gazetecilerin kolları kırılırdı bu sefer. Gerçeklerin yazılmasını sevmezdi egemenler. Gerçeklerin yazılmasını egemenler sevmezdi, ama basının önemli bir kesimi de sevmezdi çoğu kez. Sansasyonel başlıklar atmayı severlerdi, polis kaynaklı uydurmaları başlıklara çıkarmayı. "Akrep ...1ar", "Dişi militanlar", "Terörist caniler".. böylesi sıfatlar kullanmayı severlerdi. Basının su başlarını da büyük oranda egemenler tutmuştu çünkü.

Gazetecinin bindiği taksiyi Denizli'ye doğru götüren polis otosu bir süre sonra geri döndü ve konvoy Nazilli'ye doğru yola koyuldu.

Küçük ringin havalandırma deliğinden yukarıya çıkarılmış plastik şişe parçası, artık iyice geriye kıvrılıp içeriye hava akıtamaz duruma gelmişti. Deliğin ön kenarından dışarıya çıkarılmış o ufak mikanın dar oluğundan gelen hava akımına kalmışlardı sadece. Buradan gelen hava, artık içeride iyice azıtmış sıcağa ve ter buharlarının, hızlı hızlı soluk alıp vermelerin iyice ağırlaştırdığı havasızlığa karşı bir şey yapamıyordu.

Ringtekiler, kanları çekilmiş yüzleriyle yarı kendinden geçmiş halde oturaklara ve yere serilmiş, birbirinin üstüne yığılmış, gövdeleri, kolları, bacakları birbirine karışmış, saatlerdir sıkışıklığın içinde iki büklüm olmaktan uyuşmuş, bakışları bir bulanıklığa gömülüp kalmıştı. Sık sık bilinç yitimine uğruyorlardı. İsmail ve Suat'ın dışında, Hikmet, Fehmi ve Tarık'ın durumları da çok kötülemişti. Havasızlığa ve sıcağa karşı, gittikçe ılıklaşıp sıcaklaşan suları azar azar başlarına dökerek kendilerine gelmeye çalışıyorlardı. İsmail'in gözleri yine devrilmeye başlamıştı. Eliyle yüzünü tokatlayıp doğrulmaya çalıştı ama başaramadı ve yine kendinden geçip Hasan'ın üstüne yıkıldı.

Yukarıda içeriye akan havayı artırmanın bir yolunu bulmalıydılar mutlaka. Levent, İsmail'in yüzüne su serperek onu kendine getirmeye çalışıyordu. Şenel, oturağın kırık bölümünü eliyle yokladı. Sonra alta uzanıp oradan kırık sunta parçalan çıkardı. Bunlardan uzun ve dar olanı işe yarayabilirdi. Ergün demir ızgaranın aralığından yukarıya uzanmış plastik şişe parçasını çekip çıkardıktan sonra, Şenel'in elindeki sunta parçasını alıp demir ızgaranın aralığından yukarıya çıkarmak için bütün gücünü koluna toplayarak ittirdi. Sunta, kenarlarından parçalar dökerek delikten yukarıya kaydı ve yerleşti. Ringin üstünden akıp giden rüzgâr, bir anda sunta parçasına çarpıp onun öne eğik yüzünü yalayarak içeri akmaya başladı, içeriye giren taze hava, birden birkaç kat artmıştı. Levent, İsmail'in yüzünü tam hava akımının altına getirdi. Biraz sonra İsmail yavaşça kendine geldi yeniden. Şimdi, durum biraz daha iyiydi. Az çok bir serinlik esiyordu içeride.

Bir parça hava, bir parça su, açlığın, havasızlığın, susuzluğun ve pişirici bir sıcağın ezdiği, eritip tükettiği, bunaltıp sersemlettiği, bilinç yitimine uğratıp uçsuz bir karanlığa doğru sürüklemek istediği gövdelerden kayıp gitmekte olan yaşamı son anda geri getirebiliyordu.

Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun hücresinde ne bir parça hava akımı ne de bir parça su vardı. Havasızlığın,

susuzluğun ve sıcağın o öldürücü cenderesinde aç gövdeleri ezilip sarsılıyor, gözlerinin önündeki sis perdesi gittikçe kalınlaşıp bütün görüntüleri ve çizgileri bulanıklaştırıyordu. Diyarbakır ölülerinin genç siluetleri gittikçe daha bir belirginleşip uçuşuyordu bu sisin içinde.

Yaşam, bütün uzuvlarıyla onları ölümün kollarına düşmekten korumaya çalışıyordu. Mehmet ve Hüsnü, yarı bilinçsiz halde birbirlerinin yüzündeki teri yalamaya başladılar. Kapıları yumruklayamıyorlardı. Bağıramıyorlardı. Yumruklayabilseler, bağırabilseler bile, aldırıp gelen olmayacaktı. Bir süre sonra bir karanlığın içine kayıp kendilerinden tümüyle geçerek birbirinin üstüne yığılıp kaldılar.

Ey insanlar, durdurun bu ölüm ringini... durdurun!.. Bir parça su, bir parça taze hava verin hiç olmazsa!..

9

Akşam beşe doğru, konvoy, Nazilli'ye girdi. Şehrin içinden geçip cezaevine giden yola saptı. Yolun iki yanındaki apartmanların balkonlarına biriken insanların kimileri, ringlerin pencerelerinden bakan tutsaklara sevgiyle el sallıyorlardı... Bu el sallayışlar ne güzel, içini serinletiyorlardı insanın. Açlıklarını, susuzluklarını unutturup canlandırıyordu bu ölüm konvoyu tutsaklarını. Ringlerin pencerelerindekiler, el sallayanları, parmaklarıyla "V'ler yaparak selamlıyorlardı. Bir balkonda bir çocuk küçücük parmaklarıyla "V" yaparak yanıt verdi onlara. Bu yanıt ringlerde yeniden tutuşturdu sloganları.

"İNSANLIK ONURU İŞKENCEYİ YENECEK"

Slogan sesleriyle Nazilli Cezaevi dış bahçesine girdi ringler... Yolculuk bitti mi yoksa? Aydın'a götürmüyorlar mıydı bizi?.. Çok geçmeden asker ve gardiyanlardan durumu öğrendiler. Açlık grevine katılmayanları burada bırakıp Aydın'a gidecekti konvoy.

Duran ringlerin rüzgârı kesildiğinden, kapıları açtırıp hava alabilmek için ringlerin çeperlerini dövüyordu içeridekiler... Açlığa katılmayanların bulunduğu iki ring burada boşaltılıp yarım saat oyalandıktan sonra, konvoy, Aydın'a doğru yola çıktı.

Sürgün konvoyu, yavaşça ufka doğru inmekte olan güneşin kızıllaşmaya başlayan ışıkları altında Aydın'a doğru yol alırken, ön taraflardaki otobüsün içinde, kanamasının durmasından sonra

az da olsa kendine gelebilmiş Selahattin, Nazilli'de otobüse binip önündeki koltuğa oturan çavuşun sorularına kısa yanıtlar veriyordu.

"Açlık grevini sürdürecek misiniz?" diye sordu çavuş, "Aydın'a varınca bırakmayacak mısınız?"

Ne öğrenmek istiyor bu çavuş diye geçirdi Selahattin içinden ve kısa ama kesin bir yanıt verdi:

"Hayır, bırakmayacağız."

"Valla, hiç tavsiye etmem. Aydın'da sizi çok kötü yapacaklar. Her şeyi hazırladılar."

Selahattin, çavuşun bu sözleri üzerine ona dikkatle baktı. Ne demek istediğini anlamaya çalıştı... Gizli bir tehdit mi yoksa bu?..

"Ne anlatmak istiyorsun sen? Kimi çok kötü yapacaklarmış?"

"Açlık grevini sürdürenleri. Açlık grevini kırmak için sizi çırılçıplak bırakıp saçlarınızı, bıyıklarınızı kesecekler, dövecekler ve sizleri hücrelere kapatacaklar."

Selahattin bir an durdu... Ne diyordu bu asker?.. Doğru söyleyip söylemediğini anlayabilmek için daha bir dikkatle baktı çavuşun gözlerine. Söylediklerine inanmak güçtü. Açlığın otuzlu günlerinde, kötü koşullar altında bir sürgünden geçirilen, neredeyse yarı ölü hale gelmiş insanların direnişlerini kırabilmek için bir de işkencelerden geçirilebileceğine inanmak güçtü. ...Hayır bu kadarını yapamazlardı. Ama ya çavuşun dedikleri doğruysa?..

Bu kısa iç düşünmenin ardından çavuşa tekrar sordu:

"Bütün bunlan nereden biliyorsun?"

"Bir iki gündür hep sevk konuşuluyordu aramızda. Çok kişi biliyor."

"Yani dediklerin sadece söylentiden mi ibaret?"

"Hayır...", kısa bir suskunluk geçirdikten sonra devam etti çavuş, "Ben Binbaşı'nın yanında bulunuyordum. Eskişehir Başsavcısı Aydın Başsavcısı'yla telefonla konuşuyordu. Ona 'Sabah kurbanlıkları gönderiyorum.

Gereğini yaparsınız' diye söylüyordu."

"Kurbanlıkları gönderiyorum... gereğini yaparsınız." .."Kurbanlıklar" Kimdi kurbanlıklar?.. Bunlar gerçekten bizi bile bile ölüme mi yollamışlardı?.. "Gereğini yaparsınız.".. "Gereğini"... Neyin gereğini yapacaklardı Aydın'da?" "Gereği" işkence miydi?.. Ama ringlerden yarı ölü halde indirilecek insanları toplu bir işkenceden geçirmek, onları doğrudan doğruya öldürmekten başka

bir anlama gelemezdi ki. Bu kadarını yapmaya cesaret edemezlerdi. ... Selahattin, Erzincan 2 Nolu cezaevindeki açlık grevi sırasında yapılanları anımsadı. Direnişi kırmak için falakaya yatırılmış, zorla açılan ağızlarına sokulan copların kıyısından şekerli su ve çorba akıtılmaya çalışılmıştı. Ama böylesi şeylerle direnişi kıramazlardı ki. Erzincan'da da kıramamışlardı. Sonra, o dönemler biraz eskide kalmıştı. Şimdi doğrudan ölümle sonuçlanabilecek böylesi işkenceleri göze almaları kolay değildi... Ama, o zaman "kurbanlıklar" ne demekti ve sonra "Gereğini yaparsınız" ne demek?

Mavi ringin hücrelerinde bir ölüm sessizliği vardı. Hücrelerdekilerin birçoğu, Aydın'a yaklaşırken, kendilerini kaybetmiş halde birbirlerinin üstüne serilip kalmışlardı. Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu, uzun süredir birbirinin üstüne yığılı olarak kıpırtısızca yatıyorlardı. Nabızları ve soluk alıp verişleri güçlükle farkedilebiliyordu. Yarı ölü halde, uçsuz bir karanlığın tam kıyısına gelip durmuşlardı. Açlığın, sıcağın, susuzluğun ve havasızlığın bu uzun yolculukta sıkıştırıp ezdiği, ezip tükettiği bedenleri, çelik bir tabuta benzeyen daracık hücrede kıyısına gelip durdukları ve düştüler mi bir daha asla uyanamayacakları o karanlığa yuvarlanmamak için son bir güçle ve inatla yaşamın kıyısına yapışıp tutunmuş, bırakmıyordu.

Sürgün konvoyu, birçoğu neredeyse yarı ölü hale gelmiş tutsaklarıyla birlikte, güneş gökyüzünde giderek alacakaranlıklaşan bir kızıllık bırakarak batarken, yeni yeni yanmaya başlayan kent ışıklan içinden geçip Aydın E Tipi Cezaevi'ne giden yola saptı.

Beşinci Bölüm

KANLI GECE

aç seslerimizde çığlıklanıp donuyor zaman bu kanlı bir gece
soğuk bir namlu ucu şimdi dudaklarım ölürsün dudaklarına değince

1

Konvoy, insanların meraklı, şaşkın ve ringlerin pencerelerindekilere el sallayan bakışları arasında bir mahallenin içinden geçip etrafındaki boş alanın silahlı askerlerce sarıldığı cezaevine ulaştı.

Cezaevi, dışından bakıldığında, büyük ve modern bir yapı görünümündeydi. Bu özel tip cezaevleri her yerde böyle değil midir ki zaten? Ama ne kadar modern görünüşlü yapılırlarsa yapılsınlar, etraflarını saran çift sıra dikenli telleri, projektörleri, on metreye varan nöbetçi kuleleri, kurt köpekleri, kilitli demir kapıları, parmaklıkları ve yüksek duvarlarıyla ve 12 Eylül'den bu yana içlerinde yapılan işkenceleri ve insanlık dışı uygulamalarıyla birer toplama kampı olmaktan kurtulamamışlardı.

Ringlerin içinde hâlâ ayakta durabilmeyi her nasılsa başarabilmiş olanlar, doğrulup pencerelerden bakmaya başladılar. Cezaevi alanının ana giriş kapısı önünde, büyük bir mavi tabelanın üzerinde beyaz harflerle yazılmış yazıları okudular: "YASAK BÖLGE/FORBIDDEN ZONE/.../...". Değişik dillerde yazılmış bu uyarı yazıları, cezaeviyle dışarıdaki dünyayı kesin çizgileriyle birbirinden koparıyordu, insana, insanca bir yaşama ve özgürlüğe "yasak" ayrı bir dünyanın başladığını gösteriyordu.

Önce durumları ağır ve kanamalı arkadaşların bulunduğu otobüs, ardından mavi ring ve küçük ring ana kapıdan içeri alınarak

cezaevi binasının giriş kapısına yanaştırıldılar. Diğer ringler, atış poligonunun olduğu geniş boş alana çekildiler. Ringlerin durmasıyla, içlerindeki tutsakların birçoğu ölüm uykularından sıyrılıp gözlerini açtılar.

Gelmişlerdi işte. Aç bedenlerini ezip tüketen sürgün yolculuğu bitmişti ve hâlâ yaşıyorlardı. Ringlerin içindekiler inanmaz gözlerle ve hâlâ nasıl olup da ölmediklerini anlayamamanın şaşkınlığını taşıyan bir sevinçle birbirlerine baktılar... Yaşıyorlardı işte... Yaşıyorlardı. Dalından düştü düşecekmişcesine duran sonbahar yapraklarını andıran bedenleri düşmemişti işte toprağın sonsuzluğuna. Aç gövdeleri, son güçleriyle, iradeleri ve bilinçleriyle birlikte direnmişti ölüm yolculuğuna.

2

Otobüs, cezaevinin giriş kapısına yanaşmış bekliyordu. Hemen berisinde duran küçük ringtekiler, havasızlıktan iyice bunalmış ve arka kapıyı birçok tartışmadan sonra açtırabilmişlerdi. Kendilerini bir an önce bu çelik tabuttan dışarıya atmak için sabırsızlanıyorlardı.

Dışarıda olağanüstü bir kalabalık ve telaş vardı. Bütün çevre, askerler, gardiyanlar, subaylar, polisler ve cezaevi görevlileriyle doluydu. Otobüsteki ve küçük ringtekiler, bu görevli kalabalığı arasında öteye beriye koşturup emirler veren beyaz gömlekli, kravatlı, kısa boylu, zayıf ve çelimsiz birini diğerlerinden ayırt ettiler. Cezaevi müdürlerinden biri olmalıydı bu.*

Selahattin'in kollarına girerek otobüsten indirmek istemeleri üzerine Mehmet müdahale etti:

"Arkadaşın durumu çok ağır. Sedye yok mu?"

"Burada sedye yok."

"Arkadaşın yürüyecek durumu yok, görmüyor musunuz?" diye araya girdi Harun, "Öyle kollarından tutup götüremezsiniz."

Kısa bir tartışmadan sonra, askerler, Selahattin'i yanında bulunan battaniyeye koyup uçlarından tutarak otobüsten özensizce indirmeye başladılar.

Bunun üzerine Şerif "Yavaş indirsenize" diye bağırdı.

Sarışın, saçları önden biraz dökük, orta boylu, zayıf yapılı bir binbaşı, imalı bir sesle yanıt verdi:

* Bu kişi, adını daha sonra öğrendiğimiz Aydın E Tipi Cezaevi müdür vekili Seyfettin Gül'dü.

"Biz onu indirmesini biliriz."

Selahattin'in ardından Mehmet ve Şerif, kollarına girilerek otobüsten indirildiler. İkisi de gardiyanların kollarında olmalarına karşın zorlukla adım atabiliyorlardı.

Gardiyanlar askerlerin taşıdığı battaniyeden Selahattin'i kaldırıp kollarına girerek sürüklemeye başladılar. Hemen kapının kenarındaki masanın önünden geçirilirken adı-soyadı ve tutuklu mu hükümlü mü olduğu sorularını yanıtladıktan sonra onu içeri soktular.

Kapıdan sürüklenerek içeri taşınırken, Aydın cezaeviyle ilgili bilgiler canlandı belleğinde: Burada bir yıl önce bir tünel yakalanmış, sonra tünel bahanesiyle tutuklulara saldırılıp tüm hakları gasp edilmiş ve tutuklular haklarını geri alabilmek için süresiz açlık grevlerine gitmek zorunda kalmış, ardından, açlık grevi sürerken tamir bahanesiyle cezaevi boşaltılıp tutuklular Nazilli'ye sürülmüşlerdi. Kendi yaşadıklarına ne kadar çok benziyordu her şey. Ya şimdi kendilerini burada neler bekliyordu? Direniş daha ne kadar sürecekti? Haklarını ne zaman geri vereceklerdi? Nazilli'ye sürülenler orada ne çok uğraşmışlardı haklarını geri alabilmek için.

Selahattin, giriş holünün yan tarafındaki demir kapıdan içeri sokulur sokulmaz yüzünde patlayan yumruklarla sıyrıldı düşüncelerinden. Kollarından ve ayaklarından yapışan bir sürü el onu bir anda havalandırıp çıplak betonun üzerine upuzun bıraktı. Etrafındaki lacivert gardiyan çemberi, üstüne yığıldı hemen. Bir tekme ve yumruk yağmuru altında kalıverdi uzun sürgünün ezip tükettiği gövdesi. Birisi bir kayışla acımasızca vuruyordu. Kayış darbelerini ayrımsadı. Darbelerin yağmuru altında elbiselerini kavrayan bazı eller, yırtarak, parçalayarak çekip çıkardılar onları. Şimdi etleri erimiş, kemikleri çıkmış gövdesi darbe yağmuru altında çırılçıplaktı.

Selahattin çıplak gövdesine inip kalkan yumruklar ve tekmelerden sersemlemiş, gözleri bulanıklaşmış halde çırpınıyor, inliyor, haykırıyor, bu arada ne olduğunu anlamak için bilincini toplamaya çalışıyordu. Ama böyle bir şey nasıl olabilirdi? Açlıklarının otuzlu günlerinde uzun bir sürgün yolculuğundan geçirilip yarı ölü hale getirilmiş insanlara nasıl olur da işkence yapılabilirdi? Otobüste konuştuğu çavuşun anlattıkları geldi aklına birden. Çavuşa inanmamıştı; ama şimdi onun anlattıklarının gerçek

olduğunu anlıyordu. Gerçekti, evet, anlattıkları gerçekti. "Kurbanlıklar" Aydın cezaevine gelmişti işte ve "gereği" yapılıyordu: İşkence.

Birden kiloduna uzanan elleri farketti. Doğal bir refleksle ellerini uzatıp kilodunu kavramaya, çıkarttırmamaya çalıştı. Bu tepki gardiyanların saldırganlığını daha da artırdı ve üzerine çıkıp gövdesini çiğnemeye başladılar. Selahattin, her şey tam bir sis perdesinin ardında silikleşip yitecekken, bilincini son bir çabayla toparlayıp bulanıklıktan ve şaşkınlığından sıyrıldı ve üstüne yığılıp onu çiğneyen lacivert kalabalığa doğru var gücüyle haykırdı:

"KAHROLSUN İŞKENCE, KAHROLSUN FAŞİZM"

Bu haykırış, etrafındaki lacivert çemberi bir an şaşırtıp durdurdu. Sonra ağzını kapatmak için atıldılar ve her yönden yumruklar ve tekmeler yağdı çıplak gövdesine. Küfürleri daha da iğrençleşmişti; bütün aşağılıklarını kusuyorlardı. Selahattin kanamalı midesini azgınlaşan darbelerden koruyabilmek için iki büklüm hale geldi ama bu kez daha da azgınlaşan darbeler başında patlamaya başladı ve son gelen sert bir darbeyle bir karanlığın içine yuvarlanarak betona yığılıp kaldı.

Gözlerini açtığında beyaz muayene masasının olduğu bir odaya getirildiğini farketti. Başına gelenlere hâlâ inanamıyordu. Kalın bir sis perdesinin ardında korkunç bir hayal gibi yaşanmıştı sanki her şey. Bakışlarında hâlâ süren bulanıklığı yenmeye ve etrafını algılamaya çalışarak gözlerini odanın içinde gezdirdi... Şurada duran, doktor Tamer Altay değil miydi?.. Evet oydu. Sapsarı hale gelmiş yüzünde, gördüklerinden dolayı kapıldığı telaşın, ürküntünün ve yarı ölü haldeki insanlara nasıl olup da işkence yapılabildiğini anlayamamanın getirdiği şaşkınlığın izleri şekillenmişti. Tedirgin ve üzüntülü gözlerle bakıyordu. Yanında beyaz giysili iki kişi vardı... Bunlar da doktor olmalıydılar...

Biraz sonra, beyaz giysili kişilerden biri elinde tansiyon ölçme aletiyle yanına yaklaştı. Selahattin, işkence yapılan bir yerde, bir doktorun, yapılan işkenceye karşı çıkmak yerine, işkence çarkının bir parçası olarak davranmasına duyduğu tepkiyle tansiyonunun ölçülmesine karşı çıktı. Beyaz giysili kişi*, Selahattin'i gardiyanlara tutturarak zorla tansiyon ölçmek istedi bu kez. Selahattin öfkeyle bağırdı:

* Bu beyaz giysili kişi Dr. Mehmet Yeşiltay'dı.

"Siz de mi işkenceye başladınız? Ne biçim doktorsunuz? Yemininize sadık kalsanıza."

Bu sırada doktor Tamer, telaşla, beyaz giysili kişinin yanına gelerek uyarıda bulundu:

"Bu benim en ağır hastamdır. Derhal hastaneye kaldırılması lazım."

"Önce revire kaldıralım, sonra hastaneye göndeririz." diye umursamazca yanıtladı beyaz giysili kişi ve sonra Selahattin'e dönerek;

"Sana serum takalım, besleyip tedavi edelim." dedi.

Selahattin, bunu şiddetle reddetti. Doktor Tamer yeniden araya girdi.

"Selahattin, benim elimden bir şey gelmiyor, görüyorsun. Benim ne durumda olduğumu bilemezsin." dedi ezik, çaresiz ve tanık olduğu işkencelerden utanç duyan bir sesle.

"Öyleyse bu işkencecilerin arasında durma, suçlarına ortak olma." diye yanıtladı onu Selahattin.

Gardiyanlar, doktor Tamer'le Selahattin'in arasına girerek konuşmayı kestirdiler. Sonra da Selahattin'i dışarı çıkarıp döve döve götürdüler... Demir bir kapıdan daha geçirilip başka bir gardiyan grubuna teslim edildi. Bu kez onlar üşüştü üstüne. Yüzünde, çıplak sırtında, başında patlayan sert darbelerin altında bir kez daha sersemleyip, ardından yine o karanlığa yuvarlandı... Gözlerini açtığında, basık tavanlı, bir tarafında beton ranza olan, önü parmaklıklı bir hücrede olduğunu gördü... Demek müşahadeye getirilmişti. Saçlarının bıyıklarının olduğu yerler sızlıyordu. Elleriyle başını ve bıyıklarının olduğu yeri yokladı. Saçları ve bıyığı kesilmişti.

Selahattin'in ardından içeriye alınan Şerif ve Mehmet de kendilerini bir anda lacivert bir çemberin içinde buldular. Kollarından ve ayaklarından yapışan eller onları bir anda havalandırıp elbiselerini çekip çıkartmaya çalışıyordu.

"Ne oluyor?" diye bağırdı Mehmet.

Yanıt, üzerine yağan tekmeler, yumruklar ve küfürlerdi sadece. Kapıaltı denen bu yerde, iki lacivert çemberin içinde, Şerif ve Mehmet'in elbiseleri zorla, parçalanırcasına çekilip çıkarıldı. Sonra, iskeleti çıkmış çıplak gövdeleri ayaklar altında çiğnenmeye başlandı. Diğer taraftan da, bağırtıları duyulmasın diye ağızları kapatılmaya çalışılıyordu.

Bu sırada giriş kapısının önünde, içeriden gelen boğuk seslere bir anlam vermeye çalışarak, sıranın kendilerine gelmesini bekleyen Harun ve Hıdır doktor Tamer'in gardiyanlarca iteklenerek dışarı atıldığını gördüler. Doktor Tamer, solgun bir yüzle ve çaresiz bakışlarla geçip gitti önlerinden.

İçerde Şerif, darbe yağmuruna, çıplak gövdesinin ayaklar altında çiğnenmesine daha fazla dayanamayarak bir bulanıklığa kaydı. Penisinden ve makatından kan gelmeye başlamıştı, inip kalkan tekme ve yumruklar durdu. Biraz sonra beyaz giysili bir kişi* gelip tansiyonunu ölçtü. Tansiyonu düşük çıkmıştı.

"Bunu revire götürüp zorla tedavi edin" dedi beyaz giysili kişi gardiyanlara.

Şerifi kollarından ve ayaklarından tutup götürdüler. Revire giden koridora çıktıklarında, Şerif, sisli bir görüntü içinde uzun boylu, saçları beyazlamış bir gardiyanın "Bu i... tünelciymiş" dediğini algıladı. Ve ardından, üzerine yeniden inmeye başlayan darbelerin altında bulanıklıktan baygınlığa kaydı.

Bu sırada, Mehmet, bir eline üstünden çıkarılmış elbiseleri tutuşturulmuş halde, gardiyanların kollarında yarı bulanık bakışlarla etrafını algılamaya çalışırken, her yanı camlarla kaplı bir odadan geçirilip başka bir demir kapıdan içeri atıldı. Etrafı bir anda yeni bir gardiyan kalabalığıyla sarıldı ve tekmeler, yumruklar altında bir sandalyeye oturtuldu. Elinde tansiyon aletiyle, beyaz giysili biri, gardiyanları aralayarak yanına yaklaştı.

"Ne biçim doktorsunuz siz?" diye bağırdı Mehmet, "Gözünüzün önünde işkence yapılıyor ve siz işkence altında tansiyon ölçmeye çalışıyorsunuz. Daha ne kadar işkence yapılması gerektiğini söylemek için mi ölçüyorsunuz tansiyonumuzu?"

Sorularına, doktorun yerine, tekme ve yumruklarıyla gardiyanlar yanıt verdiler ve Mehmet'i sıkıca tutarak doktorun tansiyon ölçmesini sağladılar.

Tansiyon ölçümünü bitiren beyaz giysili kişi sordu:

"Açlık grevini bırakmayacak mısın?"

"Hayır" diye kesin bir sesle yanıtladı Mehmet.

Gardiyanlar, "Bırakmayacaksın ha, öyle mi?" diye bağırarak saldırdılar. Darbelerin altında, "YAŞASIN AÇLIK DİRENİŞİMİZ" diye bağırdı Mehmet.

Küçük ringtekiler, içeriden gelen boğuk seslere bir anlam ver-

* Bu kişi Dr. Osman Güler'di.

meye çalışıyorlardı dakikalardır... Ne oluyordu? Otobüstekilerin indirilmesi bittiği halde neden kendileri hâlâ indirilmiyordu?.. Daha önce yaşadıkları sevklerde hep birlikte ringlerden indirilir, içeriye alınırlardı. Şimdi niye içeriye alınmayıp ringlerde bekletiliyorlardı? içeriden gelen boğuk sesler de neyin nesiydi? Yoksa arama sırasında tartışmalar mı çıkıyordu?.. İşkence yapıyor olmasınlar? Ama hayır, bu haldelerken işkence yapamazlardı. Başka bir nedeni olmalıydı içeriden gelen boğuk seslerin, ama ne?

Bu sırada Eskişehir Özel Tip Cezaevi ikinci müdürlerinden Zeki, doktor Tamer ve sağlıkçı gardiyan Ömer'in hızlı ve telaşlı adımlarla önlerinden geçip gittiklerini gördüler... Niye böyle telaşlı ve hızlı adımlarla kaçar gibi uzaklaşıp gitmişlerdi?

İçeride Sedat Karaağaç ve Ahmet'in çığlıkları, ağızlarını kapatan ellerin ve üzerlerine tekmeler ve yumruklar yağdıran çemberin içinde boğulup kalırken, Harun ve Hıdır, iniltiler içinde, tansiyon ölçülen yerden, bıyık ve saç kesilen bölüme geçirilerek başka bir gardiyan grubunun yumruk ve tekmelerine teslim edildiler.

Bir gardiyan bir yandan vururken diğer yandan küfrediyordu:

"O çocukları, i...ler."

Harun darbe yağmuru altından bağırdı:

"Sizsiniz o çocukları, işkenceciler."

Gardiyan kalabalığı bir anda azgınlaşıp öldüresiye vurmaya başladılar Harun'la Hıdır'a.

"Ölmüyorlar da ...na koduğumun çocukları" diye bağırıyordu başka bir gardiyan vurmaktan yorulmuş bir sesle.

Sonra ikisini de kollarından, gövdelerinden ve başlarından sımsıkı tutarak birer sandalyeye oturttular. Harun ve Hıdır, saçlarını tıraş ettirmemek için başlarını sağa sola savurmaya çalıştılar. Kafalarına tıraş makineleri inmeye başladı hemen. Gardiyanlar onları daha bir sıkı tuttu. Tıraş makineleri saçlarını yola yola kesmeye başladı. Saclarının kesilmesinden sonra, bıyıklarını da aynı şekilde makinelerle çekiştire çekiştire kestiler.

Saç-bıyık kesme "işlemi (!)"nin ardından Harun ve Hıdır müşahade bölümüne götürülmek üzere bir başka gardiyan grubunun yumruk ve tekmeleri altına atıldılar.

Dışarıda hâlâ atış poligonunda bekletilen ringlerdekiler, içeri alınma işlemlerinin uzamasının nedenini çözmeye çalışıyorlardı.

"Herhalde arkadaşların durumları çok kötü. Bunun için uzuyordur işlemler" dedi Osman.

"Bilemem" diye yanıtladı Ferit, "Şurada bir sigaram daha var, onu da içelim."

Ringlerden indirme işleminin hâlâ başlamamış olmasının yarattığı merak, uzun sürgünün ve açlığın tükettiği bedenlerini bir an önce gidip bir yatağa atma isteğine karışıyordu.

Ortalarda kalan BMC ringlerin birinde Avni ve Hüseyin hâlâ tam olarak kendine gelememiş halde oturaklarda uzanmış yatıyorlardı.

Atış poligonuna çekilmiş ringlerden içeride ne olup bittiğine ilişkin hiçbir ses duyulmuyordu.

Ötelerde bir ringte, bu bekletilmeye tepki olarak başlatılan bir slogan ringten ringe atlayarak onlara geldi. Ve onlar da katıldılar bu slogana:

"YAŞASIN SÜRESİZ AÇLIK DİRENİŞİMİZ"

Bütün ringlerde yankılanan bu slogan, ringlerin dar pencerelerinden havaya karışarak, cezaevi bölgesinin dış dikenli tellerinin ötesinden onları izlemekte olan kenar mahalle insanlarının kulaklarına ulaştı.

3

Otobüsün gitmesinden sonra, küçük ringtekiler, sıranın kendilerine geldiğini düşünerek hazırlandılar, ama gardiyanlar mavi ringtekileri indirmeye başladılar. Gardiyanların kollarında ikişer ikişer indirilenlerin birçoğu güçlükle adım atabiliyor, kimilerinin ayakları yerde sürükleniyordu.

Mavi ringten, gardiyanların kollarında külçe gibi yığılmış iki kişi daha indirdiler. Gövdeleri gardiyanların kollarına asılı, bacakları ve ayakları betonda sürüklenerek giriş kapısının kenarındaki masanın önüne getirildiler. Adları soruldu; ses vermediler. Uçsuz bir karanlığın tam kıyısına gelip durmuşlar, bedenleri son bir güçle yaşamın kıyısına yapışıp bırakmamıştı. Ağızlarından iniltiler bile çıkamıyor, hiçbir şeyi algılayamıyorlardı. Kollarından tutan gardiyanların biri öfkeyle bağırdı onlara. Ama onlar, bu sesleri, kulaklarına yığılı uğultulardan sıyrılıp anlayamıyorlar ve dudaklarını kıpırtadıp yanıt veremiyorlardı. Beyaz gömlekli, kravatlı, şişmanca gövdeli, kalınca bıyıklı biri* gelip gardiyanların

* Bu kişi, adını daha sonra öğrendiğimiz ikinci müdür Reşit Adıgüzel'di.

kollarında asılı duran gövdelerden birine arkadan diz vurmaya başlayarak bağırdı:

"Adlarınızı söylesenize lan."

Yine ses yoktu. Kollarından tutan gardiyanlar, bu soluk alıp verişleri güçlükle hissedilen iki gövdeyi çıplak betona bıraktılar. Gardiyanların kollarından kurtulan iki beden betonun üstüne yığılıp kaldı. Beyaz gömlekli, kravatlı kişi eğilip yüzlerini tokatlamaya başladı. Gardiyanlar bacaklarını tekmeliyordu.

Küçük ringin kapısından bütün bu olanları gören Şenel içeriye dönerek; "Arkadaşlara vuruyorlar" dedi.

Küçük ringtekiler kapının ağzına yığılıp baktılar. Yerde upuzun ölü gibi yatmış iki bedene vuruyorlardı. Yerdeki iki gövdeden sadece

hırıltılar çıkıyordu. Ne bağırabiliyor ne çığlık atabiliyorlardı. Bu haldeki insanlara nasıl vurulabilirdi? Dakikalardır içeriden duydukları boğuk seslerin anlamı bu muydu? İçeri aldıkları insanları dövüyorlar mıydı yoksa?

Bu sırada mavi ringten iki kişi daha indirildi. Yeni inenler söyledi yerde ölü gibi upuzun yatıp kalmış arkadaşlarının adlarını:

"Birinin adı Mehmet Yalçınkaya, diğerinin Hüseyin Hüsnü Eroğlu."

Dışarıdaki masanın başında oturan subay listede adlarını işaretledikten sonra, gardiyanlar, Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nu kollarından tutup sürükleyerek içeri götürdüler. Yandaki demir kapı açıldı ve kapı altındaki işkence ekibine teslim edildiler...

Gecenin içine ölüm sinmeye başladı birden. Bir yumruk ve tekme yağmuru, son anda yaşamın kıyısına yapışıp bırakmayan yarı ölü haldeki aç bedenleri dipsiz bir uçurumun kıyısına sürükledi. Yaşamın kıyısına yapışmış parmakları gevşedi, sonra elleri kopup ayrıldı yaşama tutundukları son parçadan ve gövdeleri uçsuz karanlığın uzandığı dipsiz uçuruma düşmeye başladı.

Ölümün keskin ve buzlu çığlığı demir kapıları, duvarları, parmaklıkları dövdü önce ve sonra duvarın, demirin, kilidin içinde boğulup sessizliğe gömüldü. Ne ringlerdekiler ne daha önce içeriye alınanlar kendi içine kapanıp kalan bu ölüm çığlığını duydular. Hiç kimsenin kapıaltına, mazgal deliklerine, demir kapılara, parmaklıklara, kilitlere ve duvarlara sinip kalan ölümden haberi olmadı.

Ölümden ve kapıaltında başlayıp süren işkencelerden habersizce ringlerde bekleyenler, bir an önce indirilip götürülmek ve bir yatağa kıvrılıp uyumak istiyorlardı... Uzun ve zor bir sürgünün ezip tükettiği, etleri erimiş aç insanlara işkence yapılabileceğini hiçbir normal insan aklının alması mümkün değildi. Bu, toplu bir kıyımı göze almak demekti ki, bunu göze almaları çok güç görünüyordu.

Ama, göze almışlardı işte! İnsanca olan, insandan yana olan her ne varsa çiğneyerek, insan görüntüsü vermek için yüzlerine taktıkları maskeleri çıkararak bütün aşağılıkları ve gözü dönmüşlükleriyle saldırıyor, dövüyor, vuruyor, elbiseleri yırtarak çıkartıyor, saç ve bıyıkları zorla yolarak kesiyorlardı... Açlıklarının otuzlu günlerinde susuz-havasız, güneşin altında yanan çelik tabutlarda sürgünden geçirerek yarı ölü hale getirdikleri insanlara acımasızca işkence yapıyorlardı.

Ey insanlık neredesin? Susma, haykır!.. Susamazsın... susamazsın...susamaz...

4

Şerif, kendine geldiğinde, bir yatağın üstüne uzatılmış halde buldu kendini. Revirdeydi. Saçları ve yüzü ıpıslaktı. Yüzüne su dökmüş olduklarını anladı. Gözlerini üzerinde dolaştırdı. Çırılçıplak yatırılmıştı. Yatağın ortası kandan kıpkızıl olmuştu. Penisinden ve makatından azar azar kan gelmeye devam ettiğini farketti. Bu sırada aşağıdan boğuk sesler gelmekteydi. Sonra bu sesler yaklaşıp çığlıklara dönüştü. Biraz sonra çıplak halde dört kişinin getirilip yatakların üzerine atıldığını gördü.

Aradan yarım saat kadar geçmişti ki, Şerifi, getirdikleri elbiselerini giydirerek ayrı bir odaya aldılar. Sonra beyaz giysili bir kişi geldi yanına.

"Açlık grevini bırak. Yoksa biz sana zorla serum takacağız."

"Siz Hipokrat yemini etmediniz mi?" diye sordu Şerif ve ekledi: "Eğer zorla serum takmaya kalkarsanız, kafamı duvara vurup kendimi öldürürüm ve ölümümden siz sorumlu olursunuz."

Bunun üzerine "Bırakın ölürse ölsün" deyip gitti beyaz giysili kişi.

Küçük ringtekilerin içeriye alınmaları henüz tamamlanmamıştı. İsmail ve Hasan, işkence "yolculuğunu" tamamlamış, tek-

meler ve yumrukların eşliğinde bir müşahade hücresine atılmış ve acılarına aldırmadan diğer bazı hücrelerden atılmakta olan sloganlara katılarak kendilerini dövüp içeri atan işkenceci gardiyanların yüzlerine öfkeyle ve hınçla haykırıyorlardı.

Bu sırada, saçları ve bıyıkları kesilmiş olan Suat ve Şenel, uzun ana maltada görevli gardiyan ekibinin çıplak sırtlarını döven, bacaklarına inen darbeleri altında duvara tutunmaya çalışarak, yalpalaya yalpalaya yürümeye çabalıyorlardı. Suat, birden, birkaç gardiyanın telaşla üzerine doğru koştuğunu fark etti. Gözlerin önündeki sis perdesinin içinden bakışlarını ileri uzatmaya çalışarak ne olduğunu kavramaya uğraşırken yüzünde patlayan bir yumrukla sendeleyip duvara çarptı. Eline tutuşturulmuş elbiseler uçuşup yere saçıldı.

"Dur lan savcı geliyor."

Gardiyanlar, hemen Suat'la Şenel'in etrafını sardılar. Suat ve Şenel, lacivert bir duvarın içine hapsedildiklerinden, bir şey göremediler. Yanlarından hızla geçip giden ayak seslerini duydular sadece.

Yumruklar ve tekmeler altında zorla sandalyeye oturtulup saçları ve bıyıkları çekiştirile çekiştirile kesilen Hikmet ve Hacı Bekir'e ulaştı biraz sonra bu hızlı ayak sesleri. Bu kez gardiyan duvarı Hikmet'le Hacı'nın önüne çekildi.

Bu sırada, gardiyanlar, Yusuf'la Fehmi'yi vura vura camlı odaya sokmuşlardı. Çıplaktılar. Fehmi'nin üzerinde kilot da yoktu.

Masanın başındaki beyaz gömlekli, kravatlı kişi* bağırdı:

"Hani bunun kilodu? Kilodunu giydirin çabuk."

"Giymiyorum" diye bağırdı Fehmi, "İşkence yapıp bizi çırılçıplak bırakanların yaptıklarından utanmadığı yerde ben çıplaklığımdan neden utanayım?"

"Çabuk, çabuk çıkarın bunu buradan." diye bağırdı masanın başındaki kişi.

Gardiyanlar, Fehmi'yle Yusuf'u, getirdikleri gibi, ama bu kez daha bir hırsla vura vura tansiyon ölçülen kısmın gardiyan ekibinin tekme ve yumruklarına bırakmak üzere camlı odadan çıkardılar.

Kapıaltında Tarık ve Ergün betona yığılmış, çıplak gövdelerini çiğneyen tekmeler altında inliyorlardı. Bir süre sonra, yarı bilinç

* Bu kişi ikinci müdürlerden Zekeriya Sancaktar'dı.

yitimine uğramış halde, başka bir gardiyan ekibine teslim edildiler, önce Tarık çıkarıldı.

Tarık, keskin bir ağrının saplandığı belini tutarak, sisli gözlerle camlı odaya girdiğinde gardiyanların telaşla iki yana açıldığını fark etti. "Beyefendi... beyefendi geliyor, çabuk çıkarın bunu buradan." sözlerini duyup gözlerini bakışlarındaki bulanıklığı yenmeye çalışarak sesin geldiği tarafa çevirdi. Ötedeki kapıdan takım elbiseli, kravatlı, beyaz gömlekli, bıyıkları tam dudaklarının üstünden kesilmiş, genç görünüşlü birinin* içeri girdiğini gördü. Tarık'ı odadan hemen çıkarıp tansiyon ölçme yerindeki işkenceci gardiyanlara teslim ettiler.

Tarık, saçları ve bıyığı kesilmiş halde dövülerek bir müşahade hücresine atılırken, müşahadeyi çınlatan "Kahrolsun işkence" sloganlarına katılıp bağırıyordu.

Bu sırada malta boyunca dövülerek getirilen Ergün, müşahade kapısına yaklaşırken, kendine vuran gardiyanlara "İşkenceciler" diye haykırıyordu. Müşahadenin kapısındaki tatar yüzlü gardiyan koşarak gelip üstüne saldırdı.

"İşkenceciler öyle mi? Görürsün şimdi işkenceyi."

Tatar yüzlü gardiyanın üstüne atılmasıyla şevklenen diğer gardiyanlar da bir anda azgınlaştılar. Müşahade kapısından, azgınlaşmış tekmeler ve yumruklar altında içeri sokuldu. Düşmemek için var gücünü harcıyor, diğer yandan "İşkenceciler" diye bağırmaya devam ediyordu. Tam yere kapaklanıyordu ki uzanıp merdivenin trabzanını yakaladı son anda. Yukarıdan "Kahrolsun işkence" diye bağıran sesleri duydu. Sevindi. Yeni bir coşku geldi yüreğine, içi ısındı... işte bizimkiler bağırıyor. Herkes direniyor işte... direniyor... Dudaklarına yeni bir güç geldi ve dönüp işkenceci gardiyanların yüzüne haykırdı: "Kahrolsun işkence". Gardiyanlar bu sesle iyice çılgına dönerek üstüne atılıp var güçleriyle tekmeler, yumruklar savurmaya başladılar. Ergün, merdivene yığılmamak için iki eliyle trabzana sarılmış, son gücünü harcıyordu. Ama, ilk merdiven sahanlığında, daha fazla dayanamayarak beton düzlüğe kapaklandı. Gardiyan kalabalığı üstünde tepinmeye, çiğnemeye başladı. Gözleri bulanıklaşıp kararıyordu ki, bütün gücünü toplayarak ellerini uzatıp merdivenleri tırmanmaya ve yeniden trabzana tutunmaya çalıştı. Gardiyanlar trabzana tutunmasını engelleyerek kollarından tutup merdivenlerden yüzüstü

* Bu kişi Aydın Başsavcısı Nural Uçurum'du.

sürükleyerek çıkarmaya başladılar onu. Sırtını bütün güçleriyle ve hınçla dövüp duruyorlardı. Her darbede ciğerleri yerinden çıkıp fırlayacakmış gibi oluyor, etleri erimiş kemiklerine keskin ağrılar batıyordu. Yeniden kararda gözleri, ama kulaklarına yeniden çarpan sloganlar hemen kendine getirdi onu... "İnsanlık onunu işkenceyi yenecek"ti evet, yenecekti.

Bu sırada tıraş yerinde, gardiyanlar, Levent'e bütün yumrukları, tekmeleri, kolları ve gövdeleriyle saldırıyorlardı. Levent çıplak gövdesine inen darbelerle sarsılıyor, sersemliyor, ama sonra tıraş olmamak için yeniden çırpınmaya başlıyordu... Tıraş yapan gardiyan elindeki makineyi sağa sola kaçan başa vurup duruyor, saça daldırmayı başardığı an makineyi hırsla çekiyor, yan kesip yan yolarak "görev(!)"ini sürdürüyordu...

Saçları kesilen Levent, uzun ana maltanın işkence ekibine devredildi. Dövülerek, yere kapaklandığında sürüklenerek, müşahade merdivenlerinde çiğnenerek üst katın hücrelerinden birinin önüne getirildi. Sırtını dövmeye devam eden darbeler altında sloganlar atıyordu. Hücrenin kapısı açıldı ve Levent'i itekleyerek hücreye attılar. Arkasından elbiselerini de içeriye fırlatıp kapıyı kilitlediler.

Levent bulanık gözlerle bakıp hücredekileri seçmeye çalıştı; hücrede kendinden önce getirilen Tarık, Ergün ve 1. Kısım'dan PKK'lı bir arkadaş vardı. Doğrulup Levent'e baktılar. Levent'in gözü morarmış, dudakları patlamış, kanıyordu. Sonra birbirlerine sımsıcak gülümsediler. Müşahadenin duvarlarında bir slogan yankılanıp duruyordu aynı anda:

"İNSANLIK ONURU İŞKENCEYİ YENECEK"

5

Dışarıdaki atış poligonu olarak kullanılan alanda bekletilen ringler iç bölüme alındı ve sonra sırasıyla cezaevi kapısının önüne çekilerek içlerindekiler ikişer ikişer indirildiler. Boşaltma saatlerce sürdü.

İçeriye ikişer ikişer alınanlar, önce kapı altındaki soyma-dövme yerine götürülüp ilk işkenceci gardiyan ekibine teslim ediliyor, burada etraflarını saran lacivert çemberden üstlerine yağan tekmeler ve yumruklar altında, küfürler ve iğrenç kahkahalar arasında elbiseleri parçalanırcasına ve kimi kez de yırtılarak çıkarılıyor, betonda

sürünen çıplak gövdeler ayaklar altında çiğnenip eziliyor ve sonra, üstlerinden çıkarılan elbiseler ellerine tutuşturularak, çıplak halde, onları döverek camlı odadan geçirip tansiyon ölçme yerine götürecek bir diğer gardiyan ekibine devrediliyorlardı. Tansiyon ölçme yerinde kollarını ve gövdelerini sımsıkı tutan, başlarına yumruklar yağdıran üçüncü gardiyan ekibinin ortasında beyaz giysili iki kişi tarafından daha ne kadar dayanabileceklerini anlamak için tansiyonları zorla ölçülüyor; açlık grevini bıraktırmak için yeniden dövülüyor, ama her defasında "Bırakmıyorum" yanıtını vermelerinin ardından saç-bıyık kesme ekibinin inip kalkan kolları, ayakları ve çekiştire çekiştire kesmek için bekleyen tıraş makinelerinin önüne atılıyorlardı. Saçları ve bıyıklan yolunarak kesilenler, onları müşahade hücrelerine götürecek başka bir işkence ekibinin ortasına bırakılıyor, uzun malta boyunca çıplak sırtlarına inen yakıcı darbeler altında yalpalayarak, yerlere kapaklanarak, duvarlara tutunmaya çalışarak, sürüklenerek vardıkları müşahade kapısında bu kez de müşahadede bekleyen gardiyan ekibinin saldırısına uğruyorlardı. Merdivenlerden sürüklenerek, ezilerek, çiğnenerek çıkarılıyor ve havasız müşahade hücrelerine atılıyorlardı.

İşkence çarkı oldukça düzenli kurulmuştu. Her işkenceci ekip "görevinin(!)" nerede başlayıp nerede bittiğini biliyor ve şevkle aşağılık görevlerini ifa ediyordu. İşkenceci gardiyanlar, bu arada, adlarının saptanabileceği korkusuyla birbirlerine "HAYDAR" adıyla seslenmeyi unutmuyorlardı. Kimi gardiyanlar ise durmaksızın savurdukları yumruklardan dolayı bilekleri incinmesin diye sargı bezlerinden bileklikler yapıp takmışlardı*. Başgardiyanlar, işkencenin "sağlıklı(!)" biçimde sürdürülmesini denetliyor ve canları çektikçe işkenceye bizzat katılıyorlardı. Cezaevinin tüm yetkilileri işkence gecesinde görevlerinin başında bulunuyor, her şeyin düzenli biçimde yerine getirilebilmesi için gerektiğinde emirler veriyor, "işlemler(!)"in aksamadan tamamlanmasını sağlıyorlardı. Aydın Başsavcısı Nural Uçurum, müdür vekili Seyfettin Gül, ikinci müdürlerden Reşit Adıgüzel ve Zekeriya Sancaktar, doktorlar Mehmet Yeşiltay ve Osman Güler, başgardiyanlar Yolcu Yıldırım, Hüseyin Kazankaya...; hepsi birlikte, bu kanlı geceyi hazırlamış ve şimdi de planladıklarını uyguluyorlardı. Görevle-

* Kimi gardiyanların sargı bezlerinden yaptıkları bu bileklikler, kamuoyunda "bazı gardiyanların içeride çıkan çatışma sırasında yaralandıkları" biçiminde yanlış yansımalara yol açtı.

ri her ne pahasına olursa olsun direnişi kırmaktı. Kıracaklarına inanıyorlardı. Ama ringlerdekileri içeri alıp işkencelerden geçirdikleri halde direnişlerini bir türlü kıramıyorlardı. Açlığın otuzlu günlerinde çelik tabutlara benzeyen ringlerde bir sürgünden geçirilip havasızlığın, susuzluğun ve sıcağın cenderesinde ezilmiş insanların nasıl olup da onca işkenceye direnip açlık direnişlerini sürdürebildiklerini bir türlü anlayamıyorlardı... Anlayamamaları bir yana, giderek artan bir öfke ve bilenmişlikle çınlayıp duran sloganlarımız karşısında şaşkınlığa düşmüşlerdi.

Bizler ise, önce, uzun bir açlığın ve sürgünün ezip neredeyse tamamen tükettiği bedenlerimize işkence yapmanın nasıl olup da göze alınabildiğine inanamamanın kısa süren şaşkınlığını yaşamış; ama ardından, direnişimizin toplu kıyımı göze alan bir işkenceyle kırılmak istenmesi karşısında büyük bir öfke duyarak, onurumuzu kırmak için girişilen her türlü aşağılık uygulamalar, küfürler, soymalar, iğrenç davranışlar karşısında işkenceciler ve bu işkenceyi yaptıranlardan tiksinerek ve işkence sürdükçe daha da bilenerek var gücümüzle sloganlara sarılmış; öfkenin bilediği direncin, her şeye karşın ayakta tutulan onurun o müthiş dürtüsüyle canlanmış ve geceyi aç seslerimizle çınlatmıştık.

Ringleri boşaltıp bizleri işkencelerden geçirerek dörder dörder müşahade hücrelerine doldurma "işlemleri" gece saat bir buçuğa doğru tamamlandı. Şimdi, sayılan iki yüz elli civarında olan direnişçilerin hemen hemen tamamı müşahade hücrelerindeydi.

6

Müşahade, ana maltanın iki yanında karşılıklı olarak uzanan iki bölümden oluşuyordu. Alt katında demir kapılı, karanlık ceza hücreleri olan müşahade bölümlerinin ikinci, üçüncü ve dördüncü katlarında önleri parmaklıklı onar hücre bulunuyordu.

Her hücreye biri beton ranzanın üstünde, diğeri yerde olmak üzere iki sünger yatak koyulmuştu. İşkence sızıları, kemiklerimize, göğsümüze, kaburgalarımıza batan dikenli acılar, sırtlarımız, bellerimiz, omuzlarımız, kollarımızda bıçak gibi keserek gezinen ağrılar, başlarımız ve şakaklarımızdaki keskin zonklamalar içinde, kimilerimiz dudakları patlamış, başları yarılmış halde, boydan boya kızarmış, morarmaya başlamış gövdelerimizle kirli, her yanına saç kılları bulaşmış sünger yataklara uzanmıştık.

Hücrelere atıldığımızda, ilkin sıcak ve kıvançlı gülümseyişlerle birbirimizi selamlamış, sonra lavaboda yüzlerimizi yıkayıp susuzluğumuzu gidermiş ve elbiselerimizi giyinmiştik. Ama hücreler boğucu ve sıcak olduğundan giydiklerimizden birçoğunu geri çıkarmıştık sonra.

Hücrelerin doldurulmasının ardından birbirimize seslenerek kimin nerede olduğunu anlamaya çalışmış; ancak bir anda ortalığı kaplayan karışık ve gürültülü seslerden hiçbir şey anlaşılmaz olduğundan üst katın dip hücresinden başlayarak sırasıyla adlarımızı söylemiştik.

Şimdi hücrelerde kâh söyleşiler yapıyor, kâh düşüncelere dalıyor, kâh uyumaya çalışıyorduk. Kimi hücreler, tavanlarındaki ampulleri çevirip gevşeterek ışıklarını söndürmüşlerdi.

Açlık, sürgün, işkence... her şey bir sisin içinde olup bitmiş gibiydi. Gerçek değillerdi sanki. Ama direnişimizi kıramamışlardı işte... Acaba işkenceyi sürdürecekler miydi? Artık her şey beklenebilirdi... İsterlerse sürdürsünler, ne yaparlarsa yapsınlar bu direnişi kıramayacaklar... kıramayacaklar... Onca saldırının içinden onurumuzla çıkabildiğimiz, direnişi sürdürebildiğimiz için büyük bir sevinç ve mutluluk duyuyor, içten içe kıvançlanıyorduk.

Bu sırada, cezaevi yöneticileri ve gardiyanlar yeni bir işkencenin hazırlıklarını tamamlıyorlardı. Yukarıdan öyle emir almışlardı. Ne olursa olsun kırılmalıydı bu direniş. Her şey en başından planlanmıştı. Bu planın gereği olarak, Eskişehir'de bir ayı aştığı halde açlık grevine duyarsız kalmışlar, ardından aç bedenlerimizi uzun sürgün yolculuğunda ezip tüketmişler, sonra da ezilip tükenmiş bedenlerimizi işkencelerden geçirerek bizleri müşahade hücrelerine doldurmuşlardı, ama bir türlü istedikleri sonuca ulaşamamışlardı... Bu direniş kırılmalıydı. Direnişi kırabilmek için daha fazla işkence yapılmalıydı. Şimdi buna hazırlanıyorlardı.

Saat gece 02'yi henüz geçerken, 1. Müşahade bölümündekiler merdivenlerden yukarıya hızla çıkan kalabalık ayak sesleri ve gürültülerle uyuma çabalarından sıyrılıp gözlerini açtılar. Söyleşilerini sürdürenler konuşmalarını kesip ne olduğunu anlamaya çalıştılar. Biraz sonra üst katın açılan demir kapısından içeriye bir gardiyan kalabalığı girdi. Hücrelerin önündeki koridora yığılan gardiyanlar parmaklıklara vurup bağırmaya başladılar:

"Ayağa kalkın ulan, sayım var."

"Lambaları çabuk yakın."

Hücrelerin önünde gidip gelerek durmadan tekrarlıyorlardı bunları. Ama hücrelerdekiler ne ayağa kalkıyor ne de kalkıp lambaları yakıyorlardı... Çünkü direnişleri kırmak isteyenler, hep böyle ufak tefek şeyler emredip yaptırmaya çalışarak işlerine başlarlar, her yaptırdıkları şeyden sonra daha önemli ve onur kırıcı şeyler isterlerdi. Sorun, yapılması istenen şeyin küçüklüğü-büyüklüğü, önemliliği-önemsizliği değil, emreden sese itaat edip etmeme sorunuydu. Bir kere itaat etmeye başladınız mı ardından yeni şeylere itaat etmenizi istemeye başlarlardı. 12 Eylül'den bu yana cezaevlerinde akılalmaz işkenceler yaşamıştık ve sorunun aslında ne olduğunu biliyorduk... Bu nedenle, hücredekiler gardiyanların emredici bağırmalarına aldırmıyor, yataklarına uzanmış halde, gidip gelerek durmadan bağıran gardiyan kalabalığını seyrediyorlardı.

Hiçbir hücre diğerine bir şey söylemiyor, hiçbir hücreden diğerine bağırılmıyordu. Ama herkes, sanki baştan ne yapılacağını konuşmuşlar gibi aynı tutumu gösteriyordu kendiliğinden.

Gardiyanların bağırmaları giderek hırçınlaştı. Hücrelerin önüne yığılıp öbekler oluşturuyor, içeridekilere tehditler yağdırıyorlardı:

"Kalkın! Yoksa kapıyı açıp gireriz."

"İçeri girersek gösteririz size ayağa kalkmamayı."

"Burası Eskişehir değil. Burada size her şeyi yaptıracağız."

Hücrelerdekiler bu tehditlerin yanıtlarını hemen veriyorlardı:

"Girerseniz girin. Ne yapacaksınız? İşkence mi? Gelin yapın."

"En fazla öldürebilirsiniz bizi. Daha fazla ne yapabilirsiniz?"

Evet, daha fazla ne yapabilirlerdi? Hücrelerdekiler için ölümden daha kötü bir şey vardı: direnişlerinin kırılması. Hücrelerin önünde gidip gelerek tehditler savurup psikolojik baskı kurmaya çalışan gardiyan kalabalığına bağırıp duruyorlardı:

"Hadi gelin! Bizi korkutacağınızı mı sanıyorsunuz?"

"Siz işkenceye bahane arıyorsunuz."

Gardiyan kalabalığı ile hücrelerdekiler arasındaki psikolojik boğuşma sürüp duruyordu. Gardiyanların kimileri, hücre kapılarındaki kilitlere uzanıyor "Bakın, açıyoruz ha" tehditlerini savuruyorlardı. Psikolojik baskı konusunda eğitilmiş gibiydiler. Ama bu psikolojik baskı kurma çabalarından sonuç alamadıkça küfürler etmeye başladılar. Aşağılık küfürleri, tepkileri daha da biliyordu sadece.

Birden orta hücrelerden birinin önüne yığıldı bağırışmalar ve açılan kilidin sesi duyuldu. Kalabalık bir gardiyan grubu bütün yumrukları ve tekmeleriyle içeri daldı. Darbeler altında kalan aç ve ezilmiş bedenlerden çıkan boğuk iniltiler gardiyanların küfürleri ve bağırışlarına karıştı. Ardından, ağızlardan acıyla çıkan boğuk iniltiler yerlerini bir slogana bırakarak kayboldular. Boğuk seslerle çıkan slogan diğer hücrelere atlayarak bütün müşahadeyi sardı:

"KAHROLSUN İŞKENCE"

Gece, yine sloganlara açılmıştı.

Biraz sonra, hücreden çıkarılan bir arkadaş, gardiyan çemberinin içine alınıp dövülerek hücrelerin önünden geçirilip götürülürken, hücrelerdekiler, seslerini daha bir yükseltip, elleriyle ulaşamadıkları arkadaşlarına sloganlarıyla ulaşmak için haykırıyorlardı... Merdiven sahanlığında bir süre daha devam eden işkencenin ardından arkadaşı getirip hücresine geri attılar.

Gardiyanlar bu hücreyi kapatıp başka bir hücrenin kapısına yığıldılar hemen.

"Ayağa kalkıp lambayı yakın. Yoksa sizi de arkadaşınız gibi yaparız."

Tehditler savuruyor, kilidi açmaya davranıyorlar, korku yaratmaya çalışıyorlardı. Ama hücredekiler ayağa kalkmadı ve öfkeyle bilenmiş bir sesle yanıt verdiler:

"Bu yaptığınız işkencelerin hesabını vereceksiniz."

"Biz bakandan emir aldık lan i...ler, bize kimse hesap soramaz." diye kızgın bir ses geldi gardiyan kalabalığının içinden.

"Vereceksiniz, bu işkencelerin hesabını mutlaka vereceksiniz." diye bağırdı yine hücredekiler.

İyice hırçınlaşıp sabırsızlanan gardiyanlar kilidi açıp hırsla içeri daldılar. Hücredekiler, içlerinden birinin dışarıya sürüklenip götürülmemesi için hemen yerlerinden doğrulup hücrenin bir kenarında birbirlerinin kollarına girerek yere çöktüler. Gardiyanlar, yerde birbirine kenetlenmiş halde duran dört kişinin üzerine bütün küfürleri, kolları, ayakları ve gövdeleriyle kudurmuşcasına saldırdılar. Yumruklarını, tekmelerini, ellerindeki kemerlerin demir tokalarını dört direnişçinin başlarına, sırtlarına, kollarına, bacaklarına, gövdelerinin neresi gelirse oraya indirmeye başladılar. Bazıları, yerlerini ezberlemişcesine yerdekilerin böbreklerini dövüyorlardı. Yerdeki dört direnişçiyi birbirinden koparmaya

çalıştılar sonra, ama koparamayınca üstlerine çıkarak hınçla çiğnemeye başladılar. Yerdeki dört direnişçi, bütün bu darbeler, çiğnemeler altında, gövdelerine saplanıp duran acılara karşın, ağızlarından çıkan boğuk iniltileri slogana dönüştürmeye çalışıyor; seslerini boğmak için ağızlarına uzanan yumruklar, üstlerinde tepinen ayaklar, sırtlarına ve başlarına inip kalkan kollar, etraflarını saran gardiyan gövdeleri arasından sıyrılıp çıkmayı başaran slogan sesleri diğer hücrelere ulaşıp çoğalıyor, çoğalıp gürleşiyor; gürleşen sloganlar müşahade içinde çınlayıp duvarlarda yankılanarak yeniden kendilerine dönüyordu:

"İNSANLIK ONURU İŞKENCEYİ YENECEK"

"şimdi asi bir nehirdi bir ölüm sürgünüyle kırılmak istenen aç seslerimiz"

1. Müşahade bölümündeki hücreler sırasıyla işkenceden geçirilirken yükselen haykırışlar, atılan sloganlar, okunan şiirler kâh demir kapıların altlarından, mazgal deliklerinden, kâh hücrelerin karşı tarafındaki yüksek duvarın üstüne yerleştirilmiş parmaklıklı pencerelerden geçerek 2. Müşahade bölümünün hücrelerine ulaşıyor ve oradakilerin attığı sloganlarla da gürleşerek geceyi çınlatıyordu.

2. Müşahade bölümündekiler, sıranın kendilerine geleceğini bilerek bekliyorlardı. Attıkları sloganların güçlü titreşimleri yüreklerine ulaşıyor, oradan damarlarındaki kana karışıp hücrelerine yayılarak gövdelerine canlılık getiriyordu.

Saat üçe yaklaşırken 1. Müşahade bölümünün işkenceden geçirilmesi tamamlandı. Gardiyan kalabalığı, ana maltayı geçip 2. Müşahade bölümüne akın etti. 2. Müşahade hücrelerindekiler, merdivenleri tırmanan hızlı ve kalabalık ayak seslerini duymalarıyla birlikte sıranın kendilerine geldiğini anladılar.

Gardiyan kalabalığı, önce yine üst kata yığıldı. Aynı yöntemleri ve bağırtılarıyla hücrelerin önünde gidip geldiler. Sonra açılan bir kilit sesi ve ardından dövülen insanların boğuk haykırışları duyuldu ve sloganlar bir anda ortalığı yeniden kapladı.

Gardiyanlar, hücreden çıkardıkları bir arkadaşı ayaklarından tutup sürükleyerek götürmeye başladılar yine. Diğer hücrelere gözdağı vermek istiyorlardı. Ezberlemişcesine aynı yöntemleri kullanıyorlardı. İşkence çarkı bu kanlı gece için onları iyi hazırlamıştı. Ayaklarından tutup sürükledikleri direnişçiyi, kafasının

basamaklara çarpıp durmasına aldırmaksızın indirdiler ve alt kattaki demir kapılı ceza hücrelerinden birine attılar.

Hücreler, yine sırasıyla işkenceden geçirilmeye başlandı. Sloganlar, iyice koyulaşan öfkenin ve daha bir güçle ayağa dikilen direncin dürtüsüyle bilenip keskinleşerek işkencecilerin yüzlerinde patlıyordu:

"YA İNSANCA YAŞAM YA ÖLÜM"

Sonra, sloganlar, yerlerini bütün gücüyle haykıran şiirlere bırakarak dindi. Şimdi şiirler savunuyordu insan onurunu. En keskin çelişkileri ve en güçlü duyguları en iyi şiirler anlatırdı... Şiirlerin ardından alkış sesleri yükseldi hücrelerden. Alkış sesleri bütün aykırılığıyla yayıldı geceye ve işkenceci gardiyanları şaşırtıp bırakarak yüzlerine tokat gibi inmeye başladı.

Artık slogan atmaktan iyice bitkinleşmiş gövdelerine uygun yeni protesto yöntemleri bulup çıkarıyordu direnişçiler. Şimdi ıslıklar yükselmeye başlamıştı. Müşahadenin yüksek duvarlarında yankılanıp çınlayan ıslık sesleri keskin uçlarıyla yırtıyordu direnişin üzerine çekilmek istenen siyah örtüyü. Asi bir nehir gibi akıyorlardı şafağa doğru.

Bazı insanlar, resmi elbiseleri içinde, bütün aşağılık işkenceleri ve küfürleriyle iyice alçalırken, uzun bir açlık ve bir ölüm sürgününün bedenlerini yıpratıp tükettiği, hücrelere atılmış insanların bütün insan değerlerine ve onuruna sahip çıkarak yüceldiği bu an, insanlık tarihinin o büyük çelişkisinin uç noktada yoğunlaşıp keskinleştiği bir zaman dilimini oluşturuyordu. Bu çelişki karşısında, bir yanda insanlık adına duyulan kahrolası bir utanca ve hüzne; öte yanda ülkede ve yeryüzünde özgür ve güzel bir geleceğin mutlaka yaratılacağına olan o sarsılmaz inanca ve büyük umuda her şeye karşın bir kez daha sahip çıkılmasının getirdiği o müthiş güzel duyguları yaşıyordu insan.

Ve direniş, gücünden hiçbir şey yitirmeden, tersine daha da güçlenerek, teslim alınamayan insanların aç dudaklarından fırlayan sloganlar ve ıslıklarla koşuyordu sabaha.

7

Ve işkenceciler, "Sabah yine geleceğiz" demeyi unutmadan, bütün yumruklarını, tekmelerini, kayışlarını, küfürlerini toplayıp, geride gövdeleri ezilmiş, hırpalanmış, kanatılmış, kırılıp dö-

külmüş ama direnişlerinden ve onurlarından en küçük bir ödün koparılamamış insanları bırakarak çekip gittiler.

Şimdi, ezilip hırpalanmış, kanatılmış aç gövdelerimize batan keskin acılar içinde, kendimizi hücrelerdeki yataklara birer külçe gibi bırakmış; yüreklerimizdeki direniş sevincine sımsıkı sarılarak ışıl ışıl bir kıvanç ve dostlukla birbirimize gülümsüyorduk... Bir de sigaramız olsaydı şimdi ne güzel içilirdi... Elbiselerin kıvrımları arasında birkaç dal da olsa sigara kalabilmiş miydi acaba?.. Elbiseleri yokladık. Bulunan birkaç dal sigara, birkaç kibrit tanesi insan yaratıcılığının ince yöntemleriyle hücreden hücreye geçirildi. Sonra birkaç kişinin birlikte içtiği sigaralardan çıkan dumanlar kıvrılıp yayılarak hücrelerin boğucu ve sıcak havasına karıştı.

Evet... yine direnmiş ve yine ölmemiştik. Ölmemiştik, ama nasıl? Uzun bir açlığın erittiği, havasız ve susuz bir sürgün yolculuğunun ve işkencelerin ezip tükettiği bedenlerimiz hâlâ nasıl hayatta kalabilmişti? Ve bütün o işkencelere hangi güçle ve nasıl karşı koyabilmiş, aç gövdelerimiz nasıl olup da iradelerimize ihanet etmemiş ve saatlerce süren sloganları haykırma canlılığını nereden bulmuştuk?.. Bu soruları kendimiz bile tam olarak yanıtlayamıyorduk. Kendi durumumuza şaşıyor, anlamaya çalışıyor, ama yeterince anlayamıyorduk... Nasıl olabilmişti bütün bunlar? Ne tutmuştu bizleri ayakta? İrade gücümüz mü? Haklı oluşumuz ve direnişimize olan sarsılmaz inancımız mı? Yıllardır cezaevlerinde yaşadığımız akılalmaz şeylerin getirdiği deneyimler mi? Aramızdaki sımsıcak dostluklar mı? Kendimize ve birbirimize olan o büyük güven ve saygı mı? Yüreğimizde sımsıkı taşıdığımız onurumuz mu? İçimizdeki o tutkulu yaşama sevinci ve isteği mi? Ölüm sürgünü ve işkenceye duyduğumuz o keskin öfkenin yaşama inadımızı bilemesi mi? İnsana, dünyaya ve geleceğe ilişkin o büyük inanç ve umudumuz mu? Hayatı değiştirmek için ateşin ve ölümün içinden geçmiş o büyük eylemin çocukları olmamızın getirdiği bilinç birikimi mi? İnsan bedeninin ve aklının kendini en olmadık koşullara bile uyarlamaktaki o müthiş ve şaşılası ustalığı mı?..

Gerçekten, ne tutmuştu bizleri ayakta?..

Ve sabaha biraz olsun dinlenmiş ve güç toplamış olarak çıkabilmek için yarım uykuların bulanıklığına bıraktık kendimizi.

Altıncı Bölüm

ÖLÜMÜN KIYISINDA SÜREN AÇLIK

ölümün tam kıyısında sürüyor açlık kalbimde asi bir hüzün
dudaklarımda asit tadı bir ıslık koşuyor şimdi öpersem ölürsün

1

Sabah saat dokuza yaklaşırken duyduğumuz kalabalık ayak sesleriyle sıyrıldık yarım uykularımızdan. Gece, "Sabah yine geleceğiz" demişti işkenceciler. Gelmişlerdi işte. Ama geceki havalarında değildi hiçbiri. Hücrelerin, önüne yığılıp bağırmıyorlardı. Elinde bir dosya tutan bir gardiyanın sesi duyuldu ardından:

"İsimleri okunanlar ses versinler."

"Ne oluyor? isimlerimizi niye okuyorsunuz?"

"Bazılarınızı koğuşlara alacağız."

Dört isim okundu, isimleri okunanlar, değişik hücrelerden ses verdiler. Ses verilen hücrelerin kapıları açıldı. Hücrelerden çıkan dört kişi bir gardiyan çemberinin ortasına alınıp götürüldü.

Ama niye daha fazla değil de dörder dörder götürüyorlardı?.. Bizi dörderli olarak ayrı yerlere dağıtıp yalıtarak yapacakları işkenceden sonuç alabileceklerini mi düşünüyorlardı yoksa?.. Belki bu kez iyice ezmeyi koymuşlardı kafalarına.

Şu ana kadar mucizevi denebilecek biçimde ölmeden kalabilmiştik. Ama kırılıp dökülmüş, erimiş, küçülmüş bedenlerimiz işkenceye daha ne kadar dayanabilirdi? İncecik bir ipliğe bağlıydı hayatlarımız ve bu iplik kolayca kopabilirdi... Ancak her ne olursa olsun direnişi sürdürmeliyiz... Çünkü hiçbir şekilde onursuz yaşama hakkına sahip değildik.

İsimler okunmaya devam ediliyordu, isimleri okunanlar, her şeyi göze almışlığın o müthiş yürek rahatlığıyla yerlerinden doğrulup kalkıyor, gözleriyle geride kalanlarla vedalaşıp açılan kapılardan çıkıyor, gardiyanlar tarafından götürülüyorlardı. Geride kalan dostlarıyla bir daha karşılaşıp karşılaşmayacaklarının bilinmezliğinin hüznünü taşıyorlardı gizlilerinde.

Koğuşlara götürülmek üzere müşahade bölümlerinden çıkarılan arkadaşların kimileri ana maltada sıraya geçirilip yürütülmek isteniyor, hatta bazen dövülüyorlardı. Ama sıraya girmiyor ve bildikleri gibi yürümeyi sürdürüyorlar, koğuşlarda kendilerini yoğun bir işkencenin beklediğini düşünerek dirençlerinden en küçük bir ödün vermiyorlardı.

Hücrelerde kalanlar, kulak kabartıp beklemelerine karşın ne bir çığlık ne de bir slogan sesi duydular. Koğuşlara götürülenler, yerleştirildikleri koğuşlarda sayılarının gittikçe arttığını görünce fiziki işkencenin artık sürdürülmeyeceğini düşünmeye başladılar.

Kanlı gece sona ermişti. Ancak şimdi, önlerinde şekersiz, tuzsuz uzun açlık günleri vardı. Artık ölümün kıyısında sürecekti açlık.

2

Girişteki işkenceler sırasında kanama geçirmiş, durumları çok ağırlaşmış olanlar müşahade hücrelerine getirilmeden revire yerleştirilmiş, işkence operasyonunun iki "doktor"u ve gardiyanları onları tedavi kabul etmeleri için zorlayıp durmuş ama sonuç alamamışlardı.

Artık bir ölüm orucu gibi süren açlığın Aydın Cezaevi'ndeki ikinci günüydü. İkindi saatlerinde revir birden hareketlendi... Savcı mı geliyordu yoksa?.. Hayır, gelen SHP Aydın Milletvekili Hilmi Ziya Postacı'ydı... Demek dışarıdakiler sürgünü öğrenip harekete geçmişlerdi. İşkence operasyonunun ilk geceden sonra sürdürülmemesinin nedeni buydu belki de...

Hilmi Ziya Postacı dışarıda kendisini bazı anaların beklediğini söyleyince bir sevinç aktı revirdeki direnişçilerin yüreklerine. ...Demek analarımız, sevdiklerimiz buradaydı... O sevgili elleri öylesine güçlüydü ki hiç kimse parmaklıklara yapışıp sarsan ellerini söküp atamıyordu.

H. Z. Postacı, geliş nedenini kısaca açıkladıktan sonra konuşmasını sürdürdü:

"Ben, her şeyi, çektiğiniz sıkıntıları biliyorum. Sizden rica ediyorum, açlık grevini bırakın. Bu ülkenin size ihtiyacı var. Ölür veya sakat kalırsanız bizleri üzersiniz."

"Gasp edilen haklarımız geri verilmeden açlık grevini bırakmayız" diye yanıtladılar milletvekilini.

"Bakın, size bir abiniz olarak söz veriyorum. Sorunlarınızla ilgileneceğim. Önce siz açlık grevini bırakın, sonra ben bakanla konuşayım; ona 'Ben konuştum, bıraktılar. Siz de onların isteklerini hukuksal çerçeveye uygun olarak karşılayın' diyeyim. İlk adımı siz atın. Sizden rica ediyorum."

"Sayın Postacı" diye söze girdi revirdeki arkadaşlar, "Sorun ilk adımı atıp atmama sorunu değildir. Sorun bize yapılanlardır. Taleplerimizden hiçbiri yerine getirilmeyecek şeyler değildir ve bakanlık kasıtlı olarak açlık grevini sürüncemede bırakmaktadır. Amaç direnişi kırmaktır. Bunun için sürgün yapıldı, bunun için işkencelerden geçirildik."

Yüzlerindeki izlerden ve morartılardan işkence yapılmış olduğu açıkça belliydi. Elbiselerini de sıyırarak sırtlarında ve diğer yerlerinde boydan boya uzanan morartıları ve yırtılmaları gösterdiler milletvekiline. Uzun uzun işkence gecesini anlattılar.

"Sayın milletvekili, sizden istediğimiz bütün bunları kamuoyuna yansıtmanızdır. Burada korkunç şeyler olmuştur, bunlar bilinmeli."

Bu sırada revirin karşısında bulunan dördüncü koğuştakiler konuşacakları şeyler olduğunu söyleyerek H. Z. Postacı'nın kendi koğuşlarına da uğramasını istediler ama milletvekili vaktin geç ve dışarıda yapması gerekenlerin olduğu, ertesi gün yeniden geleceği yanıtını verdi. Ve revirdekilerle bir süre daha konuştuktan sonra geldiğindeki gibi "Geçmiş olsun" diyerek gitti.

Koğuş yatakhanesinin demir kapısı gürültüyle açıldı ve Aydın Başsavcısı Nural Uçurum, kalabalık bir gardiyan grubuyla birlikte içeriye girdi.

"Savcı bey, sorunlarımız var" dedi koğuştakiler.

"Merak etmeyin, ben zindancı değilim" yanıtı geldi savcıdan.

Koğuştakiler gülmekle öfkelenmek arasında gidip gelerek baktılar savcıya.

"O halde bize niye işkence yapıldı? Bunların olmasına nasıl izin verdiniz?"

"Ne yapalım? Aramaya direnmişsiniz. Bu nedenle sizi biraz dövmüşler."

"Aramaya mı direnmişiz? Hangi güçle direnmişiz savcı bey? Ayakta bile duracak halimiz yoktu. Hem arama, insanları çırılçıplak bırakarak onurlarını kırıcı şeyler yapmak mıdır?"

"Ne araması savcı bey?" diye söze girdi bir başkası, "Kapıdan, girer girmez üstümüze saldırdılar. Hem öyle dediğiniz gibi 'biraz' filan da dövmediler. Öldüresiye bir işkenceden geçirildik. Geldiğimizde her şey işkence yapılması için hazırlanmıştı."

"Bize gelişi güzel değil, önceden örgütlenmiş, hazırlanmış ekiplerce bilinçli olarak işkence yapıldı" diye ekledi bir üçüncüsü.

Koğuştakiler, işkence izlerini göstermek için üstlerindeki elbiseleri sıyırdılar. Bütün gövdeleri çizikler, yırtılmalar, morartılar içindeydi. Savcı, dudaklarında müstehzi bir gülümsemeyle, hiçbir şaşkınlık göstermeden baktı.

"İşkence gecesinde siz de cezaevindeydiniz, savcı bey" dedi koğuştakilerden biri, "Hem zaten sizin izniniz olmadan böyle şeyler yapılamaz."

Bu son sözler savcının yüzünü ekşitti, ama sonra o müstehzi gülümseyişi yeniden dudaklarına oturtarak konuyu başka yönlere çekmeye çalıştı:

"Bunları geçin! Başka sorunlarınız var mı, onları söyleyin!"

"Elbette var. Biliyorsunuz. Ama, öncelikle, doktor muayanesinden geçirilerek bu işkence izlerini tespit ettirmek istiyoruz. Açlık grevimize ilişkin sorunları sizinle temsilcilerimiz konuşur, onlarla görüşün. Bunların dışında, diş macunu, sigara, kalem-kâğıt ve gazete aldırmak istiyoruz."

"Siz de ne çok şey istiyorsunuz."

"Çok şey mi! Diş macununun, sigaranın, kalemin, kâğıdın, gazetenin nesi çok?"

"Neyse, tamam, bakarız." dedi savcı konuyu geçiştirmek isteyen bir ses tonuyla.

Koğuştakiler temsilcilerin adlarını söyledikten sonra, Savcı, gardiyanlarla birlikte gitti.

Savcının gidişinden bir süre sonra yatakhanenin kapısı tekrar açıldı. Birini ilk kez, diğerini işkence gecesinde gördükleri iki doktor gardiyanlarla birlikte içeri girdi.

Koğuştakilerin kimi, gardiyanların yüzüne dikkatle bakarak önceki gece yapılan işkencelere katılan gardiyanları seçmeye çalışıyorlardı. Lacivert üniformalarıyla ne çok benziyorlardı birbirlerine.

"Şu böbrekçi değil mi?" diye sordu koğuştakilerden biri yanındakine.

"Evet... evet o. Hırsla ve şevkle böbreklerin olduğu yerlere vuruyordu hep."

"Şu başgardiyan da vardı dün gece."

Doktorlar yatakhanenin ortasına gelip durdular. Cezaevi doktoru olan Mehmet Yeşiltaş sordu:

"Bir şikâyeti olan var mı?"

"Evet, var" diye yanıtladı koğuştakiler, "Üzerimizdeki işkence izlerinin tespit edilerek rapor verilmesini istiyoruz."

"Ben bu konuda yetkili değilim."

"Ama işkence operasyonuna katılmaya yetkilisin değil mi?"

"Ben katılmadım."

"Katıldınız, katıldınız. Şimdi inkâr etmenizin bir yararı yok. Neyse, sizinle konuşacak bir şeyimiz yok zaten. Bedenlerimizi sizin işkenceye bulaşımış ellerinize teslim edecek değiliz."

Konuşanlar, yüzlerini diğer doktora çevirerek onunla tartışmaya başladılar:

"Bakın doktor bey, biz bu yanınızdakine güvenmiyoruz. Ona hiçbir zaman muayene olmayız. Sizden bu durumu Tabipler Odası'na iletmenizi istiyoruz. Ayrıca, üzerimizdeki işkence izlerine ilişkin rapor düzenlemenizi bekliyoruz."

"Rapor verme konusunda yapabileceğim bir şey yok" diye sıkıntılı bir sesle yanıtladı ilk kez gördükleri doktor.

"Önce tedavi olmayı kabul edin, sonra rapor verebiliriz." diye araya girdi cezaevi doktoru.

"Seninle tartışmıyoruz" diye cezaevi doktorunu yanıtladıktan sonra, koğuştakiler diğer doktora döndüler yine.

"Yapabileceğiniz şey nasıl olmaz doktor bey? Sizden sadece görevinizi yerine getirmenizi istiyoruz, fazla bir şey değil. Siz de 'Tedavi kabul edin ondan sonra rapor veririz' demeyin sakın. Biz tedavi kabul ederiz veya etmeyiz, ama siz bizi muayene etmek, durumumuzu ve üstümüzdeki işkence izlerini saptamakla yükümlüsünüz. Tedavi olmamızı bir önkoşul olarak ileri süremezsiniz."

Uzun uzadıya tartışmalara karşın, işkence izlerini tespit ettirme konusunda doktoru harekete geçiremiyorlardı. Artık daha fazla tartışıp nefes tüketmeye gerek yoktu. Hiçbir şekilde muayene olmayı da kabul etmeden yataklarına uzandılar.

Doktorlar, gardiyanlarla birlikte çekip gittiler.

3

Bir tek sigara aldırabilmişlerdi, bir de pet şişe suyu. Ama suyun acı bir tadı vardı. Şişelerin üzerindeki kullanım tarihlerine baktılar. Kullanım tarihi geçmişti. Bunlar, yaklaşık bir yıl önce cezaevindeki tutuklular Nazilli'ye sürülmeden önceki dönemden kalmış olmalıydılar. Klorlu ve kireçli çeşme suyunu içmeye devam etmekten başka çareleri yoktu. Klorlu ve kireçli su, aç midelerine değer değmez öğürtülerle sarsılmaya başlıyorlar ve kimileri kusup duruyordu sürekli.

Bir kısım arkadaşların koğuşlara dağıtılmasından sonra müşahade hücrelerinde ikişer ikişer kalıyorlardı. Üstlerinde boğucu bir hava vardı ve yapış yapış bir sıcak. Ağızlarındaki o berbat açlık tadını ve kokusunu biraz olsun bastırabilmek için içtikleri sigaralar acımsı bir tat bırakıyordu geride. Hiç olmazsa diş macunları olsaydı. Ama isteklerine verilen tek bir yanıt vardı: YASAK... Yasağı, işkenceyi ve öldürmeyi çok iyi biliyordu karşılarındakiler; ama yaşatmayı değil. Yasağın, işkencenin ve ölümün üzerine kurulu bu düzen tarih sahnesinde daha ne kadar kalabilirdi ki; bir gün mutlaka yıkılıp gidecekti... Yıkılıp gidecekti, bütün yasakları, işkenceleri, cellatları ve sahipleriyle birlikte.

Ne gazete vardı ne haber. Eskişehir'de son okudukları gazetelerde ellerinde kefenlerle bekleyen anaların resmi vardı. Sanki bu ölüm günlerinin geleceğini önceden biliyorlardı da ondan ellerine kefenler almışlardı... Gazeteler sürgün için neler yazmışlardı acaba? Yapılan işkencelerden haberleri var mıydı? Sürgün ve işkencelerden sonra ölen olmuş muydu? Ölüm öylesine kolaydı ki, bazı arkadaşlarını yitirmiş olabilirlerdi. Herkesin nerede olduğunu bir bilebilseler anlayacaklardı, ama değişik yerlere dağıtılmışlardı ve herkese ulaşmak mümkün olmuyordu. Dört kayıp isim dolaşıyordu dillerde. Bu arkadaşlar ölmüşler miydi acaba?

Ölüm... Ölüm şimdi her yandaydı. Tenlerine sırılsıklam bir terle yapışıp duran sıcağın içindeydi ölüm, hücrelerin boğucu ha-

vasında, revir ve hastanedeki yataklarda; kanayan mideleriydeydi ölüm, midelerinden yükselip bütün gövdeleri saran öğürtülerde... Gözlerindeki o donuk sisin içinde, etleri daha bir hızla eriyen kemiklerindeki sızılarda, incelip iskeletlerini tutamaz hale gelmeye başlayan eklem yerlerindeki ağrılarda, hırçın bir su gibi kendi yatağını kemiren kanlarında... Buzlu soluğuyla siyah bir güne doğru hızla akıyordu ölüm.

...Dursa, şu midemdeki keskin kazıntılar dursa, şu berbat öğürtüler, şu kanama; şu ağzımdaki lanet koku ve tat çekilip gitse, tenimdeki şu ekşi ölüm kokusu; şu düşlerime girip duran sıcak çorba buğusu bir daha hiç düşlerime girmese... Bazen içinde korkunç sıkıntılar toplanıyordu birinin. Bir kuşkular yumağının içinde kaybolup gitmek hiç de zor değildi. Uzun ve yakıcı özlemler içinde kurduğu o sevgili düşlerin parmaklarının arasından sessizce kayıp gitmesinden korkuyordu belki de en çok. Bütün o düşleri öksüz bırakarak geride, kopup gitmek, bir daha asla geri dönülemeyecek o dipsiz karanlığa... Küçük bir çocuğun karanlıktan korkup ürpermesi gibi, buzlu bir dağ gecesinde ateşsiz ve çıplak kalakalmış bir çobanın titreyişler geçirmesi gibi, ürpertilerle sarsılıyordu içi bazen. Ateşle kuşatılmış bir akrep gibi kendi kendini kolayca zehirleyebilirdi zaman... Hayır! Sıyrılmalıydı şimdi bütün bu kuşkular ve ürpertiler karmaşasından. Hiçbir şekilde onursuz yaşama ve sevdiklerinin parmaklıkları sarsan ellerine onurunu yitirmiş bir oğul, bir sevgili, bir kardeş bırakma hakkına sahip değildi. Direnmeliydi... Direnecekti... Can kapısında keskin ve soğuk hanceriyle varsın beklesindi ölüm.

"Bütün kavuşma düşlerini bırakarak bir kenara fütursuz
seni ölümle aldatabilirim çok yakında
günlerle sayılıyor artık ömrümüz"

Şeker yoktu hiç ve tuz. Şimdi kendi kanını hızla içen aykırı bir çığlıktı zaman. Şimdi onurlu bir hayat için ölüm tadındaydı yaşamak.

Kanaması sürdüğü için dün akşam bir ringle hastaneye götürülmüş, ama Eskişehir'de olduğu gibi burada da zincir vurma uygulaması sürdürülmek istendiğinden, herhangi bir muayeneyi de kabul etmeksizin revire geri dönmüştü.

Saat ona yaklaşırken revirde önceki günküne benzer bir hareketlenme oldu yine. Revir odasının açılan demir kapısından içe-

riye SHP milletvekilleri Cevdet Selvi, Kamil Ateşoğulları, Ahmet Ersin, Veli Aksoy ve Hilmi Ziya Postacı girdiler.

"Geçmiş olsun" dedikten sonra revirdekilerin durumlarını incelemeye ve onlarla konuşmaya başladılar:

"Nasılsınız arkadaşlar? Durumlarınızı yakından görmeye ve sorunlarınızla ilgilenmeye geldik."

"Gördüğünüz gibi durumlarımız iyi değil, işkencelerden geçirildik. Kaburgaları kırık bir arkadaşımız var. Bazı arkadaşların kanamaları sürüyor. Gövdelerimiz morartılar ve ağrılar içinde. Bütün bunları dün Sayın Postacıya anlattık."

Bu sözler üzerine milletvekilleri bir an şaşırıp durdular. H. Z. Postacı'nın yüzü kızarmaya başladı, sıkıntılı sıkıntılı bakındı ve sonra gözlerini kaçırdı. Kısa bir sessizliğin ardından milletvekilleri şaşkınlıktan sıyrılıp konuşmayı sürdürdüler:

"Olsun, siz bir kere de bize anlatın!"

Revirdekiler tekrar üstlerindeki giysileri çıkarıp işkence izlerini gösterdiler ve işkence gecesini uzunca anlattılar. Milletvekillerinin yanı sıra revire gelmiş cezaevi doktorunu göstererek onun da işkence gecesinde görevli olduğunu belirttiler.

"Hayır" dedi doktor, "Benim işkenceden haberim yok, duymadım."

"İki yüz elli insan işkencelerden geçiriliyor, nasıl duymazsın!" diye doktora çıkıştı Cevdet Selvi.

Revirdekiler, tanıyabildikleri işkenceci gardiyanları da gösterdiler milletvekillerine. Sonra, üzerlerinde işkence izleri olduğu halde bunların doktorlarca tespit edilmekten kaçınıldığını, işkenceye dair rapor verilmediğini belirttiler.

Konuşmalar bir süre daha devam etti ve milletvekilleri gittiler... Demek ki kamuoyunun açlık grevine ilgisi büyüktü. Milletvekillerinin gelip gitmeleri bunu gösteriyordu.

4

Müşahade hücrelerinde kalanların sayısı giderek azalıyordu. Doktor ve gardiyan kontrolleri sırasında durumunun ağırlaştığı sezilenler hücrelerden alınıp revire ya da hastaneye götürülüyorlardı. Müşahadedekilerin sayısı giderek azaldıkça, üst kattaki tavanı basık ve sıcağın en fazla olduğu hücrelerdekiler, alt katlarda boşalan hücrelere geçebilmek için uğraşıyorlardı.

Önceki gün, üst kattan alt kattaki bir hücreye inmişti. İlerdeki hücrede bir yer daha boşalınca, ta dışarıdan beri tanıştığı arkadaşının yanına geçebildi. Ama durumu hiç iyi değildi. Soluk almakta güçlük çekiyor, sık sık gözleri kararıyordu. Göğsünde işkence gecesinden kalma keskin bir ağrı vardı. Göğsündeki ağrı bir ara iyice arttı ve göğsü sıkıştı. Neredeyse soluk alamaz hale gelmişti. Ve bakışları bulanıklaşarak kendinden geçti. Biraz sonra gözlerini açtığında, arkadaşının, yüzünü ıslak bir mendille sildiğini gördü. Hemen ardından başında duran gardiyanları ve iki doktoru fark etti.

Arkadaşı kaygılı ve sevecen bir sesle sordu:

"Kendini nasıl hissediyorsun? Söylediklerimi anlayabiliyor musun?

"Evet, anlıyorum."

Bu kez söze doktor girdi:

"Durumun hiç iyi değil. Göğsünde içeriden yırtılma olabilir. Muayene olup hemen tedavi görmen gerekiyor."

"Hayır! Muayene ve tedavi kabul etmem."

Aldığı yanıt üzerine doktor, yanındaki diğer doktora dönerek:

"Bunu hastaneye gönderelim. Durumu daha da kötüleşebilir" dedi.

Biraz sonra onu bir sedyeye koyarak alıp götürdüler ve hastaneye gönderilmek üzere bir ringe bindirdiler. Ringin yolda giderken çıkardığı gıcırtılar ve geçirdiği sarsıntılar, bilincini yeniden bulandırdı. Gözleri kapandı. Kendine geldiğinde, duyduğu yoğun ilaç kokusundan hastaneye gelmiş olduğunu anladı. Çabucak kendini toplamalıydı. Bayılmaktan korkuyordu; kendinde olmayınca müdahalede bulunabilirler, serum takabilirlerdi.

"Kendinize geldiniz mi?" diye sordu yumuşak bir ses.

Gözlerini sese doğru çevirip baktı: bir doktordu. Ses aynı yumuşaklıkla devam etti:

"Gecikme halinde çok geç olabilir; şimdi izin ver, seni genel bir muayeneden geçirip tedavine başlayalım. Yoksa ölebilirsin."

"Hayır. Tedavi kabul edip bize işkence yapanları sevindirmektense ölmeyi yeğlerim."

Bu yanıtından sonra hastanenin açlık grevcileri için ayrılan bir bölümündeki odaların birine götürülüp ayağından ranzaya zincirlenerek yatırıldı. Bu bölüm intaniye bölümüydü. Bölümün diğer odalarında kendinden önce hastaneye getirilmiş arkadaşlar vardı. Odalardan gelen "Kimsin" sorularını kısaca yanıtladıktan

sonra ağırlaşan gözkapaklarına daha fazla direnmeden uykuya daldı.

Hastaneye daha önce getirilenler, en son gelenden hep cezaevini soruyorlardı. En son gelen, cezaevindeki son durumları kısaca özetledikten sonra hastanedeki durumu öğrenmeye çalışıyordu. Ve öncekiler, yeni gelene hastaneyi anlatmaya başlıyolardı:

"Burada, arkadaşlar üç bölümde toplanmış durumdalar. İntaniye bölümü, mahkûm koğuşu ve göğüs hastalıkları bölümünde ayrılan iki oda. Bir tek mahkûm koğuşunda zincir takmıyorlar, diğerlerinde zincir uygulaması sürüyor."

"Buradaki sorumlu gardiyan Ecir Taşkıran, direnişi kırabilmek için elinden geleni yapıyor. Herkese kötü davranıyor. Keyfi yasaklar uyguluyor. Ama doktor ve hemşirelerin tavrı genelde oldukça iyi."

Ne garip! İnsanlar iyileştirilmeleri için getirilirlerdi hastaneye, şimdi ise "Ölürlerse burada ölsünler" diye getiriliyorlardı.

Ağustos sabahının ılıklığı yerini yavaş yavaş odalardaki havayı iyice boğucu hale, getiren yakıcı bir sıcağa bırakırken, başhekim, yanında doktor ve hemşirelerle, kontrol için odaya girdi. Sabah odanın ortasına bırakılmış kahvaltı hâlâ orada duruyordu. Durumu başhekimle tartışmaya başladılar hemen.

"Doktor bey, yemeklerin bu şekilde ortaya bırakılması bizi etkilemez, ama hastane gibi bir yerde açlık grevindeki insanlara psikolojik işkence anlamına gelen böyle bir uygulamaya izin verilmesini anlayamıyoruz."

"Arkadaşlar, inanın benim haberim yoktu. Merak etmeyin bu durumu düzelteceğim."

Bu konuşmaların ardından başhekim yatakları dolaşmaya başladı. Muayene kabul etmedikleri için durumlarını onlarla konuşarak, yüzlerini dikkatle inceleyerek anlamaya çalışıyordu.

Bu sırada dün konuştuğu genç doktor yanında bir bayan doktorla birlikte onun yatağının başına geldi.

"Dün işkence izlerini tespit ettirmek istediğini söylemiştin bana." diye söze girdi genç doktor ve yanındaki bayan doktoru işaret ederek "Bana anlattıklarını doktor hanıma da anlat" diye ekledi.

Bayan doktor, yanına yaklaşıp "Geçmiş olsun" dedikten sonra, işkence gecesinde kırılan burnunun üstündeki yaraya, kan toplamış sağ gözüne, göğsünde, sırtında, bacaklarında ve dirseklerindeki yaralara yakından baktı.

"Gözünün durumu hiç iyi değil. Hiç olmazsa iltihaplanmayı önleyici ilaç vereyim sana."

"Teşekkür ederim . Ama ilaç kullanamam."

"İyi ama, sizin durumunuz kötüleşirken biz bir şey yapamıyor ve üzülüyoruz. Bir başka arkadaşınızın da kaburgası kırık, her an ciğerlerine batabilir. Açlık greviniz ne zaman biter bilmiyorum, ama yaşamı tehlikede olanların bırakması doğru değil mi?"

"Sizi anlıyorum doktor hanım. Bilin ki biz yaşamı tutkuyla seven insanlarız. Ancak insanca yaşamak için açlık direnişlerini sürdürmekten başka çaremiz yok. İdeali ve görevi insanları daha fazla yaşatmak olan bir doktor için böylesi bir durumda eli kolu bağlı kalmanın ne kadar zor ve üzücü olduğunu anlayabiliyorum. Bu koşullarda yine de yapabileceğiniz bir şey var. Bize yapılan işkenceleri belgeleyip gerçeklerin üstünün örtülmesini önleyebilirsiniz."

Bayan doktor, gördükleri ve dinledikleri karşısında duygulanmıştı. Sonra kalkıp onun ve diğerlerinin üzerlerindeki işkence izlerini tespit ederek hastane kayıtlarına geçirilmek üzere elindeki bloknota kaydetmeye başladı.

Bir öğlen sonrası onu bir başka odaya geçirdiler. Giderek artan kan kaybından dolayı esmer yüzü iyice beyazlamıştı. Yanına getirildiği arkadaşı, kemikleri dışarı fırlamış, gözleri içe çökmüş, teni beyazlamış haliyle onu tanıyamadı önce.

Çevresinde olup bitenleri tam ayrımsayamamasına karşın, ranzaya zincirlenmesinin ardından nabzını ölçmek için bileğini tutan doktorun elini hissedince kolunu hızla geri çekti.

Onu getiren askerler, gardiyanlar ve doktorun gitmesinden sonra kendine seslenen arkadaşının dediklerini tam olarak anlayamıyordu. Çok geçmeden, bir öğürmenin ardından kesik kesik öksürmeye başladı. Ağzından sızan kan beyaz yastığın yüzüne aktı. Sık sık onları kontrol için bakan gardiyanlar durumu görüp doktorlara haber verdiler. Başhekim doktorlarla birlikte geldi az sonra. Ama o, zorlukla araladığı kanlı dudaklarını son bir çabayla kıpırdatıp tedavi kabul etmeyeceğini yineledi.

Başhekim çaresizce baktı bir süre ona. Sonra diğerlerine döndü.

"Size günlük otuz gram şeker vereceğiz. Görevli hasta bakıcılar şekerinizi eritip dağıtacak."

"Şeker cezaevindekilere de verilecek mi?" diye sordu biri.

"Hayır" diye yanıtladı başhekim, "Sadece hastanedeki ve revirdekilere verilecek, diğerlerine verilmeyecek. Başsavcının talimatı böyle."

"Biz süresiz açlık grevi yapıyoruz. Şeker almamak gibi bir tavrımız yok. Ancak cezaevindeki arkadaşlara şeker verilmedikçe biz de şeker almayacağız."

İstanbul SHP milletvekili Mehmet Ali Eren'in hastaneye gelip onları ziyaret etmesi bir canlılık getirmişti gözlerine. Dışarıda neler olup bittiğini öğrenmek için öylesine sabırsızdılar ki, ilk sorulan bu konuda oldu:

"Dışarıda ne var ne yok. Bize onu anlatın. Ailelerimiz nasıl?"

"Arkadaşlar, Türkiye'nin güncel sorunu siz oldunuz. Kamuoyunun ve dünyanın tepkisi büyük boyutlara ulaştı... Biz de Adalet Bakanlığı hakkında gensoru hazırlıyoruz."

İçlerine sevinç ve coşku akmaya başladı... Demek dışarıdaki insanlar duyarsız kalmamış, kamuoyunda büyük tepkiler oluşmuştu...

"Aileleriniz hep burada. Her yana koşturup duruyorlar. Ellerinden gelen her şeyi ve daha fazlasını yapıyorlar..." diye konuşmasını sürdürüyordu M. Ali Eren. Sonra başka bir konuya geçti:

"Sizlere hak veriyorum. Ama yaşayın istiyorum. Ölüm olmaksızın açlık grevini bırakın. Gerisini biz hallederiz."

"Sayın Eren" diye söze girdi hastanedeki arkadaşlar, "Biliyorsunuz; açlık grevini haklarımız geri verilene kadar bırakmamak kararındayız. Sizden ailelerimize sevgimizi iletmenizi ve ilginizi sürdürmenizi istiyoruz. Gelmeniz bize gerçekten büyük sevinç verdi. Teşekkür ederiz."

5

8 Ağustos günü akşama doğru, temsilci arkadaşlar Ali Kemal Bilginer, Şükrü Göktaş, Abidin Polat, Rıza Doğan ve Sabahattin Selim Erhan müşahade hücrelerinden alınıp idareye götürüldüler. Haber her yana yayıldı. Koğuşlardan koğuşlara, koğuşlardan müşahadeye sorular soruldu, yanıtlar alındı. Toplanan bilgiler Kürtçe ve Türkçe sözcüklerle oradan oraya uçtu.

"Temsilcileri niye götürdüler?"

"Görüşmek için. SHP milletvekilleri Fikri Sağlar, Sedat Doğan ve Rıza Ilıman gelmiş. Görüşmelere savcı, cezaevi idaresi ve bakanlıktan bir müfettiş de katılıyormuş."

İnsanların içinden bir umut gelip geçti... Yoksa açlık bitecek miydi bu gece? Haklarımızı geri verecekler miydi?.. Saatler ilerliyor, temsilciler geri geliyorlardı... Demek tartışma uzuyordu. Ama eğer anlaşma ortamı söz konusuysa bu kadar uzamaması gerekirdi... Koğuşlarda, revir odalarında, müşahade hücrelerinde merakla, kuşkuyla, umut ve umutsuzluk arasında gidip gelerek bekliyordu insanlar.

Temsilcilerin geç vakit geri dönmesiyle birlikte müşahadeden koğuşlara yeniden haberler uçmaya başladı.

"Savcı ve idare cezaevi günlük yaşamına ilişkin ve bazı temel taleplerimizi kabul etmekle birlikte temel taleplerimizin önemli bir bölümünü kabul etmemekte diretti. Milletvekilleri doğrudan Adalet Bakanı'yla görüşmek için Ankara'ya gittiler. Şimdilik çözüm sağlanamadı. Yarını bekleyeceğiz."

Ertesi gün temsilcilerin savcıyla bir görüşmesi daha oldu. Sonuç dün akşamkinden farklı değildi: Koğuş yaşamı, havalandırma, mutfak, kantin, sağlık sorunlarımızı isteklerimize uygun olarak çözme; açık görüşlerin koğuşlarda, günboyu ve akraba sınırlandırması konusunda kolaylıklar sağlayarak yapılması ve kapalı görüşlerin en az bir saat olması; yapamadığımız kurban bayramı açık görüşü yerine dört günlük ve bu görüşte bir defaya mahsus olmak üzere ailelerimizin getireceği yiyeceklerin alınacağı bir açık görüşün verilmesi; koğuşlar arası ziyaret gibi şeyleri yerine getirebileceklerini belirtmiş ve ailelerimizle telefonla görüşme konusunda bakanlığın PTT ile bağlantı kurarak bu sorunu çözümleyeceğini söylemişlerdi. Ama ailelerimizin getireceği yiyeceklerin, bir defaya mahsus değil, sürekli alınması; ocak, radyo, teyp, volkmen ve daktilo verilmesi; cezaevleriyle mektuplaşma vb temel taleplerimizi kabul etmeye yanaşmıyorlardı.

Anlaşılmıştı; direniş uzayacaktı. Herkes kendini buna hazırlamış durumdaydı.

Şimdi biraz daha yakına gelmişti ölüm.

Temsilciler, milletvekillerine, araştırmaları ve bilgi iletmeleri için kayıp dört arkadaşın isimlerini vermiş, ölmüş olduklarından kuşkulandıklarını belirtmişlerdi. Ama milletvekilleri, sadece, araştıracaklarını söylemekle yetinmiş; açlıkta, ölümün kıyısındaki insanlara iki arkadaşlarının öldüğünü söylemeye dilleri bir türlü varmamıştı.

Bu dört isim, müşahadeden sonra koğuşlara, o koğuşlardan diğerlerine kaç gündür sorulup durulmuş, ancak kesin bir bilgiye ulaşılamamıştı. Koğuşlarda mavi ringte yolculuk yapmış olanlar Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun ringten ölü gibi indirildiklerini, yapılan işkencelere dayanmalarının mümkün olmadığını, büyük olasılıkla ölmüş olacaklarını belirtmişler ve bu bilgiler ölen arkadaşların olduğunu kabullenmek istemeyişin getirdiği kuşkularla birlikte her yana yayılmıştı.

Koğuştakiler, aşağıdan kapının açıldığını duydular... Gardiyanlar sık sık koğuşları dolaşıp ağırlaşan olup olmadığını kontrol ediyor, durumunun kötüleştiğini sezdikleri arkadaşları alıp revire götürmeye çalışıyorlardı. Bu nedenle her kontrole gidişlerinde, koğuştakiler, canlı görünmek için yataklarında hafifçe doğruluyor, revire veya hastaneye gitmek istemiyorlardı... Gardiyanlar şimdi de bunun için geliyor olmalıydılar.

Yatakhanenin demir kapısı açıldı ve içeriye, gardiyanlarla birlikte, daha önce görmedikleri bir doktor girdi. Yatakhanenin ortasına kadar gelen doktor, gözlerini yataklarda hafifçe doğrularak uzanmış insanların üzerinde gezdirdikten sonra sordu:

"Bir rahatsızlığı olan var mı?"

Kimse bu soruya yanıt vermedi, işkence izlerinin tespit edilmemesi, işkence gecesinde görev almış doktorların kontrole gelmeleri, açlık grevine karşı yönetimce sürdürülen kayıtsızlık, başka yerlerde uygulanmayan gazete, kalem, kâğıt, diş macunu vb şeylere ilişkin yasaklamaların burada uygulanması gibi nedenlerle cezaevi genelinde muayene kabul edilmiyor, sağlık durumları hakkında bilgi vermekten kaçınılıyordu.

Kısa bir suskunluğun ardından "Devlet hastanesinden mi geldiniz?" diye sordu koğuştakilerden biri.

"Hayır" dedi ilk kez gördükleri doktor, "Sağlık ocağından geliyorum, iyi niyetli olarak size yardımcı olmak istiyorum. Şikâyeti olan lütfen söylesin."

"Bizim durumumuz önemli değil" diye yanıtladı bir başkası ve ölen arkadaşlar olup olmadığını anlayabilmek için her şeyi biliyormuşcasına bir soru yöneltti:

"Ölen arkadaşlar ailelerine teslim edildiler mi?"

Doktor, bir an boş bulunup ağzından kaçırdı:

"Vefat edenleri mi soruyorsu.."

Sözünü tamamlayamadan başgardiyan atılıp lafını keserek doktoru bir an önce dışarı çıkarmak istedi. Doktorun bu sözleri bir anda yataklarına uzanmış olanları doğrulttu ve peşpeşe sorular geldi:

"Ölenler kaç kişi?"

"Kimler öldü?"

Başgardiyan doktoru çıkarmaya çalışıyordu.

"Ölenleri biliyoruz. Bizden saklamanıza gerek yok doktor bey. Ölenler iki kişi değil mi?"

"Evet" diye yanıtladı doktor, "İki kişi."

"Başka ölen yok değil mi?"

"Evet yok."

"Ölenlerin isimleri Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu mu?"

"Olabilir, tam bilmiyorum."

Gardiyanlar da telaşla doktora yönelip onu başgardiyanla birlikte sürüklercesine dışarı çıkardılar.

Ve haber, koğuştan koğuşa, koğuşlardan müşahadeye geçip her yere yayıldı. Ölüm, artık bir söylenti değildi...

Cezaevinin üzerine bu kez ölüm haberlerinin de karıştığı boğucu ve sıcak bir gece daha çökmüştü.

Koğuşun penceresinden arada bir hafif bir rüzgâr esiyordu içeriye. Müşahade hücrelerinin boğucu havasızlığından ve tenlerine yapışan sıcağından biraz olsun kurtulmuş oldukları için, hücrelerde hâlâ kalmaya devam edenlere göre şanslı bile sayılabilirlerdi. Ama ölüm orucu gibi süren açlık ve üstüne gelen ölüm haberleri uyutmuyordu işte. Bir öteye bir beriye dönüp duruyor, tam dalacakken yeniden uyanıyordu... Böyle olmayacaktı. Üst ranzadaki yatağından kalkıp doğruldu. Bir sigara yakıp pencerenin kenarına yaslandı.

İşkencenin sırtında sürüp duran sızıları, midesini dövüp duran açlık ağrıları içinde, ağzına yığılmış o berbat tat ve koku sürerken, üstelik ölüm haberleriyle ağırlaşmış bu gecede ne sigaranın tadı oluyordu ne gecenin saçlarında yumuşacık gezinen dolunayın ne de karanlığın içinde ışık noktaları gibi parıldayan yıldızların... Her yana ölüm sinmişti işte; sünger yataklara, ranzalara, duvarlara, pencerelere, çatılara... Şu pencereden esen hafif rüzgârın taze kokusu da olmasa sadece ölüm kokusunu duyacaktı.

Çatıda bir baykuş öttü... Nedense cezaevi çatılarına kargalar ve baykuşlar dadanırdı sık sık. Sabahları karga sesleriyle uyanmak hep canını sıkmıştı. Şimdi de gecenin orta yerinde lanet bir baykuş sesi. İçerdeki ölüm havasına ne kadar da uygundu bu berbat ses... Baykuşlar nedense uğursuz sayılmışlar ve baykuş sesleri ölümü çağrıştırmıştı hep. Bu ilkel inanışlara tam kapılacak zamandı işte. Kendi kendine güldü bunları düşündüğü için. Zavallı baykuşlar, ne suçları vardı bütün bu olup bitenlerde!..

Bir horoz sesiyle sıyrıldı bu düşüncelerden. Gün açtı sonra yavaşça. Çatıda kargalar dolaşmaya başladı. Bir ölüm günü daha açılmıştı... Uzaktan kadın, erkek ve çocuk sesleri gelmeye başladı sonra. Dışarıda bir mahalle canlanıyordu.

Dışarıdan gelen insan sesleriyle birlikte yine düşüncelere bıraktı kendisini... Bazen birkaç olgu bütün bir yaşamı ifade edebiliyordu kendi çelişik bileşkelerinde: içeride ölümün kıyısında açlığı sürdüren insanlar; gece boyunca cezaevi çatısında çınlayıp duran baykuş sesi; dışarıda açılan güne karışan horoz, kadın, erkek ve çocuk sesleri. Dışarıdaki kıpır kıpır yaşamla içerideki ölümün arasına çekilmiş kalın bir çizgi gibiydi sanki baykuş sesi.

dışarıda bir sevda ılık ürpertilerle bekliyordu saklıda
bir bebek çığlık çığlığa doğmayı bekliyordu ana karnında
bir tas sıcak çorba bir parça ekmekle içilmeyi
biz ölümü bekliyorduk...ölümü, uzun açlıklar içinde

6

Bir türkü söylemiş ve yorulmuştu. Hızlı soluk alıp verişlerle, ter içinde pencere kenarından inip yatağına uzandı. Biraz soluklandı. Sonra yanı başındaki pet şişe suyuna uzandı. Birkaç gündür, kantine yeni gelen şişe sularını alıp içebiliyorlardı. Klorlu ve kireçli çeşme suyundan kurtulmaları az da olsa midelerini rahatlatmıştı. Ama mideleri su kabul etmekte giderek zorlanmaya başlamıştı. Mutlaka içmeleri gerektiğini bilmeseler su içmeyi kesebilirlerdi.

Biri lavaboda öğürtülerle kusuyordu yine. Bu kez yeşil safraya kan da karışmıştı. Her geçen gün kanamalı insan sayısı artıyor, tuvalete bile zorlukla, ranzalara tutuna tutuna gidebiliyorlardı. Söyleşileri azaltmışlardı. Yataklarında doğrulup oturmak bile yoruyordu gövdelerini. Ama yine de türküler, şiirler okumaktan geri

kalmıyorlardı arada bir. Bedenleri incelip tükenerek ölüme yaklaştıkça, iradelerini daha bir güçle ayağa dikiyorlardı. İradeleriyle bedenleri arasındaki kavga giderek daha da kanlı bir çatışmaya dönüşüyordu.

Revir ve hastanedekilerin sayısı giderek kabarmış ve müşahade hücrelerindeki boş yerler artmıştı. Öğlene doğru koğuşlardakileri müşahadeye götürerek hücrelerdeki boş yerlere doldurdular tekrar. Artık, koğuşların geniş pencerelerinden içeriye esen o hafif serinlik olmayacaktı. Koğuşlara götürme sırasında müşahadede kalanlar gibi, hücrelerin boğucu sıcağıyla boğuşacaklardı.

Koğuşlardakilerin müşahadeye getirilmesinin ardından, gardiyanlar gelip temsilcileri götürdüler... Bir görüşme daha mı olacaktı? Ama eşyalarını niye götürüyorlardı?.. Onları başka bir yere alıp bizden yalıtmak mı istiyorlardı yoksa?..

Temsilciler belki geri gelir diye beklediler, ama gelimiyorlardı. Müşahadedekilerin temsilcilerle bütün ilişkisi kesilmişti. Gardiyanlardan bir şeyler öğrenilmeye çalışılıyor, ancak hemen hemen sadece "Bilmiyoruz" yanıtı alınabiliyordu... En iyisi müdür çağırıp sormak olacaktı. Müdürlere görüşmek istedikleri konusunda haber ilettiler. Ama müdürlerden hiçbiri gelmedi.

Sonra gardiyan kaynaklı söylentiler dolaşmaya boşladı ortalıkta: "Temsilcileri İzmir Devlet Hastanesi'ne götürmüşler."

Bu, doğru olabilir miydi? Yoksa balon bir haber miydi? Eğer temsilcileri cezaevinden göndermişlerse, onları geri getirtmeye uğraşmalıydılar. Belki de İzmir'e değil, Nazilli Cezaevi'ne götürmüşlerdi. Ama karşılarındakiler böylesi yöntemlerle ne elde edebileceklerini sanıyorlardı ki? Bununla açlık grevini zaafa uğratabileceklerini mi?.. Tam tersine, bu durum öfkelerini biler ve açlık direnişini daha bir inatla sürdürmelerine yol açardı, o kadar.

Gerçekte, temsilciler, revirin altındaki tecrit bölümüne götürülmüş ve orada yalıtılmışlardı. Bunu, tam olarak, ancak birkaç gün sonra öğrenebildiler.

Aynı hücrelerde, aynı fısıltılı haberlere aynı heyecanla kulak kabartıyorlardı:

"Ailelerimiz cezaevi kapısının önüne kurdukları bir çadırda bekliyorlarmış."

"Nereden öğrendiniz?"

"Ürkek bir rüzgâr söyledi... Yürüyüşler, gösteriler, açlık grevleri her yana yayılmış..."

boydan boya ayaklanmış bir ülkeydi.şimdi kalbimiz

Bazen, az da olsa haberler sızıp geliyordu içeriye. Sonra hücreden hücreye geçiyor, söyleşilere konu oluyorlardı.

Öğlen yaklaşıyordu yine. Aşağıda gardiyanların beklediği yerden metal tabakların ve kaşıkların çıkardığı gürültüler ve karavananın betona bırakılışından çıkan çınlama sesi geldi.

"Bunlar boşu boşuna hücrelerin önüne yemek dağıtmaktan bıkmayacaklar mı?" dedi hücrelerdekilerden biri, "Bunlarla bizi etkileyemeyeceklerini anlamadılar mı hâlâ?"

"Boşver dağıtsınlar. Eğlence oluyor." diye yanıtladı bir başkası.

Kaç gündür cezaevinde yemek kokularından geçilmiyordu. Yemekhanede kasıtlı olarak bir şeyler kızartılıyor ve her yana yayılan keskin ve ağır kızartma kokuları hücrelere kadar gelerek midelerini bulandırıp kusmalarına neden oluyordu. Özellikle öğlen öğünlerinde yemekleri getirip tabaklara koyarak hücrelerin önlerine bırakıp gidiyorlardı. 1. müşahade bölümündekiler bağırarak, tabakların üstlerine plastik şişelerle su sıkarak yemek dağıtımını protesto edip engelliyorlardı. 2. müşahade bölümündekiler ise daha eğlenceli bir yöntemi yeğlemiştiler. Dağıtımı engellemek yerine, yemek dağıtımı anlarını bir oyalanma aracına dönüştürmüşlerdi.

2. müşahade bölümünde yemek dağıtımı yine başlamıştı. Yemeğin ilk dağıtıldığı alt kattaki arkadaşlardan birinin alaylı sesi duyuldu:

"Arkadaşlar, yemeğiniz gelmiş bulunmaktadır. Lütfen kemerlerinizi bağlayınız."

"Bugünkü menüde ne var?"

"Klasik cezaevi yemeklerinden kuru fasulye ve şerefsiz bir makarna."

Bu sözler dokunmuş olmalı ki gardiyanların yüzleri asıklaştı. Yemekleri hücrelerin önlerine koyarken hücrelerden gelen ilginç takılmalar, kırk günden fazladır ağızlarına lokma girmemiş insanların yemek dağıtımını gülerek, alaya alarak konuşmaları her defasında şaşırtıyordu onları. Kimileri eziklik duyarak gözlerini kaçırıyordu. Kimileri ise öfke ve düşmanlıkla bakıyordu.

Ertesi gün öğlen yemeğinde ciğer yahni getirdiler. Hücrelerden takılmalar duyuldu yine:

"Bizim yemekleri ayrı tabaklara koysanıza! İki kişiye bir tabak az olmuyor mu?"

"Bizim tabağa hep suyundan doldurun. Yahnisi çok ciğeri yok."

Her takılmanın ardından gülüşmeler duyuluyordu.

Açlık direnişindeki insanların dirençlerini kırmak için psikolojik bir işkence yöntemi olarak uygulanan hücrelerin önüne yemek dağıtma, tam tersi sonuçlar vererek, hücrelerdekilerin sıkıntılı, kapalı, tek düze ve zor geçen saatleri arasına serpiştirilmiş neşeli, eğlenceli anların yaşanmasını sağlıyordu. Aslında karşıdakiler bilmiyorlardı "Açlık grevlerinde vakit geçirmek için en çok yapılan şeylerden biri yemek söyleşileridir. İnsan yaratıcılığının elinde birçok şeyin kendi karşıtına dönüşmesi gibi, delice akan suların dizginlenip insanın emrine sokulması gibi, "yemek" konusu da, açlık direnişçilerinin elinde yeme isteğine karşı mücadelenin bir unsuruna dönüşüyordu.

7

Hastanedekilerin sayısı elliyi geçmişti. Yine yerini boğucu bir sıcağa bırakacak ılık bir sabah başlamıştı.

Kaldıkları odalarda yoğun ve acı bir koku vardı. Dışarının temiz havasından gelip odalara giren askerler, gardiyanlar, hastane personelinin yüzleri buruşuyor, kimileri burunlarını tıkıyordu. Bedenlerinin yaydığı kokular, içleri naylonla sarılmış çöp kutularındaki kan ve safra kusmuklarının acımsı kokularına karışıp içerinin havasını dayanılmaz hale getiriyordu. Hastabakıcıların çöp sepetlerini boşaltıp kolonya dağıtması da yetmiyordu artık... Odaya giren bir astsubay "Burası ölüm kokuyor" demiş ve hemen dışarı atmıştı kendini.

Sorumlu gardiyan Ecir, her zamanki gibi, hastaneye yeni getirilenlerin direnişten vazgeçmeleri için, işkence gecesindeki gibi, elinden geleni yapıyor, bir sonuç elde edemeyince hırçınlaşıp keyfi yasakları genişletmeye uğraşıyordu. Elinden gelse, direnişçilere insanca yaklaşan hastane personelini yanlarına sokmayacaktı. Onların hastane personelinden bir şeyler öğrenmemesi için her türlü konuşmayı denetlemeye ve daha ötesi hastane personelinin insiyatif alanını daraltmaya çalışıyordu.

Hastanede görevli gardiyanlar, tıpkı cezaevinde görevli olanlar gibi, kamuoyunda yükselen tepkiler ve adlarının işkenceciye çıkması nedeniyle ürktükleri için sivil elbiselerle geliyor, içeri girdikten sonra bir çantada getirdikleri lacivert gardiyan elbiseleri-

ni giyiyor ve görev saatleri dolduğunda resmi elbiselerini çıkarıp tekrar sivillerini giyerek gidiyorlardı.

Öğleye doğru, içerisi sıcağın da etkisiyle iyice çekilmezleşmişti. Sıcakla birleşen acımsı ölüm kokusu iyice keskinleşip genizlerini yakıyordu. Kafalarının içinde bir ateş yanıyor ve beyinlerini kaynatıyordu sanki. Algılama ve düşünme yetenekleri giderek zayıflamaya başlamıştı. Kafalarının içine yerleşip gittikçe dayanılmazlaşan ateşin sonucu olmalıydı bu.

Bu sırada odanın penceresi önünden geçmekte olan iki astsubayın tartışan seslerini duyarak kulak kabarttılar:

"Bunlar kazanılmış haklarını geri istiyorlar." diyordu biri, "Onun için açlık grevindeler."

"Kazanılmış hak da ne demek?" dedi diğeri.

"Bak, işte böyle: Ben şimdi ayağımı bir adım atarak yere bastım ya, işte bu bastığım yer kazanılmış hak olur. Bu artık geri alınamaz."

Cezaevinden sedye ile yeni getirilmiş ve hastanede açlık direnişçilerine ayrılmış odalardan birine konulmuştu. Yarı baygın haldeyken tansiyonunu ölçmek istemişler, ama kolunu hızla geri çekerek bunu engellemişti.

Yeniden fenalaştığını hissetti. Kaç gündür bilinci sık sık bulanıklaşıyor, etrafını ve sesleri algılamakta güçlük çekiyordu. İşte şimdi yine o bulanıklığa kayıyordu. Ama bu kez bulanıklık daha da derinleşerek koyulaşmış ve cisimleri, çizgileri ve sesleri silik de olsa algılayamaz hale getirmeye başlamıştı onu. Kendini toparlamaya çalışıyor, başaramıyordu. Ağzından ne olduğu belirsiz bazı sesler çıktı. Midesinden kalbine doğru keskin bir ağrı yükseldi. Göğsü sıkıştı. Ve gözleri kapanarak kendinden tamamen geçti. Tansiyonu çok düşmüş ve nabzı iyice yavaşlamıştı...

Gözlerini neden sonra açtığında başının üstünde kıpırdayan beyaz gölgeleri belli belirsiz algılayabildi. Ama gölgeler bir türlü netleşip anlamlı çizgilere kavuşamıyorlardı. Kulaklarında uğuldayan seslerden ise bir anlam çıkaramıyordu. Gövdesini hissetmiyor, hiçbir yerini kıpırdatamıyordu. Belli belirsiz bilincinin dışında, bütün bedeni bir ölümün içine yuvarlanmıştı sanki... Bir süre sonra beyaz gölgeler netleşmeye başladı. Sesler anlaşılır hale geldiler.

"Nasılsın? Kendine gelebildin mi? Beni duyuyor musun?"

"Evet, doktor bey" dedi fısıldar gibi, "Sizi duyuyorum."

"Öldün ve dirildin. Ama artık tedavi olmalısın. Yoksa ikinci bir kez geri dönmen mümkün olmayabilir."

"İlginiz için teşekkür ederim. Tedavi kabul edemem."

Doktor, çaresiz, hüzünlü ve sevecen gözlerle baktı ona... Neydi bu insanların tam ölümün kıyısındayken bile direnmelerini sağlayan?..

Öğleden sonra insan Hakları Derneği Genel Sekreteri Akın Birdal, Ankara Şubesi Başkanı Muzaffer İlhan Erdost ve İnsan Hakları Acil Durum Komitesi'nde görevli bir bayanın hastaneye gelerek Başhekim'in eşliğinde direnişçileri ziyaret etmesi, sıcağın ve ölüm kokusunun bunalttığı odalara yeni ve sevinçli bir hava getirdi. Gelenler direnişçileri kucakladılar. Duygulu söyleşiler yapıldı. Giderlerken "Sizi seviyoruz" dediler direnişçilere.

"Biz de sizi seviyoruz; insanları seviyoruz; onurlu bir yaşamı seviyoruz; iyiden ve güzelden yana olan her şeyi seviyoruz. Ailelerimize sevgilerimizi iletin."

"Merak etmeyin! Elimizden geleni yapacağız. Ailelerinize de sevgilerinizi iletiriz."

8

Ölümün soğuk yollarında kaçıncı gündü bu?

Kanamalı kusmalar ve öğürtüler sürüp duruyordu müşahade hücrelerinde... Aç ve yıpranmış gövdelerinde ölümle yaşam arasında kıyasıya bir savaş sürüyordu, ikisi arasındaki o ince çizginin üstünde gidip geliyorlardı. Bıraksalar, bir anda ölümün o dipsiz karanlığına yuvarlanabilirlerdi. Bıraksalar, tükenmiş organları o sonsuz dinlenmeye çekilebilirdi. Bedenleri iradelerine her geçen gün, her geçen saat daha fazla isyan ediyor, kendilerini hemen yanı başlarındaki lavaboya götürmekte bile güçlük çekiyor, ayağa doğrulamıyorlardı. Suyu her yudumda dura dura zorlukla yuvarlayabiliyorlardı boğazlarından. Midelerine inen su yeni öğürtüler ve kusmalar getiriyordu her defasında. Bedenleri suyu bile kabul etmeme noktasına yaklaşıyordu. Böbrekleri, ciğerleri, kalpleri de açlığın yükünü çekmekte iyice zorlanıyor, iflas etme noktasına doğru gidiyorlardı. Kafalarının içinde ateşler yanıyordu. Aydın'a geldiklerinden bu yana geçen süre içinde şekerden ve tuzdan bile yoksun kalan beyin hücreleri erime noktasına yaklaşmış, beyin küçülmeleri başlamak üzereydi. Başlarının arka bölümlerinde

uyuşma hissedenlerin, bilinç bulanıklığına düşenlerin sayısı giderek çoğalıyordu. Bütün kasları tükenme noktasına gelmiş, iskeletlerini taşıyamıyordu. Auschwitz tutsaklarının suretleri yerini, aç bir Afrika resmine bırakıyordu bedenlerinde. Hücrelerin sıcak ve boğucu havasında alevler saçan bir tekerleğe bağlanmış gibi yanıyordu gövdeleri.

"ölümün kıyısında eriyor suretim şimdi çiçekleri sormayın bana"

Ama bu ölüm vaktinde yaşamın çığlığı inadına haykırmalıydı. Ölümün kıyısındaki açlığa en iyi türküler ve şiirler giderdi. Ve hücrelerdeki insanlar, uçsuz bir karanlığın uzandığı uçurumun kıyılarında dolaşan bedenlerinde geride kalmış tüm güç kırıntılarını toplayıp türküler söylemeye başladılar kendi dillerinde.

Şimdi Kürtçe ve Türkçe türküler dolaşıyordu hücrelerde.

Türküler karşıdaki yüksek duvarlarda yankılanıp geri dönüyor, kulaklarına güzel ezgiler akıyor, dudakları bu ezgilere uyarak kıpırdıyordu. Yaşama isteğine güç veren olağanüstü bir gizli güç vardı sanki bu türkülerde. Bahar yağmurlarının tohumları yeşertmesi ve filizlerin, tazecik dalların içinde özsuya dönüşmesi gibi, bu türküler de yüreklerinin en kuytu köşelerinde bile tohumlar filizlendirip içlerinde yemyeşil ve taptaze bir yaşama isteğine dönüşüyordu. Yaşamak, inatla direniyordu aç gövdelerinde.

Gökyüzünden bir yağmur boşanmalıydı şimdi, dalga dalga bir serinlik getirmeliydi hücrelere... Yağmur... Çocukluğuna, gençlik yıllarına, dışarıda yaşadıklarına kaydı aklı. Su birikintilerinde halkalanan yağmur taneleri, köpüklü dereler, yemyeşil bahçeler... geçmeye başladı gözlerini içinden. Anımsayışların içinde kaybolup kaldı... Şimdi, o âşık olma isteğini kabartan ılık yaz yağmurlarının teni okşayan damlaları altında yürümeliydi... Yürümeliydi ve dinmeliydi tenine koyu bir terle yapışan sıcak... Saçak altlarının korunmalı yürüyüşlerinde olmalıydı; ağaç altları saklanışlarında titrek yapraklardan süzülen birkaç küçük damla düşmeliydi alnına... Ilık yaz yağmurlarının hafif rüzgârları altında sarı bir deniz gibi dalgalanan buğday tarlaları içinde nazlı bir sevgili gibi titreşen gelincikleri seyretmeyi ne çok severdi... Şimdi, denizin serin kucağına bırakmalıydı kendini, köpüklü dalgalarına karışıp kaybolmalıydı...

Türküler hücreden hücreye atlayarak katları dolaşırken hücrelerdekilerin içlerinde güçlü ve tertemiz bir yaşama isteği boya-

tıyordu... Ne korkunç şeydi yaşamayı böylesine isterken ölüme her saat gittikçe yaklaşmak... Türküleri, içlerinde böylesine güçlü bir yaşama isteğine dönüştüren, yüreklerindeki o onurlu ve temiz topraktı. Bu onurlu ve temiz toprak, insan olmanın o sarsılmaz bilinci, insana ve dünyaya duyulan o vazgeçilmez sevgiden yoğrulmuş ve yaşamın en bilinçli eyleminin suyunu içmiş o güzel hamurdan başka ne olabilirdi?

Türküler böyle güzel söylenirken, o dipsiz uçuruma düştü düşecekmişcesine yaşamak ne korkunç şeydi; türküler, hem de uzun bir açlığın içinde böylesine güzel söylenirken, savaşların gölgesinde, silahların, zulmün ve işkencelerin gölgesinde, insan yaratıcılığından çok korkunun boy verdiği bir dünyada yaşadığının bilincinde olmak ne korkunç şey... Ama bir gün bütün yeryüzünde, insanlar, bu türküler gibi yaşayacaklar mutlaka. Türküler böylesine dirençle ve güzel söylenirken güzel umutlar duymalı insan. Güzel insanların güzel amaçları olmalı. Ve o güzel amaçlar için ölebilmeli gerekirse.

Şimdi bütün gücünü sesine verip bir şiir haykırmalıydı. İşkence sırasında incinmiş belini tutarak, omurgasına saplanan keskin ağrıya aldırmadan yatakta doğrulup hücre parmaklıklarına yanaştı. Ve sesi, büzülmüş dudaklarına toplanıp şiire aktı:

"işitmez mi bizi toprak
dalımızdan düştü yaprak
tenimizde esmez bahar
ey ölüm yüklü sabahlar
ufuklara denizlere
anlatın bu öykümüzü

işitmez mi bizi ülke
güneş serdik umutlara
ey dirence döktüğüm ter
ey yarım kalmış türküler
tarihlere yıldızlara
anlatın bu öykümüzü"

Yedinci Bölüm

YAŞAMA DÖNÜŞ

onur tadında bitti ölüm günleri dudaklarım şimdi yangın yeri
öpersem dudaklarında yeniden tutuşur hayatın o hırçın alevi

tarihinde başlayıp, sürgün ve işkence dahil her türlü kırma yöntemine karşın onurluca sürdürdüğüm açlık direnişi eylemimi, yapılan görüşmelerde temel taleplerimiz konusunda yönetiminizce verilen kesin sözler üzerine ve hâlâ verilmemekte anlaşılmaz biçimde ısrar edilen birkaç talebimizi ise mücadelemizi yeni yöntemlerle sürdürerek mutlaka elde edeceğimizin bilinciyle eylem programımız çerçevesinde almış olduğumuz karar doğrultusunda sona erdiriyorum.....

imza

Ranzalardaki ince sünger yataklar bomboştu. İlk o girmişti koğuşa. Arkadaşlarını yeniden görüp kucaklayacak olmanın ve ölümün kıyısında süren bir açlığı direnerek ve onurluca bitirebilmenin getirdiği kıvanç ve coşkudan aldığı güçle, kendini yatağa bırakmak yerine, ranzanın demirinden tutarak yatağın kenarına oturdu.

Sonra diğerleri gelmeye başladılar birer birer.

Hepsi, bulundukları müşahade hücrelerinden veya revir odalarından ayakları üzerinde durup yardım olmaksızın yürüyerek gelmek istemişler, ama birkaçı dışında hiçbiri üç-beş adımdan daha fazla atamamış, oldukları yere yığılıp kalmışlardı. Gardiyanlar kollarına girmişti sonra ve onlar ağırlıklarını gardiyanların kollarına bırakıp ayaklarını sürüyerek gelmişlerdi koğuşa.

Bazıları ise iki büklüm hale gelmiş gövdelerini doğrultup ayağa kalkmayı bile başaramamış ve gardiyanların elleri üstünde getirilmişlerdi.

Her onurlu bitiş, coşku ve sevinç getirirdi. Şimdi de yaşama geri dönüşün getirdiği duygularla perçinlenen bu coşku ve sevinci dudak çizgilerinde biçimlenen gülümseyişlerde ve gözlerindeki ışıltılarda okumak mümkündü. Ama koğuşa her gelenle birlikte yeni bir hüzün doluyordu gözlerine. Tanıyamıyorlardı... Yıllardır birlikte oldukları arkadaşlarını tanımakta güçlük çekiyorlardı. Avurtları içeri çökmüş, dudakları incelmiş, ölümün o solgun rengine bürünmüş, gözleri içeri kaymış yüzleriyle, havada bir deri bir kemik sallanan gövdeleriyle tanınmaz hale gelmişti hepsi. Aydın'a geldiklerinden bu yana ne kadar değişmişlerdi, ne kadar çökmüşler, incelmişler, küçülmüşlerdi böyle. Birbirlerine dikkatle bakarak tanımaya çalışıyor, bakarken gözleri doluyor, bir sızı çöküyordu yüreklerine. Karşılarındaki yüzler belleklerindeki yüzlere uymuyor, kendilerini zorlayarak çizgileri birbirine yakıştırmaya çabalıyorlardı.

"Sen... sen misin?"

"Evet..."

Sonra geride kalmış tüm güçleriyle ve uzun direnişlerin içinde daha da perçinlenmiş, ölüm genlerinde bağları daha bir güçlenmiş dostlukların olanca sıcağıyla birbirlerine sarılıp kucaklaşıyorlardı.

Gözlerinde, onurlu bitişin ve yaşama geri dönüşün getirdiği coşku ve sevinç ışıltıları, şimdi, hüznün ve sevginin buğusuyla birleşmiş, bir duygular karmaşasına yuvarlanmışlardı. Sonra bakışlarını gözlerindeki duygulu buğulardan sıyırıp kimlerin gelip gelmediğini anlamaya çalıştılar.

"Diğer arkadaşlar nerede?"

"Müşahade ve revirdeki arkadaşların hepsi burada. Diğerleri hastanedeymiş."

"Hastaneye haber gitti mi?"

"Merak etmeyin, haber gönderdik. Ayrıca revirden bir arkadaşı da hastaneye yolladık."

"Nerede olduğunu bir türlü öğrenemediğimiz arkadaşlar vardı. Onları öğrenebildik mi?"

"Onlar da hastanede. Merak edilecek bir şey yok."

"İyi."

Öyle anlar vardır ki, ne kadar uğraşırsanız uğraşın hiçbir sözcük, hiçbir tümce yetmez anlatmaya. Yaşayanlar onları iliklerinde, bütün hücrelerinde duyarlar, ama sözcüklere dökmeyi başaramazlar bir türlü.

Bu uzun direniş, sürgün ve ölüm günleri boyunca böyle pek çok an yaşamıştık. Sevinçle, hüznün, mutlulukla mutsuzluğun, umutla umutsuzluğun, coşkuyla durgunluğun, iyiyle kötünün, güzelle çirkinin, insanlıkla insandışılığın, işkenceyle direnişin, ateşle suyun, geceyle gündüzün, ölümle yaşamın birbirine geçerek yarattığı, "karmaşık" ve "zor" sözcüklerinin anlatmakta çok yetersiz kaldıklan bir sürecin içinden onurumuzla çıkabilmeyi başarmıştık. Sevinmek, kıvanç duymak, coşmak, türküler haykırmak hakkımızdı. Ama ne bedenlerimizin gücü yetiyordu bunlara ne de birbirimizin bedenlerinde ve yüzlerinde gördüğümüz ölüm çizgilerinin içimize akıttığı hüzünden kurtulmak mümkün oluyordu. Bu anda, içine yuvarlandığımız duygular da, tıpkı yaşadığımız süreç gibi karmakarışıktı.

"üçüncü boyutum yitik bir çizgidir sözcüklerin gri ülkesinde
anlatmak için yeni ve güçlü sözler bulun bana"

Yaşama geri dönüş de zorlu bir süreçti açlıklardan sonra. İncelmiş, büzüşmüş damarların, midelerin, organların, gövdelerin yeniden eski işlevlerine kavuşması kolay olmuyordu. Acılar ve sıkıntılar çekiyorduk uzun bir süre. Ama artık, hırçın bir su gibi kendi yatağını eritmeyecekti kan. Yaşam bütün güzelliğiyle yeniden koşmaya başlayacaktı damarlarımızda... Arkamızda onurlu bir direniş bırakmış olarak geleceğe yürüyecektik... Ve iki sözcükle özetlemeye çalışacaktık her şeyi:

"DİRENMEK YAŞAMAKTIR"

Sekizinci Bölüm

KUCAKLAŞMA

kucaklaşmaların çemberindeyiz bırak ellerimizi sevinçler sarsın
dudaklarımda özlem ve sevgi tadı var şimdi öpersem gül kokarsın

1

Aralarındaki cam bölme birbirlerinin ellerini tutmalarını ve kucaklaşmalarını engelliyordu. Sesleri kenarlardaki demir levhaların deliklerinden geçerek birbirine ulaşıyordu.

"Merak etme anne, iyi sayılırım."

"Nasıl iyisin oğlum? Tanınmayacak hale gelmişsin." gözlerindeki yaşları engelleyemeyerek bakıyordu oğluna, "Ölecek gibi duruyorsun."

"Neyse anne, ağlama... Bir süre sonra kendimize geliriz yeniden." Biraz durup soluklandıktan sonra devam etti: "Ama burada henüz açlık direnişi tamamen bitmiş değil. Açlık grevine Eskişehir'de 1. Kısım'da başlamış olan arkadaşlar eylemlerini sürdürüyorlar. Açlığa I Blok'ta başlamış olan arkadaşlar 10 Ağustos'ta eylemlerini sona erdirmişlerdi. Biz Devrimci Yol davalarından olanlar, iki gün önce, 15 Ağustos'ta, Ali Kemal'in yaptığı son görüşmede idare ve savcılığın temel taleplerimiz konusunda verdiği kesin sözler üzerine, geride kalan bir-iki talebimizi de mücadelemizi yeni yöntemlerle sürdürerek mutlaka elde edeceğimizi belirterek açlık direnişimize son verdik...

Elektrik ocağı verilmesi sorununu çözümleyemedik. Sizlerin getireceği yiyecekleri ise herkes için diyet adı altında alacaklarına söz verdiler. Radyo, daktilo ve volkmen verecekler, teyp sorununu ise ilerde çözeceklerini belirttiler. Cezaevi günlük yaşamına

ilişkin diğer taleplerimiz ise 8 Ağustos'taki, Fikri Sağlar, Sedat Doğan, Rıza Ilıman ve bakanlık müfettişinin katıldığı ve cezaevi idaresi ve savcının da bulunduğu görüşmeler sırasında çözümlenmişti. Ailelerimizle telefonla görüşme olanağı sağlanacak. Koğuşlararası ziyaret olacak. Açık görüşler koğuşlarda, günboyu ve akraba sınırlaması olmaksızın yapılacak."

"Ah oğlum, en önemli şey sizi tekrar sağ olarak görebilmek. Bu kapalı görüşleri hiç sevmiyorum. Gelip hepinizi teker teker kucaklamak, öpmek istiyorum. Açık görüş olmayacak mı?"

"Olacak anne. Yapamadığımız Kurban Bayramı açık görüşü yerine dört günlük açık görüş yaptıracaklar... Ama şimdi önemli olan açlığa devam eden arkadaşların durumu. Onlar da bizim gibi sizin oğullarınız. Aydın'dan ayrılmayın. Direniş tümüyle sona erene kadar onların aileleriyle birlikte kalıp uğraşın. Onları yalnız bırakmayın."

"Hiç ayrılır mıyız oğlum, yeni ölümler olmadan sonuca varmaları için onların aileleriyle birlikte elimizden geleni yapacağız. Merak etmeyin."

"Ee, anlat anne, siz neler yaptınız? Ne gazete vardı, ne haber. En çok sizi merak ettik. Cezaevinin önüne çadır kurmuşsunuz?"

"Evet oğlum, çadır kurduk. Sizin sevk olduğunuz sabah biz cezaevine geliyorduk. Ringleri görünce durumu anladık ve hemen Ankara'ya gittik. Bakanla görüşmek istedik, ama bizimle görüşmedi. Sonra da bizi bir polis arabasına zorla bindirerek emniyete götürdüler. Ertesi gün serbest bırakılır bırakılmaz, buraya, Aydın'a geldik. İlkin kırk kadar aileydik. İki arkadaşınızın öldüğünü hemen öğrenmiştik. Hastane önüne giderek cenazeleri almak için oturma eylemi yaptık. Ama polisler üzerimize saldırarak birçoğumuzu gözaltına aldılar, çıkarıldığımız mahkemede serbest bırakıldık. Daha sonra yüz elli kadar aile olduk. Cezaevinin yanındaki mahalledeki insanların çok yardımını gördük. Çadırı onlar verdi bize. Cezaevinin önünde pek çok kez slogan attık... Sana bir şey daha anlatayım. Yan mahalledeki çocuklar, bir gece ateş yakıp etrafında döne döne "İnsanlık Onuru İşkenceyi Yenecek", "Kahrolsun İşkence" diye sloganlar atmaya başlayınca çok duygulandık. Bu çocuklar, pek çok kez, cezaevinden çıkan gardiyanlara ve polislere "Haydar" diye bağırıp yuhlayarak kaçışan çocuklardı. Nereden, nasıl öğrenmişlerdi bunları bilmiyorum. Çocukların bu tutumları bize öylesine moral vermişti ki anlatamam..."

Annesinin sesinden koptu bir ara ve bir şiire kaydı aklı:

"yarın/çocuklar/gidecekler
geride bırakarak sıcak beşiklerini
kıyılara saldıran aç dalgaların gerçeğini bulmaya

yarın/çocuklar/uçacaklar
ölüm günceleri tutmadan
gömerek alınlarına aşk çizgilerini"

"Ne dersin anne, bu yeryüzünü hep çocuklara mı bıraksak?"

"Ah oğlum, önemli olan insan olmak... Bir buçuk aydır dertlerimizi dinleyip bir şeyler yapacak yetkili insanlar aradık, ama hangi yetkiliye gidersek gidelim kapıları yüzümüze kapadılar. Aydın'a geldiğimizden beri kaç kez savcılığa yürüdük. Polislerini üstümüze saldırttılar. Bizleri yaşlı-genç, kadın-erkek demeden yerlerde sürüklediler, çiğnediler, copladılar, emniyete, karakollara götürdüler. Ama yılmadık. Dönüp yine cezaevinin önüne geldik. Son günlerde yaşamınızdan tümüyle umut kesmeye başlamıştık artık. Hastanede komaya girenlerin olduğunu duyunca hastanenin önüne gidip cenaze beklemeye başladık. Bilsen ne kadar zor oluyordu bizim için..."

Sesi titremeye başladı. Daha fazla devam edemedi. Tekrar ağlamamak için zorluyordu kendini.

"Bilmez miyim canım annem? Sizler için oğullarınızın ölümünü beklemekten daha korkunç ne olabilir?"

"Hiçbirinizi diğerinden ayırmıyorduk. Hepiniz oğlumuzsunuz."

"Siz de bizim hepimizin anası. Sizler gibi annelerimiz olduğu için gurur duyuyoruz."

Görüşün sonu yaklaşıyordu. Açlıktan yeni çıkmış gövdesi iyice yorulmuştu. Biraz sonra "Görüş bitmiştir" sözü duyuldu.

"Sizleri çok seviyoruz anne."

"Biz de sizi oğlum."

"Şimdilik hoşça kal anne. Herkese selam ve sevgilerimizi söyle."

Kalktı sonra. Diğer kabinlerdekiler de ayaklanmıştı. Kabinleri zorlukla da olsa dolaşıp birbirlerinin görüşçülerine el salladılar.

2

20 Ağustos Pazar günü yine kapalı görüş verilmişti.

Bütün görüş kabinleri doluydu. Ortalardaki bir kabine oturmuşlardı.

Karşısındaki bir deri bir kemik kalmış, küçülmüş, benzi solmuş, avurtları çökmüş, tanınmaz hale gelmiş yüzde geride kalmış tanıdık çizgilere sevgi ve hüzünle bakıyordu. Gözlerindeki buğulanmayı önleyemiyordu. Titreyen bir sesle sordu:

"Nasılsın?"

"İyiyim canım. Bu ölüm açlığından sonra bir insan ne kadar iyi olabilirse o kadar iyiyim... Seni öyle çok merak edip özledim ki, anlatamam."

"Ben de seni çok özledim."

Sonra susup uzunca baktılar birbirlerine... Kaç uzun özlem yılı geçmişti böyle, unutmuşlardı. Sonra bunun üstüne gelen uzun ölüm günleri...

"Annemi birkaç kez gözaltına almışlar. Seni de aldılar mı?"

"Evet. Birkaç kez."

"Her şeyinizi bir kenara bırakıp bizim için koşturdunuz, çile çektiniz, direnişimizi paylaştınız. Siz olmasaydınız her şey bizim için çok daha zor olurdu..."

"Biliyor musun, açlığın sonlarına doğru sizi tekrar sağ görebilmekten umudumuzu kesmeye başlamıştık. Öyle zordu ki..."

Sesindeki titremeyi bastırmaya çalışarak bir süre sustuktan sonra devam etti:

"Sizsiz hiçbir şey güzel değil."

"Sizsiz de."

...

Sonra başka bir konuya geçtiler.

"Siz salı günü bitirmişsiniz, annen anlattı."

"Evet."

"Sizden sonra devam edenler nasıl bitirdi?"

"Onlar bizden üç gün sonra, 18 Ağustos Cuma akşamı bitirdiler. SHP milletvekilleri Tufan Doğu ve Hilmi Ziya Postacı'nın da katıldığı görüşmeler sonucu, elektrik ocağı verilmesi dışındaki diğer tüm taleplerin karşılanacağı sözü üzerine eylemlerine son verdiler."

"Birlikte bitirmeniz daha doğru olmaz mıydı?"

"Evet. Ama açlığa farklı zamanlarda başlamıştık ve ayrı eylem programlarına sahiptik. Anneme anlattığım gibi, biz elektrik oca-

ğı dışında taleplerimizi belli bir çerçevede kabul ettirince baştan belirlemiş olduğumuz eylem programımız dahilinde açlığa son verdik."

"Anlıyorum."

Görüşün bittiğini belirten uyarı bu kez daha erken gelmişti. Görüşçü sayısı kalabalık olduğundan görüş yarım saatle sınırlanmıştı.

"Görüş ne kadar da erken bitti."

"Kalabalık olduğundan bu seferlik böyle. Yakında, açık görüşte kucaklaşır, bol bol konuşuruz. Şimdilik hoşça kal."

"Hoşça kal. Kendinize iyi bakın."

3

30 Ağustos sabahı içi içine sığmaz bir heyecanla kalktık yataklarımızdan. Kimilerimiz, gece, düşlere ve düşüncelere dalmış, bekleyişin getirdiği heyecandan uyuyamamıştı.

Sabah kahvaltımızı çabucak yaptık. Yataklarımızı tertemiz düzelttik. Tıraşlarını geceden olmayanlar, aynaların başına koştu. Giysilerimizin en yenileri arasından en güzellerini, en yakışanlarını seçmeye çalıştık. Giyindik ve hazırlandık. Beklemeye başladık.

Sigara en çok böyle zamanlarda içilirdi. Kimilerimiz yataklara uzanarak, kimilerimiz bahçede ağustos sabahının ılıklığında voltalayarak sabırsızlıkla görüşçülerimizin gelmesini bekliyor, sigara üstüne sigara içiyorduk. Görüş koğuşlarda yapılacaktı... Zaman bir türlü ilerlemiyordu sanki. Her açık görüş sabahı böyle olurdu. Şimdi ise, ölüm günlerinin ardından yapılacak bu açık görüş sabahında dakikalar daha bir geçmez olmuştu... "Hâlâ niye içeri almadılar görüşçüleri?", "Bu kadar uzun arama mı olurmuş!" "Gelseler artık..." Ama görüşçüler geldikten sonra nasıl geçtiğini anlamadan akşam olacaktı. Görüşçüler gelir gelmez saatler kısalıverir, zaman bir anda akıp giderdi.

"Onları çok seviyoruz. Bir gelseler, doya doya bir kucaklaşabilsek şimdi, öpseler yanaklarımızdan... Bekleyin kucaklaşacağız direnişin ateş çemberinden geçmiş gövdelerimiz ve kollarımızla. Bekleyin birlikle kazanacağız. Belki daha çok gün geçecek, ölüme doğru yavaş adımlarla yürüyen açlığın kollarında, ama kazanıp öyle kucaklaşacağız..." ...Ne zaman söylemiştik bu sözleri? Açlığın kaçıncı günüydü? Yıllar öncesinde, bir sisin ardında kalmış gibi

geliyordu her şey. Ölüm günleriyle sonrası arasında yaşamın o kalın çizgisi vardı... Sahi ne kadar zaman geçmişti son açık görüşün üzerinden? Bir ömür önce miydi son kucaklaşmalarımız? Ölüm günleri öncesinde bir ömrü yaşayıp tamamlamış, şimdi yeni bir ömre başlamış gibiydik sanki.

"Bekleyin birlikte kazanacağız... kazanıp öyle kucaklaşacağız." İşte tuttuk sözümüzü. Şimdi onurlu, temiz ve sevgili kollarınıza onurlu oğullar, sevgililer, kardeşler bırakmak için bekliyoruz. Hadi gelin kucaklayın bizi. Öpün yanaklarımızdan. Gelin, sımsıkı kucaklayalım sizi.

Bir süre sonra, görüşçülerimiz, getirdikleri yiyeceklerle birlikte, art arda gelmeye başladılar. Gelenleri kapıda sımsıcak karşılıyor, sımsıkı kucaklaşıyorduk.

Analarımız gelmişti, babalarımız, eşlerimiz, kardeşlerimiz, çocuklarımız. Sevdiklerimiz gelmişti işte. Sevgili kollarıyla, açlığın inceltip küçülttüğü gövdelerimizi sımsıkı sarıyor, yanaklarımızı öpücüklere boğuyorlardı. Ölümün kıyısından yaşama tekrar geri dönmüştük. Öyle sımsıkı sarılıp kalıyorduk birbirimize. Sevdiklerimizin sevgi, özlem, sevinç, hüzün dolu gözyaşları yanaklarımızı ıslatıyordu kimi zaman.

Sevdiklerimiz, biz içeride dalında düştü düşecekmişcesine sallanan yapraklar gibi ölüme yaklaşırken, eriyen etimizden yükselen insanca yaşama çığlıklarını gözbebeklerine asarak yürümüşler, sımsıkı sarsmışlardı demir parmaklıkları. Onlar canımızın, kanımızın ve sevgimizin sahipleriydiler, ellerimizin, gözlerimizin, kucaklayışlarımızın. Ateşi, açlığı, ölümü ve direnişi bölüşmüştük ölüm günlerinde. Mektup yoktu, görüş yoktu, hiçbir haber alamıyorlardı bizlerden, yürekleri kaygılar dokuyordu biteviye. Yüreklerinin acı duvarına bizden kalmış görüntüleri ve anıları asmışlardı. Sessiz ağıtlar akıtmışlardı içlerine. Her gün yeni ölüm haberleri almanın korkusuyla açmışlardı gazeteleri. Her gün yeni bir umutla uyanmışlar, her akşam yeni bir dal kırılmıştı içlerinde. Gözlerindeki ışıklar parçalanmış, dudaklarındaki gelincikler solmuştu. Uykusuz geceler geçirmişler; bakanlık ve parti kapılarını, savcılık ve cezaevi kapılarını aşındırmışlar, yüzlerine kapanan kapılara yüreklerinden çıkardıkları öfkeleri çığlık çığlığa fırlatıp yürümüşlerdi. Adımlarından buzlu haykırışlar savrulmuştu her yana. Dışarıda birbirleriyle acıyı, ateşi, direnci ve sabrı bölüşmüşler ve büyük bir aile olmuşlardı. Hepimiz onların oğulları, kardeşleri ve sevdikleriydik. Evlerinden, işlerinden kopup gelmişler, ce-

zaevi önüne çadır kurup beklemişler, dövülmüşler, hırpalanmışlar, yerlerde sürüklenmişler, çiğnenmişler, gözaltlarına alınmışlar, ama her defasında geri gelerek "Oğullarımızı, sevdiklerimizi öldürtmeyeceğiz" diye haykırmışlar, yılmamışlardı. Analarımızın adı "Ağustos Anaları'na çıkmıştı. Bazen umarsızlıklar ve çaresizlikler içinde acıyla gözyaşlarına boğulmuşlar, bazen gözyaşlarını kimselere göstermeden yüreklerine akıtmışlar, ama her defasında yeniden doğrularak daha büyük bir direnç ve kararlılıkla mücadele etmişlerdi. Onlar için hastane ve cezaevi kapılarında ellerinde kefenlerle beklemekten daha korkunç hiçbir şey olamazdı; yıkılıp kalabilirlerdi, ama yıkılıp kalmamışlar ve sendeledikleri her defasında yere daha güçlü basarak kendileriyle birlikte insan onurunu da yüceltmişlerdi.

Bizi onlara, onları bize bağlayan, sevgili-kardeş-oğul-ana-baba olmaktan çok daha öte, çok daha derin ve güçlü bir bağdı. Onurları onurumuz, onurumuz onurları olmuş ve insanlık onurunu birlikte yaşatmıştık.

İnsanlık onurunu birlikte yaşatmıştık ve şimdi bunun kıvancını ve mutluluğunu birlikte yaşıyorduk. Koğuş yatakhanelerinde, havalandırmaya serilmiş yatakların üzerinde yan yana, el ele, sımsıcak konuşuyor, birlikte gülüyor, birlikte hüzünleniyorduk. Yaşadıklarını anlatıyorlardı bize ve biz yaşadıklarımızı onlara anlatıyorduk. Gözleri buğulanıyordu sık sık. Sevgi, özlem, sevinç, sevdiklerini, oğullarını, kardeşlerini yeniden sağ olarak görebilmenin mutluluğu, yaşadıkları acıların getirdiği hüzne karışıyordu gözlerindeki buğuda. Bir duygular karmaşasına yuvarlanıyorduk birlikte... Yok işte, sözcükler yine yetmiyor. Yaşanıyor, ama anlatılamıyor bazı duygular... Bir sevgi ve sevinç yumağıydık ve bazen buğulanmış gözler karışıyordu bu yumağın içine... Üçüncü boyutumuz daha ne zamana kadar sözcüklerin gri ve donuk ülkesinde kalıp duracak böyle?

Bekleyin; bir gün, duvarların ve demir kapıların çevirdiği tutsaklıklarda değil, özgür bir dünyanın içinde kucaklayacağız birbirimizi. Bekleyin; özgürce akacağız birbirimize bir gün.

Ey insanlar bekleyin; bir gün güzel şeyler yaşayacağız hep beraber, güzel şeyler... Hayır, hayır, beklemeyin; o güzel günleri getirmek için uğraşın bugünden.

Sonuç

Eskişehir'de başlayıp otuzlu günlerinde bir ölüm sürgününden geçen açlık direnişi, Aydın'da, işkencelere ve her türlü kırma yöntemlerine karşın, gücünden hemen hemen hiçbir şey kaybetmeksizin, tam tersine sürgüne ve işkenceye duyulan öfkeyle ve işkencelere direnmiş olmanın getirdiği onur ve coşkuyla bilenerek başarılı biçimde sürmüştür.

Bu süreçte Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu, sürgün ve işkence sonucu hayatlarını yitirdiler. Daha fazla sayıda ölümün olmaması ancak bir mucize sayılabilir. Açlık direnişini kırabilmek için bir ölüm yolculuğu ve işkence gecesi için emir veren ve bunları uygulayanlar, iki kişiyi katletme suçundan öte, bir toplu kıyıma teşebbüs etmekten yargılanmalıdırlar. Aydın'da işkence gecesinden sonra artık ölümün kıyısında süren ve cezaevinde de olsa mütevazi bir çerçevede insanca yaşama isteğini ancak karşılayabilen talepler içeren açlık grevine bilinçli olarak duyarsız kalıp talepleri kabul etmemekte uzun süre direten iktidar ve onun Adalet Bakanı Oltan Sungurlu ve diğer yetkilileri, bu tutumlarıyla aslında yeni ölümler istemekteydiler. Ancak ülkemiz ve dünya kamuoyunda gelişen büyük tepkiler sonucu belli bir noktada geri çekilmek ve açlık direnişinin temel taleplerini biri dışında kabul etmek zorunda kalmışlardır. Ama daha sonraki süreçte, bakanlığın bilgisi dahilinde ve SHP milletvekillerinin tanıklığında savcılık ve cezaevi idaresince verilen kesin sözler tutulmamış, yeniden kazandığımız haklarımızın bir bölümü uygulamaya sokulmamış veya güçlükler çıkarılmıştır.

Cezaevi idaresi ve savcılığın bugüne kadar anlaşılmaz biçimde sürdürdüğü olumsuz tutum, kuşkusuz ki iktidarın ve Adalet Bakanı'nın sahip olduğu politik tutumun bir uzantısı niteliğin-

dedir. Verilen sözlerin tam olarak yerine getirilmemesi Aydın E Tipi Cezaevi'ndeki sancılı sürecin durulmasını engellemektedir. Ölümün kıyısındaki açlığın üzerinden daha bir ay geçmeden yemek boykotlarına, iki günlük bir protesto açlık grevine başvurmak zorunda kalmamız bu durumun açık göstergesidir. Yine verilmiş sözlere karşın, ailelerimizin getirdiği yiyeceklerin alınmaması nedeniyle 29 Ekim açık görüşü yapılamamış, ailelerimiz getirdikleri yiyeceklerle birlikte cezaevi kapısında iki gün boyunca bekletildikten sonra görüş yapamadan geri dönmek zorunda kalmışlardır.

Açlık direnişi esas olarak taleplerini elde etmiş, ama karşıdakiler verdikleri sözlere sadık kalma tutarlılığını gösterememişlerdir. Yetkililerin verdikleri sözleri tutmaması sadece ve sadece onları küçültür, bizleri değil.

Gerçekte, direnişin asıl başarısı belki de şudur: İktidarın 12 Eylül döneminden devraldığı baskıcı, yasakçı, insan yaşamına aykırı, temel insan haklarını ve hukuku hiçe sayan, işkence yöntemleriyle hayata geçirilmek istenen, asıl amacı kişiliklerimizi ezmek olan gerici cezaevi politikalarını kamuoyunda tamamen teşhir ve tecrit etmiştir.

Bu noktada, SHP merkez yönetiminin tutumuna da değinmek yararlı olacaktır: SHP yönetimi, sorunu, bir insan hakları sorunu olarak kavrayıp ele almak yerine, cezaevindeki açlık direnişçileriyle Adalet Bakanlığı arasında bir sorun olarak görüp olaylardan kendini uzak tutmaya çalışmış ve böylece, aslında, kendi savunduğu demokrasi anlayışının bile uzağına düşmüş, bu tutarsızlığıyla demokrasi ilkelerinin ve insan haklarının tutarlı ve hatta tutarsız bir savunucusu bile olamayacağını göstermiştir.

Açlık direnişimiz bu siyasi sonuçlarıyla birlikte de değerlendirilmelidir. Kuşkusuz direnişle bağlantılı olarak değinilmesi gereken başka siyasi olgular da söz konusudur. Ayrıca direniş sürecinde yer alan değişik siyasi grupların da kendi aralarında yapabilecekleri çeşitli tartışmalar vardır. Ancak kitabımızın önsözünde belirttiğimiz çerçeveyi aşacak siyasi konular ve tartışmalara burada yer vermemiz mümkün değildir.

Burada, sözlerimizi, açlık direnişimiz boyunca bizlere ve ailelerimize toplantıları, yürüyüşleri, ilanları, yazıları, demeçleri, gösterileriyle, elinden gelen her türlü çabayı göstererek destek vermiş, bizler için kaygılanmış, sesini yükseltmiş, destek açlık grevlerine katılmış, bize sahip çıkmış herkese;

İnsan Haklan Derneği, TAYAD, Türk Tabipler Birliği, Türk Hemşireler Derneği, Eğit-Der, Halkevleri, TMMOB, Barolar Birliği gibi demokratik veya mesleki kuruluşların merkez ve şube yönetici ve üyelerine; kadın dernekleri ve gruplarına; kooperatiflere; sendikalara, yönetici ve üyelerine ve işçilere; öğretmenlere, memurlara, doktorlara, eczacılara, avukatlara, mühendislere; üniversite dernekleri ve gençliğine; gazete, gazeteci, köşe yazarları, karikatüristler, dergiler ve yayınevlerine; SHP milletvekilleri, il ve ilçe yöneticileri ve belediye başkanlarına; SP yönetici ve üyelerine; yazarlara ve sanatçılara; Aydın Devlet Hastanesi'nin bizlere sıcak bir ilgiyle yaklaşmış doktor ve hemşirelerine; Uluslararası Af Örgütü ve Dünya Yazarlar Birliği (PEN)'ne; Almanya, Avustralya, Fransa, İsveç, ingiltere ve diğer ülkelerdeki demokratik kuruluşlara, milletvekillerine, öğretmenlere, avukatlara, işçilere, öğrencilere, yazarlara; yüreği iyiden ve güzelden ve haklıdan yana çarpan bütün insanlara yürekten teşekkür ederek ve bizlere olan ilgi ve desteklerinin devamını bekleyerek bağlıyoruz.

Ek: 13.11.1989 Tarihli Dilekçe

"Aydın E Tipi Cezaevi Müdürlüğü Kanalıyla
ADALET BAKANLIĞINA

ANKARA

Konu: 2 Ağustos 1989 tarihinde, Eskişehir Özel Tip Cezaevinden Aydın E Tipi Cezaevine yapılan insanlık dışı sevk ve ardından Aydın'da yapılan işkence uygulamalarının sorumlularına yönelik suç duyurusu hk.

Eskişehir özel Tip Cezaevi'nden, devam etmekte olan süresiz açlık grevinin 35. gününde Aydın E Tipi Cezaevi'ne sevk edildik. Gerek sevk koşulları ve gerekse de Aydın E Tipi Cezaevi'nde gördüğümüz işkencenin boyutu, "insanlık dışı" nitelemesini fazlasıyla hak etmektedir. Bu bilinçli, planlı zulüm ve işkence uygulaması sonucunda, öldüresiye dövülen tutuklu ve hükümlülerin pek çoğunda ciddi yaralanma ve sakat kalmalar oluşmuş ve hepsinden önemlisi MEHMET YALÇINKAYA ve HÜSEYİN HÜSNÜ EROĞLU isimli iki arkadaşımız öldürülmüştür. Bu dilekçede imzası bulunan bizler, bu uygulamaların bütün sorumlularının ve uygulayıcılarının cezalandırılmasını istiyoruz.

Ülkemiz ve dünya kamuoyunda yoğun tepkilere yol açan söz konusu işkence uygulamalarının meydana geldiği tarihten bu yana üç ayı aşkın bir süre geçmiştir. Ne var ki, bu süre içinde olayın üzerine gidilmesi, suçluların ortaya çıkarılıp haklarında dava açılması doğrultusunda en küçük bir işleme bile girişilmemiştir. İşkenceyi yöneten ve uygulayanlar halen görevlerinin başında bulunmaktadır.

Bugüne gelinceye kadar, bu konu üzerinde ısrarla durduğumuz ve çaba harcadığımız halde somut bir sonuç elde edemedik. Açlık grevinin devam ettiği günlerde Aydın E Tipi Cezaevini ziyaret

eden milletvekillerine, karşılaştığımız işkence uygulamasını ayrıntılı olarak anlattık, işkence izlerinin çok belirgin olduğu o günlerde, buna kendi gözleriyle tanık oldu ve basında dile getirdiler... Yine bu dönemde hastanedeki arkadaşlarımızı görmeye gelen Aydın Valisi Recep Yazıcıoğlu'na gördüğümüz işkenceler, arkadaşlarımızca anlatılmıştır. Açlık grevi sonrasında cezaevine gelen milletvekili Kamil Ateşoğulla'ri'na, Adalet Bakanlığı tetkik hâkimlerinden olduğunu ve konuyla ilgili görevlendirildiğini belirten müfettişe de aynı konudaki şikâyetlerimizi aktardık. Savcılığa defalarca şikâyette bulunduk. Ailelerimiz aracılığıyla bakanlığınıza defalarca suç duyurusunda bulunduk... Ne yazık ki, bunca çabamıza ve ortada iki arkadaşımızın ölüsü bulunmasına karşın işkence suçlularının cezalandırılması yönünde en küçük bir adım dahi atılmamıştır. Bu işkencenin vebali ve ayıbı öncelikle bakanlığınızın, siyasi iktidarın ve devletin üzerindedir; daha sonra ise, fiilen işkence yapan, yaptıran personelin.

Saydığımız tüm bu nedenlerle, doğrudan bakanlığınıza başvurarak, soruşturma yapılması ve bütün işkence sorumlularıyla uygulayıcıları hakkında dava açılması amacıyla suç duyurusunda bulunuyoruz.

Önce, kısaca da olsa o günleri bir özetlemek istiyoruz:

22 Haziran 1989 tarihinde, Eskişehir Özel Tip Cezaevinde iki ayrı tünelin bulunması bahane edilerek tüm haklarımız elimizden geri alınmıştı. Çeşitli direnişler, açlık grevleri ve mücadeleler sonucu elde etmiş olduğumuz bu en temel, yaşamsal önemdeki haklarımızın gasp edilmesi üzerine süresiz açlık grevine başlamıştık. Bunda, hak gaspının yanı sıra, eşyalarımızın talan edilmesi, radyo-teyp-televizyon gibi araçlarımızın parçalanması, şahsi evraklarımızın, mektuplarımızın, savunmalarımızın, vb yırtılması, yemek dahi verilmemesi gibi yoğun baskı uygulamaları da etkili olmuştur.

İşte tümüyle haklı nedenlerle başladığımız süresiz açlık grevinin 35. gününde, Adalet Bakanlığı, sorunu çözmek yerine, "tamirat" bahanesiyle sevk kararı almıştır.

2 Ağustos 1989 günü, 02.00'dan itibaren, hiçbir doktor kontrolünden geçirilmeksizin, ringlere tıka basa doldurulmaya başlandık. Ringler, her tarafı demir ve sac kaplı, havasız, kapalı halleriyle tam sağlıklı insanları dahi hasta edecek ilkel araçlardır. Kaldı ki 35 gündür açlık grevini sürdüren hasta, kanamalı yüzlerce insanı bu araçlara tıkmak, hiçbir ihtiyaçlarını karşılamak gereğini duymaksızın

saatlerce yola götürmek, onlar hakkında "ölüm fermanları"nı daha baştan vermek demektir.

Eskişehir özel Tip Cezaevi doktorları Tamer Altay ve Murat Kozanoğlu, İl Başsavcısı Uğur İbrahimhakkıoğlu ve Binbaşı Zafer Nakışoğlu'nun yoğun tehdit ve baskılarına rağmen, bizler için "sevk edilebilirler" raporu vermemişler, böylesi bir sevkin sorumluluğunu üstlenmemişlerdir. Sevk konvoyuna dahil edilen bu iki doktor, insanlık dışı sevk koşullarının ve yolculuğun tanığı olmuşlardır. Bu iki doktorun sevk raporu vermemesi üzerine, Eskişehir Devlet Hastanesi doktorlarından Bülent Baloğlu ve Lütfü Üstün'e, bırakalım muayene etmeyi, bir tek tutuklu veya hükümlünün yüzü dahi gösterilmeksizin "sevk olabilirler" raporu verdirtilmiştir.

Sabah saat 02.00'da başlayan ringlere yerleştirme işlemi, saat 08.00'da sona ermiş ve daha sonra basında haklı olarak "ölüm yolculuğu" adı verilen sevk yolculuğu başlamıştır.

Bugün geriye dönüp baktığımızda; bu sevkin, pek çoğumuzun ölümünü temin için düşünülmüş ve uygulanmış bir "ölüm sürgününden başka bir şey olmadığını söylemek hiç de abartma olmaz. Güvenliğini alarak, böylesi sevkleri otobüslerle ve insanca koşullar içerisinde gerçekleştirmek pekâlâ mümkünken, bilinçli olarak, cezalandırmak-ezmek-aşağılamak amacıyla ilkel ringler kullanılmaktadır. Bu ringler sağlık açısından tümüyle elverişsizdir. Kullanılan ringlerden hücreli olanı ise en kötüsüdür. İki arkadaşımızın ölümünde önemli rol oynayan böylesi bir ringdir. Bu özel hücreli ringin içi çelik ve saçtan hücrelere bölünmüştür. Her bir hücre, 80x120x65 cm boyutlarındadır. Hücrelerin hava alabilme olanağı sıfıra yakındır, işte bu hücrelere dörder kişi ikişerli kelepçeli olarak doldurulmuştur.

Çelik ve saçtan yapılmış, havalandırma olanağı bulunmayan bu ringlerde, tümüyle güneş altında sürdü yolculuk. Ağustos ayında, güneşin kızgınlığı ringleri fırına çeviriyordu. Kendisini fazlasıyla hissettiren susuzluk, sevk sorumlularınca bir cezalandırma aracı olarak kullanılmıştır. Bizzat Binbaşı Zafer Nakışoğlu'nun emriyle su verilmesi engellenmiştir. Yarımşar saatte bir keyfi olarak verilen molalar, bizlerin zorunlu ihtiyaçlarının giderilmesi için değil, bir eziyet yöntemi olarak kullanılmıştır...

Bu son derece insanlık dışı koşullarda, bilinçli olarak zalimce gerçekleştirilen sevk esnasında pek çok arkadaşımız bayılmış, istifra

etmiş, kanama geçirmiştir. Bir arkadaşımızın ise kalbi durmuş, yapılan kalp masajıyla kurtarılmıştır...

Böylesi koşullarda yapılan sevk yolculuğu, bir kısım tutuklu ve hükümlünün Nazilli Cezaevine bırakılmasından sonra, saat 20.00 sıralarında Aydın E Tipi Cezaevi'ne varılmasıyla sona erdi. Yolculuk sona ermişti ama işkence ve eziyet süreci bitmemişti. Boşaltma işlemleri 3 Ağustos, sabah 01.30'a kadar sürdü...

İçeriye alınmaya önce durumu ağır arkadaşlardan başlandı... Doktorun "Ölebilir" uyarılarına karşın o halleriyle yoğun bir işkenceye maruz kaldılar. Bu duruma sevk konvoyu ile birlikte gelen Doktor Tamer Altay bizzat tanık olmuştur...

Bu grubun ardından, hücreli ringtekiler içeri alınmaya başlanmıştır. MEHMET YALÇINKAYA ve HÜSEYİN HÜSNÜ EROĞLU, bu hücreli ringten gardiyanlar tarafından indirilmiş ve sürüklenerek götürülüp beton zemine bırakılmışlardır. Kendilerine isimleri sorulmuş, ancak o halleriyle isimlerini dahi söyleyememişlerdir. Bunun üzerine ismini ve görevini sonradan öğrendiğimiz ikinci müdürlerden Reşit Adıgüzel tarafından dövülmeye başlanmışlardır. Bu iki arkadaşın isimleri, peşlerinden ringten indirilen arkadaşlar tarafından söylenmiştir. Daha sonra H. Hüsnü Eroğlu ve Mehmet Yalçınkaya sürüklenerek içeriye alınmışlardır.

Yukarıda özetlediğimiz olayın tanığı olan arkadaşlarımız bulunmaktadır... Bu arkadaşlarımız şunlardır: Şenel Hazır, Suat Baysal, Levent Anar, Ersin Ergün Keleş, Tarık Uygun, Fehmi Uzal, Hikmet Üzer, İsmail Kuzubaş, Hacı Bekir Özen ve Hasan Taluğ.

Hücreli ringin ardından yukarda adını saydığımız arkadaşların bulunduğu küçük ring ve sonra diğer ringler boşaltılmıştır.

Ringlerden ikişerli olarak indirilip içeriye alınanlarımız kapıdan içeri girer girmez saldırıyla karşılaşmıştır. Hiçbir şey sorulmadan ve istenmeden, elbiseleri zorla, parçalanarak, dövülerek çıkartılmıştır. Zaten ayakta durabilecek gücü bile kendilerinde zorlukla bulabilen insanlar... Öldüresiye bir işkenceye maruz bırakılmıştır. "Aramaya karşı çıktığımız, direndiğimiz için" saldırıya uğradığımızı üstü kapalı da olsa kabul eden anlayış doğru değildir. Saldırı, direnişi kırmak, bizleri cezalandırmak, aşağılamak için planlı olarak gündeme getirilmiş bir uygulamadır. Birbirlerine asıl isimleriyle değil de, işkenceyle özdeşleşmiş "HAYDAR" adıyla hitap eden örgütlü işkenceci gardiyan timleri, İl Başsavcısının, cezaevi müdürlerinin, başgardiyanların da cezaevinde bulunduğu bir ortamda, doktorların fiili

katkısıyla yukarılardan aldıklarına inandığımız emri uygulayarak "görevleini" (!) layıkıyla yerine getirmişlerdir. İnsanların saç-sakal ve bıyıkları zorla yolunarak kesilmiş, acımasızca dövülerek, çıplak halde, kan revan içinde müşahade bölümünün tek kişilik hücrelerine dörderli olarak doldurulmuşlardır.

O gece cezaevinde görev yapan Osman Güler ve Mehmet Yeşiltay adlı iki doktor, işkencenin uygulanışında aktif olarak rol almış, katkıda bulunmuşlardır. Açlık grevini bıraktırmaya, zorla muayene etmeye kalkışmışlardır. Yine zor kullanarak tansiyonlarımızı ölçmeye çalışmışlar ve ardından bizleri işkenceci gardiyanlara teslim etmişlerdir. Tutumlarıyla işkence operasyonunu "doktor kontrolünde işkence" haline dönüştürmüşlerdir...

250 civarında insan müşahade hücrelerine doldurulduktan sonra yeni bir işkence operasyonu başlamıştır. Sırasıyla bütün hücreler işkenceden geçirilmiştir...

Bizler, Aydın sevkinde ve bu cezaevinde gördüğümüz işkenceyi dile getiren bir grup insanız. Başka koğuşlarda kalan ve aynı işkenceyi gören arkadaşlarımızın da anlatacağı çok şey vardır mutlaka. Burada yazdıklarımız yaşadıklarımızın çok küçük bir özetidir sadece.

Gördüğümüz işkencenin izlerini cezaevi doktorlarına ve dışarıdan getirilen doktorlara defalarca göstermemize ve söylememize karşın tespit ettiremedik... Ancak daha sonra, fenalaşarak hastaneye kaldırılan arkadaşlarımız, işkence gördüklerine dair rapor alabilmişlerdir. Hastanede, işkence ve darp izlerini tespit ettirerek rapor alabilen arkadaşlarımız şunlardır: Osman ZEYBEK, Şerif SİMEN, Levent ANAR, Şenel HAZIR, Cumhur YAVUZ, Ahmet AKGÜN, Fehmi UZAL, Hıdır SEVİNDİ, Nurettin ŞENSOY, Selahattin ŞİMŞEK ve Ahmet AKDOĞAN.

Bu arkadaşlarımızın işkence raporları ve kayıtları Aydın Devlet Hastanesi'ndeki dosyalarda ve hastane kayıtlarında bulunmaktadır. Rapor alabilen arkadaşlar yalnızca yukarıda isimlerini sıraladıklarımızdan ibaret değildir. Diğer koğuşlardaki arkadaşlarla birlikte değerlendirildiğinde, bu sayı bir hayli kabarmaktadır. Kaldı ki rapor alamayan arkadaşlar, işkence görmedikleri için değil, bu izlerin saptanması olanağını bulamadıkları için rapor alamamışlardır...

Sonuç olarak; 2 Ağustos 1989'u 3 Ağustos'a bağlayan gece bu cezaevinde görev yapan personel fiilen işkence yapmıştır. Bunlar halen burada görev başındadırlar ve onlarla her gün yüz yüze ya-

şamak durumundayız. Bunların tümünün ismini tespit edebilme olanağını bulamadık; ama büyük bir bölümünü şahsen tanımaktayız. Yapılacak yüzleştirmelerde işkenceci gardiyanları göstermemiz mümkündür.

İşkenceyi yöneten ve uygulayanlardan isimlerini tespit edebildiklerimiz şunlardır:

1. *Nural Uçurum: Aydın Başsavcısı*
2. *Seyfettin Gül: 1. Müdür Vekili/2. Müdür*
3. *Zekerriya Sancaktar: 2. Müdür*
4. *Reşit Adıgüzel: 2. Müdür*
5. *Osman Güler: Doktor*
6. *Mehmet Yeşiltay: Doktor*
7. *Yolcu Yıldırım: Sergardiyan*
8. *Özkan Sarı: Başgardiyan*
9. *Hüseyin Kazankaya: Başgardiyan*
10. *Bayram Gündüz: Başgardiyan*
11. *İbrahim Aslan: Gardiyan*
12. *Ecir Taşkıran: Gardiyan*
13. *Levent Düz: Gardiyan*
14. *Ali İçten: Gardiyan*
15. *Ramazan Kozal: Gardiyan*
16. *...: Gardiyan*

Bunların dışında, "Ölüm Yolculuğu" olarak adlandırılan sevkin yaratıcılarından olan;

1. *Uğur Ibrahimhakkıoğlu: Eskişehir Başsavcısı*
2. *ZaferNakışoğlu: Binbaşı/Sevkten sorumlu*

ile, yüzlerimizi dahi görmedikleri halde "sevk edilebilir" raporu veren doktorlar;

1. *Bülent Baloğlu: Eskişehir Devlet Hastanesi doktoru*
2. *Lütfü Üstün: Eskişehir Devlet Hastanesi doktoru*

de, bütün** bunlara ortak olmuşlar ve iki arkadaşımızın ölümü, **onlarcasının** yaralanması ve hepimizin işkence görmesinde rol oy**namışlardır.

Bakanlığınızdan, bu konunun aydınlığa kavuşturulması, işkencecilerin bulunup yargılanması ve cezalandırılması amacıyla ivedilikle soruşturma başlatılıp dava açılmasını istiyoruz.

Gereğini arz ederiz. *13.11.1989*

İmzalar

Ali Kemal Bilginer, İbrahim Ceyran, Mehmet Gül, Hıdır Sevindi, Şenel Hazır, Ahmet Akdoğan, Avni Yılmaz, Erdal Ertuğrul, Hüseyin Koçbulut, Selahattin Şimşek, E. Ergün Keleş, Hasan Taluğ, Suat Baysal, Fehmi Uzal, Hüseyin Özbudak, Ferit Çengelli, İ. Hakkı Sayar, Tarık Uygun, Yusuf Dilber, Ali Ceyran, Muharrem Karslı, Hikmet Üzer, Haydar Köseibiş, Harun Korkmaz, Ahmet Özcan, Mahir Güneş, Nurettin Şensoy, Elvan Taş, Hacı Bekir, Özen Şerif, Simen, Mehmet Kök, Ahmet Akgün, İsmail Kuzubaş, Levent Anar, Durak Soyarslan, Cumhur Yavuz, Rasim Baştepe, Osman Zeybek, Recep Hisar.[*]

* Söz konusu tutukluların gördükleri işkence ve kötü muameleye ilişkin açtıkları dava 2105 itibariyle hâlâ sürmektedir.

Ölüme açık çağrı

Hastane doktoru *Nakledilemezler*

Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi 2. Başkanı Prof. Kâzım Türker, devlet hastanesinde görevli iki doktorun Eskişehir'den nakil öncesinde açlık grevi yapanları muayene ettiğini ve "seyahat edemezler" görüşü bildirdiklerini söyledi. Daha sonra nakil için olumlu görüş belirten iki doktorun, Adalet Bakanlığı kadrosundaki Taner Altan ve Murat Kozanoğlu oldukları saptandı. İki doktor, mahkûmlarla Aydın'a gönderildiler.

Bakanlık doktoru *Nakledilebilirler*

Yetkililerin cezaevinde olay çıkmadığı yolundaki açıklamalarına rağmen tedavi altında tutulan 23 hükümlüden birinin kaburga kemiğinde kırık, birinde ise muşta yarası saptandı. Ölen mahkûm Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun ikinci kez yapılan otopsisine katılan Avukat Veli Devecioğlu, su kaybından ölüm nedenine inanmadığını söyleyerek darp ve yara izlerine rastlandığı gerekçesiyle rapora itiraz etti. Eroğlu bugün toprağa veriliyor.

Bir grup doktorun işkenceye yaklaşımı:

Yasalara karşı gelinmesin

TÜREY KÖSE

İZMİR — İngiltere'de yayımlanan "Lancet" adlı tıp dergisinde "Türkiye'den İngiltere'ye iltica eden Kürtlerde işkence izleri" konusunda bir yazı yayımlanması üzerine, Türkiye'deki bazı üniversite ve hastanelerden bunu yanlayıcı mektuplar gönderildi.

Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yüksel Bozer'in mektubunda, "Azınlıkların dış

Eskişehir Cezaevi'ndeki mahkûmların Aydın Cezaevi'ne nakli konusunda doktorların aldığı tavrın basındaki yansımalar.

Eskişehir Cezaevi'nden Aydın'a tutuklu naklinde olay çıktı

Sürgünde kan: 2 ölü

Eskişehir E Tipi Cezaevi'nde 35 gündür süren açlık grevinden sonra 280 tutuklu ve hükümlü Aydın ve Nazilli cezaevlerine nakledildiler. 260 tutuklu ve hükümlünün Aydın Cezaevi'ne yerleştirilmesi sırasında çıkan olayda 1 tutuklu ile bir hükümlü öldü, 4 hükümlü de yaralandı.

Adalet Bakanlığı Müsteşarı Arif Yüksel, "Mahkûmların çıkarttığı olay sonucu 2 kişi öldü. Olaylara üzüldük" dedi. Aydın Cumhuriyet Savcısı Nural Uçurum, "Otopsi sonucu durum aydınlanacak" diye konuştu.

İHD Ankara Şube Başkanı Muzaffer İlhan Erdost, "Tam anlamıyla cinayet. Başka söze gerek yok" değerlendirmesini yapı.

Haber Merkezi — 280tutuklu ve hükümlünün 35 gündür açlık grevinde bulunduğu Eskişehir Özel Tip Cezaevi, Adalet Bakanlığı'ndan gelen gizli bir emirle dün boşaltılırken 312 tutuklu ve hükümlünün Aydın ve Nazilli cezaevlerine nakilleri kanlı bir çatışmada son erdi. 260 tutuklu ve mahkûmun Aydın E Tipi Cezaevi'ne yerleştirilmesi sırasında meydana gelen olaylarda bir tutuklu ile bir mahkûm öldü, 4 mahkûm da yaralandı. Olayların yaşandığı PKK örgütüne mensup idam mahkûmu Mehmet Yalçınkaya ile yine aynı örgüt mensubu olduğu belirtilen (Arkası Sa. 15, Sü. 1'de)

İZMİR'den HİKMET ÇETİNKAYA

Kanlı Sürgün

İZMİR — Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nden Aydın ve Nazilli'ye gönderilen 312 tutuklu ve hü- bilgi vermekten kaçınıyor. Biz gazetenin şehiriçi kalıpları döndü

Açlık nedeniyle bir ayağı Yatma için beş dakika arayla ölümleri Tıbbi kay-

Aydın Cezaevi'ne nakledilen iki açlık grevcisinin ölümü şok yarattı

Günlerdir ölüm sınırında süren açlık grevlerinin, Mehmet Yalçınkaya adlı mahkûmla Hüseyin Hüsnü Eroğlu adlı tutuklunun ölümüyle sonuçlanması tüm cezaevlerinde şok yarattı. Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nden Aydın E Tipi Cezaevi'ne nakledildikleri gece ölen iki kişinin yanı sıra 23 grevcinin durumunun ağır olduğu öğrenildi.

İki açlık grevcisinin ölümüyle ilgili bazı karanlık noktalar henüz açıklığa kavuşmadı. Önceki gece Yalçınkaya ve Eroğlu'nun darp nedeniyle de ölmüş olabilecekleri belirtilmişken, dün bir açıklama yapan Adalet Bakanlığı Müsteşarı Yüksel, otopsi sonucunda her ikisinin de 'açlık grevi nedeniyle' öldüklerini söyledi. 15. Sayfada

Korsan protesto

Eskişehir Cezaevi'nden Aydın Cezaevi'ne nakledilirken ölen iki mahkûmla ilgili basında çıkan yazılar.

Aydın Cezaevi'nde ÇATIŞMA

Boşaltılan Eskişehir (E) Tipi Cezaevi'nden dün Aydın (E) Tipi Kapalı Cezaevi'ne nakledilen mahkûmlar olay çıkardı. Mahkûmlarla görevliler arasında çıkan sopalı çatışmada, 2 mahkûm öldü, 4 mahkûm da yaralandı.

Edinilen bilgiye göre, Aydın (E) Tipi Cezaevi'nin onarılan bölümlerine yerleştirilen 260 mahkûmun bir bölümü, açlık grevi nedeniyle hastalanan arkadaşlarıyla ilgilenilmediğini öne sürerek, dün gece olay çıkardılar. Görevlilerle çatışan ve yaralanan 4 mahkûm Aydın Devlet Hastanesi'ne kaldırıldı. Yaralıların tedavisine başlandı.

Adalet Bakanlığı Müsteşarı **Arif Yüksel**, Aydın (E) Tipi Cezaevi'nde, Eskişehir (E) Tipi Cezaevi'nden nakledilen mahkûmların çıkardığı olayda ölenlerin yasadışı PKK örgütüne mensup **Mehmet Yalçınkaya** ve **Hüseyin Hüsnü Eroğlu** olduğunu bildirdi.

Adalet Bakanlığı Müsteşarı **Yüksel**, konuya ilişkin olarak A.A muhabirine şunları söyledi:

"Olayda ölenlerden biri PKK örgütüne mensup, idama mahkûm Mehmet Yalçınkaya, diğeri ise, yine PKK örgütüne mensup adam öldürmekten yargılanan tutuklu **Hüseyin Hüsnü Eroğlu.**"

Aydın Devlet Hastanesi'nde tedavi altına alınan öteki 4 mahkûmun durumlarının iyi olduğunu belirten **Yüksel**, "**Nakledilirken, 10 doktor ve ambulans bulunuyordu. Nakledilme sırasında herhangi bir olay meydana gelmedi**" diye konuştu.

Aydın (E) Tipi Cezaevi'nin, 6 ay önce bakıma alınarak onarıldığını anlatan Yüksel, "**Her türlü önlemi aldık. Eskişehir'de kalmaları mümkün değildi. Mecburen nakledecektik. Olaylar dolayısıyla üzüldük, üzülmemek elde değil**" dedi. Yüksel, olay çıkması nedeniyle, mahkûmların Aydın'dan nakledilmelerinin söz konusu olmadığını belirtti.

Aydın (E) Tipi Ceza ve Tutukevi'nde 1988 yılı Mart ayında da olay çıkmıştı. Sol görüşlü mahkûmların koşuları yakması üzerine, cezaevinin içinde ve dışında arama yapılmış ve 51 metrelik bir tünel ortaya çıkarılmıştı. Tünelin içine elektrik hattı döşendiği anlaşılmıştı.

Aydın Cezaevi'ndeki cesetlerde darp ve kurşun yarası yok

2 PKK'lı açlık grevinden öldü

KEMAL ERTAN

AYDIN, (Tercüman)- Boşaltılan Eskişehir Özel Tip Cezaevi'ndeki Aydın (E) Tipi Cezaevi'ne nakledilen 259 hükümlü ve tutukludan önceki gece Aydın'da ikisinin ölümüne, açlık grevinden kaynaklanan koma ve şoktan yol açtığı bildirildi. Adalet Bakanı **Oltan Sungurlu**, hayatî tehlikenin tedavi kabul etmeyen diğer 18 kişi için de geçerli olduğunu söyledi.

Eskişehir özel tip cezaevinden 259 hükümlü ve tutuklunun nakli dolayısıyla Aydın'da gergin dakikalar yaşandı. İki PKK üyesinin Aydın Cezaevi'ne nakillerinden hemen sonra hastaneye kaldırılmaları ve orada ölmeleri, "**Cezaevinde çatışma çıktı**" söylentilerine yol açtı. Alınan bilgiye göre, Aydın (E) tipi cezaevine getirilen mahkûm ve tutuklular, cezaevi yetkililerinin sağlık muayenesi için soyunmaları isteğine karşı çıktılar. Bazı mahkûm ve tutukluların sloganlar atarak gardiyanlara saldırdıkları öğrenildi. Çok sayıda gardiyanın tırmalama sonucu yaralandıkları, iki gardiyanın ise Aydın Devlet Hastanesi'nde tedavi altına alındıkları öğrenildi.

Aydın Cumhuriyet Savcısı **Ural Uçurum**, iki mahkûmun öldüğünün duyulması üzerine, Aydın Cezaevi'ne gelen Tercüman muhabirinin sorusunu cevaplandırırken, "**Kesinlikle çatışma yok**" dedi. **Mehmet Yalçınkaya** ve **Hüseyin Hüsnü Eroğlu**'nun ölümleri ile ilgili otopsi raporunun alınmasından sonra da Cumhuriyet Savcısı **Ural Uçurum**, şu açıklamayı yaptı:

"**Adalet Bakanlığı'nın emriyle Eskişehir özel tip cezaevinde tünel kazıldığının belirlenmesi sebebiyle açlık grevi yapan 311 mahkûmun Aydın ve Nazilli özel tip cezaevlerine 13 araç ile nakli sağlandı. Nakli iki doktor ve sağlık memurunun nezaretinde gerçekleştirildi. Aydın Cezaevi'ne gelen 259 hükümlü ve tutuklu sağlık kontrolünden geçirildiler. Bunlardan Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun sağlık durumları ciddî olduğu için revire alındılar. Ancak ikisinin de durumları ağırlaşınca, bu iki mahkûm Aydın Devlet Hastanesi'ne kaldırılarak tıbbî müdahaleye alındılar. Eroğlu 22.15'te, Yalçınkaya da 22.25'te öldüler.**"

PKK militanı **Mehmet** kilotları içinde küçük parçalar halinde şeker, tuz ve bisküvi ile küçük kâğıtlara yazılmış adresler ve çeşitli yazılar ele geçirildiği tesbit edildi.

Koma ve şok

Diğer taraftan, Adalet Bakanlığı Müsteşarı Arif Yüksel, A.A'ya yaptığı açıklamada, Aydın Cumhuriyet Savcılığı'nca görevlendirilen Cumhuriyet savcıları **Hüseyin Eken** ve **Salt Kunt**'un gözetiminde doktorların cesetler üzerinde otopsi yaptığını belirterek şöyle konuştu:

"Op. Dr. Akın Çobanoğ-

Eskişehir Cezaevi'nden Aydın Cezaevi'ne nakledilirken ölen iki mahkûmla ilgili *Tercüman* gazetesinde birkaç gün arayla çıkan yazılar.

Sungurlu: "Açlık grevleri bizi son derece huzursuz ediyor"

"Cezaevlerine benim yapabileceğim bir şey yok"

ANKARA, (ANKA)- Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, cezaevlerinde yaşanan direnişlerin ve huzursuzluğun sebebi olarak gösterilen 1 Ağustos Genelgesi'nin Avrupa cezaevlerindeki kuralların dışında bir hüküm taşımadığını savundu.

Sungurlu: Açlık grevindekiler tıbbi tedaviyi kabul etmiyor

Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, "Yapılan tıbbi tedaviyi kabul etmemeleri nedeniyle iki vatandaşımızı maalesef kaybetmiş bulunuyoruz. Tehlike, diğer tedavi kabul etmeyenler için de söz konusudur" dedi.

ANKARA (AA) — Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde açlık grevi yapan iki hükümlünün nakledildikleri Aydın Özel Tip Cezaevi'nde ölmeleriyle ilgili olarak "Tehlike, tedavi kabul etmeyen diğerleri için de söz konusudur" dedi.

Sungurlu, A.A. muhabirine yaptığı açıklamada, Eskişehir Özel Tip Cezaevi'ndeki tutuklu ve hükümlülerin başlattıkları açlık grevini, güvenlik nedeniyle nakledildikleri Aydın Özel Tip Cezaevi'nde de sürdürdüklerini belirtti. Bakan, "Açlık grevi nedeniyle hastalanan tutuklu ve hükümlüler, doktorlarca yapılan tıbbi tedaviyi kabul etmemektedirler" dedi.

Adalet Bakanı Sungurlu, şunları söyledi:

"Yapılan tıbbi tedaviyi kabul etmemeleri nedeniyle, iki vatandaşımızı maalesef kaybetmiş bulunuyoruz. Tehlike, diğer tedavi kabul etmeyenler için de söz konusudur. Açlık grevi, gerek kamuoyu ve bakanlığımız ile gerekse de hükümlü ve tutukluların aileleri üzerinde, bilhassa bu grevi sürdürenler üzerinde son derece olumsuz etkiler yapmaktadır. Açlık grevini sürdüren hükümlü ve tutukluları bu eylemlerinden vazgeçirmek için her türlü telkin ve tedavi yollarına başvurulmaktadır."

Mahkûm babasının dramı

Dönemin Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun açlık grevi yapan mahkûmlarla ilgili basında çıkan demeçleri.

Sungurlu: 1 Ağustos Genelgesi değişecek

Ölümle gelen genelge ödünü

Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nden Aydın'a nakledilen açlık grevcilerinden 21'i durumları ağırlaştığı için hastaneye kaldırıldı. Tedaviyi kabul etmeyen 16 kişi ikna edilerek özel koğuşa alındı. Durumları iyice ciddileşen 5 açlık grevcisi ise zorla hastaneye yatırıldı.

Haber Merkezi — Aydın E Tipi Cezaevi'nde açlık grevinde bulunan tutuklu ve hükümlülerden durumları ağır olan 16 kişi dün devlet hastanesinde özel bir koğuşta tedavi altına alındılar. Bu arada 5 tutuklu ve hükümlünün de tedavi kabul etmemelerine rağmen, hastanaye yatırıldıkları öğrenildi. Çeşitli cezaevlerinde hükümlü ve tutukluların başlattıkları açlık grevleri ise sürüyor.

Cumhuriyet muhabirleri **Zafer Aknarve Aydın Sarı**'nın bildirdiklerine göre 21 tutuklu ve hükümlü dörderli gruplar halinde "ring" arabaları içinde devlet hastanesine kaldırıldılar. Hastanenin acil servisinde görevli doktor **Mehmet Hekimoğlu**'nun müdahalede bulunmak istediği mahkûmlar direnerek tedavi kabul etmediler, ancak 16 kişinin daha sonra ikna üzerine özel koğuşa alındığı ve kendilerine serum verildiği bildirildi. Durumları iyice ağır olan **Derviş Egegil, Mehmet Doruk, Havur Adıbelli, Alaattin Aktaş** ve **Nurettin Şensoy** da hastaneye yatırıldı. Ancak bu tutuklu ve hükümlülerin tedaviyi kabul etme-

(Arkası Sa. 14, Sü. 1'de)

Sungurlu: "1 Ağustos Genelgesi'ni bir haftada değiştirebiliriz"

Avrupa cezaevlerine benzemeye öncelik

Dönemin Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun açlık grevi yapan mahkûmlarla ilgili basında çıkan demeçleri.

Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde açlık grevi 34. gününde

Grev, ölüm sınırında

Eskişehir'de ortaya çıkarılan tüneller nedeniyle tüm haklarının ellerinden alındığını söyleyen siyasi tutuklu ve mahkûmlar, 29 haziranda başlattıkları açlık grevini topluca sürdürüyorlar. Adalet Bakanı Sungurlu, "Cezaevlerindeki açlık grevleri konusunda yapabileceği bir şey olmadığını" söyledi. **15. Sayfada**

İZMİR'den HİKMET ÇETİNKAYA

Cezaevleri...

İZMİR — Cezaevlerindeki açlık grevleri dalga dalga yayılıyor. Eskişehir Özel Tip Cezaevi'ndeki açlık grevi otuz üçüncü gününde ölüm orucuna dönüşürken, diğer cezaevlerinden gelen destek sayısı giderek çoğalıyor.

(Arkası Sa. 15, Sü. 4'te)

Ölüm orucundaki iki kişinin durumu kritik

Bugün 44. gün

44 kuca gün *Eskişehir'de başlayıp Aydın'da devam eden ve ölüm orucuna dönüşen açlık grevleri 44. gününe girdi. Toplam 247 tutuklu ve hükümlünün katıldığı grevde 47 kişi hastaneye kaldırıldı. Savcı, 40 kişinin eylemi benaktığını öne sürüyor.*

Anaların dayak *Aydın E Tipi Cezaevi'nde eylemlerini sürdüren tutuklu ve hükümlülerin yakınları dün SHP binasından adliyeye doğru yürümek istedi. Polis ve jandarma, yürüyüş yapanları tekmeledi, coplarla dağıttı. 46 kişi gözaltına alındı.*

Darp izi *Aydın Cezaevi'ne gelerek açlık grevindeki 247 kişinin durumunu yerinde izleyen Türk Tabipler Birliği'nden bir heyet, verdiği raporda tutuklu ve hükümlülerde "darp izi"ne rastlandığını, grevcilere tuz ve şekerli su verilmediğini bildirdi.*

İki açlık grevcisinin durumu iyice ağırlaştı

Ölüm sınırındalar

Aydın E Tipi Cezaevi revirinde yatan açlık grevcilerinden Şerif Simen ve Mustafa Gözgör'ün durumları iyice ağırlaştı. 'Her an ölebilecekleri' belirtilen Simen ve Gözgör'ün hiçbir tedavi kabul etmedikleri öğrenildi. İnsan Hakları Derneği Acil Durum Komitesi, bugün ülke çapında saygı duruşu çağrısı yaptı.

Haber Merkezi — Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nden Aydın E Tipi Cezaevi'ne nakledilen ve bazı açlık grevinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin durumu belirsizliğini korurken, Aydın Devlet Hastanesi'ne kaldırılanlara sayısının 22'ye ulaştığı bildirildi. İnsan Hakları Acil Durum Komitesi bugün ülke çapında 1 dakikalık saygı duruşu yapılması için çağrıda bulundu, kominteden bir heyet de incelemelerde bulunmak için Aydın'a gitti.

Muhabirlerimiz **Zafer Aksar** ve **Aydın Sarı**'nın Aydın'dan bildirdiğine göre halen açlık grevinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin durumlarındaki belirsizlik sürer-

(Arkası Sa. 12, Sü. 4'te)

Eylemli protesto — Aydın Cezaevi'nde meydana gelen ölüm olaylarını protesto etmek amacıyla dün Topkapı Kalesi'nde bir korsan gösteri düzenlendi. Gösterciler yola benzin dökerek ateşe verdiler. Eylem sonrasında 20 kişi polis tarafından gözaltına alındı. (Fotoğraf: Esat Pala)

Başbakan Özal cezaevlerindeki açlık grevlerini değerlendirdi:

Tedavi istemeyen ölür

Açlık grevinin son günlerinde *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan haberler...

Açlık grevi yapan mahkûmlara, açlık greviyle destek veren aydınlar:
Soldan sağa, Rasih Nuri İleri, Mehmet Ali Aybar, Mina Urgan, Aziz Nesin ve
Emil Galip Sandalcı

Açlık grevi yapan mahkûmları desteklemek amacıyla yapılan bir korsan miting.

500'e yakın tutuklu ve mahkûm direnişte

Açlık dayanışması

Eskişehir Özel Tip Cezaevi'ndeki açlık grevi 35. gününe girdi. Ceyhan ve Adana'daki açlık grevleri sona ererken İskenderun ve Elazığ E Tipi, Haymana ve Ankara merkez cezaevlerinde 16 kişi greve başladı. Kahramanmaraş, Nazilli, Buca ve Urla'daki açlık grevleri ise sürüyor.

Haber Merkezi — Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde 280 tutuklu ve hükümlünün başlattığı açlık grevi 34. gününü doldururken, durumu ağırlaşan mahkûmların devlet hastanesine kelepçeli olarak sevkleri yeni tepkilere neden oluyor.

Uluslararası Af Örgütü, Eskişehir Özel Tip Cezaevi'ndeki tutuklu ve hükümlülerin açlık grevinin endişe verici boyutlara ulaştığını bildirerek Başbakan Turgut Özal ve Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'ya çekilen telgraflarla duruma müdahale etmelerini istedi.

Ceyhan Özel Tip Cezaevi'nde ise yaklaşık 200 tutuklu ve hü-

İZMİR'den
HİKMET ÇETİNKAYA

Acımasızca

İZMİR — Cezaevlerindeki keyfi yönetim hep böyle sürecek mi, yoksa duracak mı?

Bu soruya yanıt aramanın ötesinde cezaevlerinde olup bitenlere bakmakta yarar var.

Yaklaşık iki yıldır yoğunlaşan baskı bir türlü durmak bilmiyor. Bir süre dursa bile, hemen ardından tünel olayı patlak veriyor ve içerideki insanlara baskı, işkence yöntemi

Konuk yazar

Kaygı verici

MUZAFFER İLHAN ERDOST
İHD Ankara Şube Başkanı

Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde 280 tutuklu ve hükümlünün sürdürdüğü açlık grevi, 34. günü doldurdu.

Açlık grevleri, cezaevlerinde, yeni değil, ilk de değil. Bu nedenle, açlık grevlerinin nedeni kadar sonuçları hakkında da yeterli deneyimi olan bir toplumuz.

50 KİŞİLİK PROTESTO: İstanbul Sultanahmet'teki **Mehmet Âkif Ersoy Parkı**'nda biraraya gelen yaklaşık 50 kişilik grup, **"insan haklarına ve yaşama saygı"** için bir dakikalık saygı duruşunda bulundu. Polisin müdahale etmediği eyleme **Adalet Ağaoğlu, Doğu Perinçek, Pınar Kür, Demirtaş Ceyhun** ve **Emil Galip Sandalcı** gibi ünlüler de katıldı.

Türk-İş'ten mahkûmlara destek

NKARA, (Tercüman)-Türk-İş Genel Baş- Komitesi'nce yapılan

Grevcilere destek haberleri.

BİR CANLI TANIK

İşte ölüm yolculuğu

Sinan Atlı, Eskişehir Cezaevi'nden Nazilli'ye nakledilen mahkûmlardan biriydi. Geçen salı günü tahliye oldu ve ölüm yolculuğunu birinci elden canlı tanık olarak anlattı.

Sinan Atlı

İstanbul Haber Servisi — Eskişehir Cezaevi'ndeyken Nazilli Cezaevi'ne sevk edildikten sonra geçen salı günü tahliye olan **Sinan Atlı**, sevk olayının nasıl gerçekleştirildiğini İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi'nde dün düzenlediği basın toplantısıyla anlattı. Sinan Atlı'nın "ölüm yolculuğu" diye nitelediği sevk edilmeleri konusunda anlattıkları aynen şöyle:

"Adım Sinan Atlı,

Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nden 2 ağustosta yapılan toplu sevkle Nazilli E Tipi Cezaevi'ne götürülenlerdenim.

Daha önceki açlık grevine katıldığımdan dolayı kırk gün fazla yatarak 8 ağustosta tahliye oldum.

Önce, bizzat olayların içinde yaşayan biri olarak iki arkadaşımın ölümüyle sonuçlanan Eskişehir'den Nazilli ve Aydın'a yapılan toplu sevk olayını anlatmak istiyorum.

Açlık grevinin 35. gününe girerken, 2 ağustosta gece saat 03 sıralarında sevk için eşyalarımızı hazırlamamız bildirildi. Grevin 35. gününde cezaevini boşaltan bir sevkin yapılabileceği, mantığımıza sığmıyordu. Şaşırmıştık. Saat 02'den itibaren ikişerli birbirimize kelepçelenerek cezaevi ringlerine bindirilmeye başlandık. Benim içinde bulunduğum ring 26 kişi idi. Bazıları daha da kalabalıktı. 6 saat sonra sabah 8'de konvoy yavaş yavaş hareket etmeye başladığında cezaevinin ön kapısı yanında sedyede ve yerlerde durumları ağır olan arkadaşları gördüm. Sedyedeki arkadaşlardan birinin Selahattin Şimşek olduğu

(Arkası Sa. 15, Sü. 6'da)

İZMİR'den

HİKMET ÇETİNKAYA

Buyruğu Kim Verdi?

"Vurun hainlere" sözcüğünü kullanıp tutuklu ve hükümlüleri çırılçıplak soymaya kalkışan, dipçik, cop kullanarak kafa, göz patlatan gardiyanların gerçek kimliği ortaya çıkarılmalıdır.

15. Sayfada

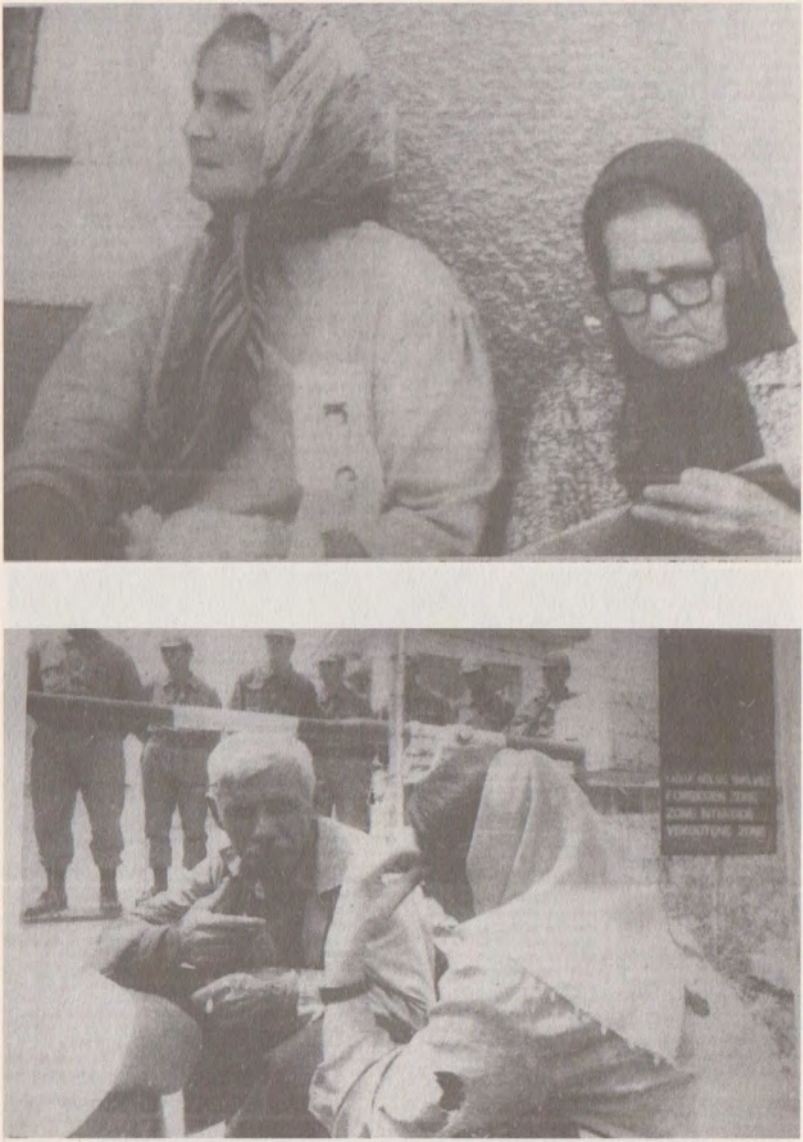
Açlık grevine katılan bir mahkûmun tahliye olduktan sonra *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan demeci.

Açlık grevine destek verirken tutuklanan 80 yaşındaki bir kadın. (*Cumhuriyet* gazetesi)

Grevcilerin haklılığını savunarak destek isteyen dışardaki mahkûm: Analar. (*Cumhuriyet* gazetesi)

Grevcilerin haklılığını savunarak destek isteyen dışardaki mahkûm: Analar. (*Cumhuriyet* gazetesi)

Açlık grevlerinin sona ermesi için görüşmeler sürüyor

Son ödünler

***SHP**'li Fikri Sağlar ve arkadaşları, Aydın Cezaevi'nde açlık grevinin 42. gününe giren tutuklu ve hükümlüler için faaliyetlerini sürdürüyor. Adalet Bakanı Oltan Sungurlu açlık grevi yapan hükümlülerin tedaviyi kabul etmediklerini, ölüm tehlikesinin söz konusu olduğunu söyledi.*

Haber Merkezi — Aydın E Tipi Cezaevi'nde 42. güne giren açlık grevini sona erdirme girişimleri sürerken, anlaşmazlığa neden o'an üç madde için SHP heyeti mekik diplomasisini sürdürüyor. Aydın'da hastanede bulunan 31 kişi ile cezaevi revirindeki 39 kişinin sağlık durumları hakkında herhangi bir açıkla-

İZMİR'den
HİKMET ÇETİNKAYA

İşkence İzleri

İZMİR — Aydın E Tipi Cezaevi'nde şu anda görevli bulunan kimi gardiyanlar hangi cezaevinden getirildiler? Bu gardiyanların adı yok mu ki birbirlerine "Haydar" adıyla seslenıyorlar ve sürekli olarak cezaevinde yatıp kalkıyorlar?

Aydın E Tipi Cezaevi'ndeki gardiyanların birbirlerine

(Arkası Sa. 15, Sü. 6'da)

rı ciddiyetem beş mahkûmun sadece tuzlu su kabul ettikleri belirtiliyor.

Aydın'dan Zafer Aknar, Aydın Sarı ve Mustafa Pabuçcuoğlu'nun bildirdiğine göre İçel Milletvekili **Fikri Sağlar**, Adana Milletvekili **Sedat Doğan** ve Çorum Milletvekili **Rıza Bıman**'dan oluşan SHP heyeti, Aydın E Tipi Cezaevi ve

Aydın Valisi Yazıcıoğlu, tüm mahkûmların açlık grevini bitirdiğini söyledi

Vali: Eylem bitti

Aydın Devlet Hastanesi'nde yatan 12 hükümlüdeki 'doku erimesi' endişe verici boyutlara ulaştı. Toplu ölüm korkusu hâlâ sürüyor. Gece yarısı Aydın Devlet Hastanesi'nde büyük bir telaş gözlendi.

Türkiye Barolar Birliği Başkanı Sav ile üç büyük ilin baro başkanları Aydın'a giderek Cumhuriyet Savcısı Uçurum ile görüştüler. Yeşiller Partisi üyeleri cezaevine sokulmadılar.

HÜSEYİN ERCİYAS
ZAFER AKNAR
ALİ ARDOR

AYDIN — Aydın E Tipi Cezaevi'ndeki açlık grevinin dün gece sona erdiği bildirildi. Vali **Recep Yazıcıoğlu**, dün gece yaptığı açıklamada, Nazilli ve Aydın cezaevlerindeki açlık grevlerinin bittiğini söyledi. Açlık grevine tutuklu ve hükümlülerin isteklerinin kabul edilmesi üzerine son verildiği bildiriliyor. Bu arada tutuklu ve hükümlü yakınlarının endişeli bekleyişi de sürüyor. Aydın Valisi Recep Yazıcıoğlu, dün gece 01.00 sıralarında gazetecilere yaptığı açıklamada, Aydın ve Nazilli'deki açlık grevinin dün sona erdiğini belirterek şunları söyledi:

"Bugün (dün) öğleden sonra Nazilli'de akşam üzeri de Aydın E Tipi Cezaevi'nde açlık grevi sona ermiştir. Biz bütün diğer vatandaşlar gibi açlık grevinin sona ermesini diliyordük. Grevciler, önceden kararlaştırılan tarihte açlık grevini bırakmışlardır. Onlar belirli bir süreyi beklediler, son

(Arkası Sa. 13, Sü. 5'te)

'GENÇ AYDINLAR' BAKAN İLE GÖRÜŞTÜRÜLMEDİ
13. Sayfada

Açlık grevcilerinin yaptığı eylemin son günlerindeki *Cumhuriyet* gazetesi haberleri.

Tutuklu ve hükümlüler, 7 saat süren görüşme sonunda açlık grevini bıraktılar

52. günde yaşama dönüş

52 günün öyküsü

Direnişin Sonu

YÖNETİCİLERE İKİNCİ MEKTUP

Ulusal onur sorunu üstüne

YAŞAR KEMAL

Annelerin sevinci. (*Cumhuriyet* gazetesi)

Kitabın yazarları açlık grevi sonrası Aydın Cezaevi'nde: Harun Korkmaz (1), Ersin Ergun Keleş (2), Osman Zeybek (3), Tarık Uygun (4).

Kitabın yazarları açlık grevi sonrası Aydın Cezaevi'nde: Harun Korkmaz (1), Ersin Ergun Keleş (2), Tarık Uygun (4).

Kitabın yazarları açlık grevi sonrası Aydın Cezaevi'nde: Harun Korkmaz (1), Tarık Uygun (4).

Kitabın yazarları, Yeni Çeltek, Ünye, Fatsa davasından arkadaşlarıyla Erzincan Cezaevi'nde: Harun Korkmaz (1), Tarık Uygun (4)

Açlık grevi sonrası Aydın Cezaevi'ndeki mahkûmlar.

Eskişehir Cezaevi: Harun Korkmaz (1), Tarık Uygun (4), açık görüşte aileleriyle.

Eskişehir Cezaevi'ndeki mahkûmlar.

Anneler (Aydın Cezaevi): Ayşe Simen, ..., Servet Kök, Mihrinur Keleş, Sümer Demirel, Harun Korkmaz

Aydın Cezaevi, 8. ve 12. Koğuşlar - 7 Kasım 1989
En arka sıra: İbrahim Ceyran, Avni Yılmaz, İbrahim Hakkı Sayar, Hacı Bekir Özen, Ahmet Özcan, İsmail Kuzubaş
Arkadan 2. sıra: Ali Kemal Bilginer, Ferit Çengelli, Harun Korkmaz, Şenel Hazır, Mahir Güneş, Mehmet Gül, Recep Hisar, Erdal Ertuğrul, Cumhur Yavuz, Hasan Taluğ
Arkadan 3. sıra: Rasim Baştepe, Ali Ceyran, Suat Baysal, Fehmi Uzal, Levent Anar, Tarık Uygun, Baki ....., Nurettin Şensoy, Ersin Ergün Keleş
Önden 2. sıra: Ahmet Akgün, Ahmet Akdoğan, Haydar Köseibiş, Elvan Taş, Hüseyin Koçbulut, Yusuf Dilber, Hikmet Uzer
Ön sıra: Muharrem Karslı, Selahattin Şimşek, Şerif Simen, Osman Zeybek, Mehmet Kök, Hıdır Sevindi, Durak Soyarslan

1987 - Fatsa, Giresun, Gölköy, Ünye, Turhal - Erzincan Cezaevi
En arka sıra: Aydın Akyazı, Şenel Hazır, Yaşar Erkoç, Levent Aslan, Harun Korkmaz, Rıfat Sertkaya, Erdoğan Kaya, Sedat Göçmen, Ali Kemal Bilginer, Kemal Doğan, ..., ..., ..., Tarık Uygun, Hikmet Uzer, Recep Hisar, Nevzat Yıldırım, Ayhan Yazar
Arkadan 2. sıra: Suat Baysal, Bayram Aksu, ..., ..., Sait ....., İrfan Bölükbaş, Bahattin Oğuzeş, Fahri Kum, Ali Işık, ..., Yaşar Durmuş, Hikmet....., Muharrem .....
Ön sıra/oturanlar: Ali Özcan, Mehmet Ak, Pertev Aksakal, Aydın Oral, Orhan ...., Erdoğan Aslan, İbrahim Hakkı Sayar, Yusuf Dilber, Halit Yüksel, Ali Rıza Demirci, Sefer .....

Dizin

A

Adıgüzel, Reşit 107, 113, 160, 162
Akdoğan, Ahmet 77, 163, 181
Akgün, Ahmet 72, 161, 163
Aksoy, Veli 128
Ali Kemal 20, 21, 40, 41, 69, 70, 75, 132, 147, 163, 181, 182
Altay, Tamer 92, 103, 159, 160
Anar, Levent 160, 163, 181
Aslan, İbrahim 162, 182
Avni 26, 27, 28, 41, 75, 92, 93, 107, 163, 181
Akyazı, Aydın 182

B

Baloğlu, Bülent 159, 162
Baştepe, Rasim 163, 181
Baysal, Suat 160, 163, 181, 182
Bilginer, Ali Kemal 41, 132, 163, 181, 182
Binbaşı, Nakışoğlu, Zafer 39, 60, 75, 78, 98, 159, 162
Birdal, Akın 141

C-Ç

Ceyran, Ali 75, 163, 181
Ceyran, İbrahim 75, 163, 181
Cumhur 40, 72, 89, 161, 163, 181
Çengelli, Ferit 163, 181

D

Demo Demir Ay 90
Didar Abla 59
Dilber, Yusuf 163, 181, 182
Doğan, Rıza 132
Doğan, Sedat 133, 148
Doğan, Kemal 182
Doktor Tamer 53, 58, 91, 92, 104, 105, 160
Düz, Levent 162

E

Erdost, Muzaffer İlhan 141
Eren, Mehmet Ali 132
Erhan, Sabahattin Selim 132
Eroğlu, Hüseyin Hüsnü 5, 86, 92, 96, 99, 108, 134, 135, 154, 160
Ersin, Ahmet 128, 160, 177, 181
Ertuğrul, Erdal 163, 181

G

Göktaş, Şükrü 132
Güler, Osman 105, 113, 161, 162
Gül, Mehmet 72, 163, 181
Gül, Seyfettin 101, 113, 162
Gündüz, Bayram 162
Güneş, Mahir 42, 54, 84, 89, 163, 181

H

Hacı Bekir 73, 86, 110, 160, 163, 181
Hakkı, İbrahim 75, 163, 181, 182
Hakkıoğlu, Uğur İbrahim 47
Hazır, Şenel 71, 160, 163, 181, 182
Hisar, Recep 11, 41, 163, 181, 182

I-İ

Ilıman, Rıza 59, 65, 133, 148
İbrahimhakkıoğlu, Uğur 159
İçten, Ali 45, 162
İsmet Abi 71

K

Karaağaç, Sedat 77, 106
Karslı, Muharrem 163, 181
Kazankaya, Hüseyin 113, 162
Keleş, Ersin Ergün 160, 163, 177, 180, 181
Koçak, Tevfik 59
Koçbulut, Hüseyin 72, 163, 181
Korkmaz, Harun 2, 3, 163, 177, 178, 179, 180, 181, 182
Kozal, Ramazan 162
Kozanoğlu, Murat 159
Kök, Mehmet 77, 163, 180, 181
Köseibiş, Haydar 163, 181
Kuzubaş, İsmail 160, 163, 181

L

Levent, İbrahim Ceyran 27, 74, 75, 81, 82, 83, 96, 112, 160, 161, 162, 163, 181, 182

M

Mirinur Ana 37, 56, 59

N

Nazende Ana 37, 38
Nurettin 75, 161, 163, 181

O-Ö

Oral, Aydın 182
Özbudak, Hüseyin 75, 163
Özcan, Ahmet 72, 163, 181, 182
Özen, Hacı Bekir 160, 163, 181

P

Polat, Abidin 132
Postacı, Hilmi Ziya 75, 122, 123, 128, 150, 163, 181

R

Resto (Ahmet Akgün) 72, 73

S-Ş

Sağlar, Fikri 133, 148
Sancaktar, Zekeriya 110, 113, 162
Sarı, Özkan 162
Sayar, İ. Hakkı 163, 181, 182
Selvi, Cevdet 56, 128
Servet Ana 37, 38, 59

Sevindi, Hıdır 111, 163, 181
Simen, Şerif 41, 163, 180, 181
Soyarslan, Durak 163, 181
Sönmez, Fikri 21, 64
Şensoy, Nurettin 163, 181
Şimşek, Selahattin 41, 163, 181

T

Taluğ, Hasan 160, 163, 181
Taş, Elvan 163, 181
Taşkıran, Ecir 130, 162

U-Ü

Uçurum, Nural 111, 113, 123, 162
Uygun, Tarık 91, 160, 163, 177, 178, 179, 181, 182
Uzal, Fehmi 160, 163, 181
Üstün, Lütfü 159, 162
Üzer, Hikmet 160, 163

Y

Yalçınkaya, Mehmet 5, 86, 92, 96, 99, 108, 134, 135, 154, 160
Yavuz, Cumhur 75, 163, 181
Yeşiltay, Mehmet 103, 113, 161, 162
Yıldırım, Yolcu 113, 162, 182
Yılmaz, Avni 41, 163, 181

Z

Zeybek, Osman 41, 163, 177, 181

... Devrimcilerin sözlü ve yazılı tarihlerinde:
Mücadeleye, örgütlenmeye, direnişe ve dayanışmaya dair, gerçek, inanılmaz ve hayal ötesi öyküler anlatıldı, yazıldı, çizildi.
Bu kitap: Tünel sonrası Açlık Direnişi'nin 30'lu günlerinde, Eskişehir'den Aydın'a, Ege'nin Haziran sıcağında, elleri ayakları zincire vurulmuş, bir yudum havaya, bir damla suya muhtaç.
Ringlerde balık istifi dizilmiş ölüm yolculuğuna, sürgüne yollanmış 259 Devrimcinin; aynı zamanda 43 kişilik Devrimci Yol Grubunun 43 günlük direnişte yaşadığı:
Gerçek ve inanılmaz öyküsünün kitabıdır.
Düne dair, dünden bugüne hiçbir şey unutulmasın.
Yarına, tarihe bir not düşülür umuduyla.

ThG
8912539
DDV

9"789755"399904"

13 TL